AIDAI

1958
NR. 6



TURINYS

KŪRYBOS PASAULYJE

KNYGOS IR ŽURNALAI

RELIGINIS GYVENIMAS

MENAS

VISUOMENINIS GYVENIMAS

ILIUSTRACIJOS

JUNE, 1958

AIDAI-ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunkport, Maine. Subscription $6.00, single copy 60c. Entered as second class matter at the post office at Kennebunkport, Maine, February 7, 1950, under the act of March 3, 1879. Additional entry at Brooklyn, N. Y.



AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1958 METAI | BIRŽELIO MĖNUO | Nr. 6 (111)

LIURDAS MARIJOS ŽENKLE

ŠV. BERNADETOS REGĖJIMŲ ŠIMTO METŲ SUKAKČIAI

JONAS GRINIUS

1858 m. vasario 11 dieną nežymiame Prancūzijos miestely Liurde keturiolikos metų mergaitei Bernadetai Soubirous grotoje apsireiškė nepaprasto grožio, kilni ir maloni moteris, kurią ji pavadino Dama, ponia. Per aštuoniolika regėjimų ta gražioji Dama davė mergaitei įvairių nurodymų. Ji liepė Bernadetai grotos pakraštyje prakasti žemę, iš kurios ištryško šaltinis. Ji patarė mergaitei tuo šaltinio vandeniu praustis ir jį gerti. Ji ragino atgailauti, melėsi su mergaite ir prašė jos pasirodymo vietoj pastatydinti koplyčią, kad čia žmonės eitų su procesija melstis.

Kai šitą nuostabiosios Damos pageidavimą Bernadeta pranešė vietos klebonui, jis liepė mergaitei paklausti, kuo vardu ta Dama. Nors ir labai nedrįsdama, Bernadeta per vieną apsireiškimą paklausė vardo. Į tai Dama atsakė: “Aš esu Nekaltas Prasidėjimas”. Mažajai tai buvo didelė mįslė, nes šitų žodžių ji visai nesuprato. Tačiau juos suprato klebonas. Nuo tada jis rimčiau pradėjo žiūrėti į Bernadetos regėjimus. Šitaip nusiteikti jį vertė ir nuostabūs, staigūs išgijimai prie šaltinio, kurį savo rankomis buvo atkasusi Bernadeta. Kai net vietinė valdžia buvo priversta nusileisti žmonių minioms, atvykstančioms prie apsireiškimų grotos ir šaltinio, Tarbo vyskupas, kurio žinioj buvo Liurdo parapija, pasiryžo taip pat aktyviau įsijungti į tų nepaprastų įvykių ištyrimą. Būtent, jis paskyrė komisiją, kurios uždavinys buvo nustatyti, kiek gali būti tikri Bernadetos regėjimai ir ko verti išgijimai prie jos atkasto šaltinio.

Komisija Liurdo įvykius tyrinėjo ketverius metus. Vienas svarbių jos rūpesčių buvo nustatyti, iš kur Bernadeta žino apie Nekaltą Prasidėjimą, ar ji tą vardą pirmą kartą išgirdo per Damos apsireiškimą, nes Bernadeta visą laiką tvirtino, kad anksčiau ji to vardo nebuvo girdėjusi. Komisija, apklausinėjusi eilę žmonių, nustatė, kad Bernadeta yra dora ir tiesi mergaitė, nors ir visai nemokyta. Nekalto Prasidėjimo vardo ji negalėjo rasti knygose, nes skaityti visai nemokėjo. Ji nebuvo jo girdėjusi nė per katekizmo pamokas, nes per jas apie Nekaltą Prasidėjimą visai nebuvo kalbama. Neturėjimas mokslo buvo mergaitės stiprybė, kurią parėmė ir jos ligtolinis elgesys be priekaištų. Todėl Tarbo vyskupo komisija priėjo išvados, kad Bernadeta nemeluoja ir apie Nekaltą Prasidėjimą ji galėjo sužinoti tik per apsireiškimus prie grotos.

Kad Bernadeta sako tiesą, liudijo ir tas šaltinis, kurio anksčiau nebuvo, bet kurį ji iškasė savo rankomis. Ir daugelis žmonių galėjo paliudyti, kad patys savo akimis matė, kaip mergaitė ekstazėje ant kelių prie grotos ieškojo vietos ir rankomis kasė žemę pagal kažin kokios jiems nematomos būtybės nurodymus, nes protarpiais mergaitė žvelgdavo į grotą, kur ji regėjo skaisčiąją Damą. Žmonės taip pat buvo matę, kaip, prakasusi žemę, Bernadeta prausėsi šaltinio vandeniu ir jį gėrė pagal jiems nematomos vizijos

nurodymus. Pagaliau staigūs ligonių išgijimai prie šaltinio taip pat buvo svarus argumentas, kad mergaitės regėjimai tikri. Iš daugelio išgijimų, kurie buvo įvykę prie Liurdo šaltinio per ketverius metus, vyskupo komisija atrinko penkiolika. Jie gydytojams medicinos mokslu buvo neišaiškinami ir todėl galėjo būti stebuklingi. Visais šitais komisijos surinktais tyrimais remdamasis, Tarbo vyskupas leido žmonėms tikėti, kad Liurdo grotoje Bernadetai apsireiškė Švč. Panelė Marija, kaip Nekaltas Prasidėjimas. Jis taip pat leido naudotis šaltinio vandeniu, leido ten melstis privačiai ir kolektyviai, leido pastatyti bažnyčią ir daryti procesijas.

Daugelis Liurdo ir jo apylinkių gyventojų tikėjo stebuklu nuo pat regėjimų pradžios. Jie rinkdavosi prie kalnelio grotos iš arti ir toli, kad galėtų pamatyti Bernadetą ekstazėje ir drauge su ja pasimelsti. Pavyzdžiui, 1858 m. kovo 4 dieną, t.y. į trečią savaitę nuo pirmojo Marijos apsireiškimo, ties Liurdo grota buvo susirinkę apie 20,000 žmonių. Tiesa, jų tarpe buvo ne vien maldininkų. Ten buvo ir smalsuolių sensacijų mėgėjų ir gal net specialiai atvykusių pašaipininkų.Tačiau nei Bernadeta, nei pasimelsti atvykusieji nepaisė smalsuolių ir pašaipininkų, kaip jų nepaiso nė šių dienų maldininkai bei ligonys. Jie vyksta į Liurdą prašyti Dievą sveikatos ir kitų Jo malonių per Marijos užtarimą. Todėl Liurdas yra viso pasaulio ligonių viltis, kai tos vilties jiems nebeteikia gydytojai. Ir jų nevienas ten išgyja. Išgyja nuo įvairiausių ligų taip, kaip prieš šimtą metų. Todėl, minint Marijos apsireiškimų Bernadetai šimtmetį, negalima nepaminėti ir išgijimų grandinės. Laikraščio straipsny jos aprašyti neįmanoma. Todėl reikia pasitenkinti stabtelėjimu prie išgijimų grandinės pradžios (1858 metais) ir prie paskiausių išgijimų, kurie atveda į 1958 metus.

Pirmieji išgijimai Liurde

Pirmasis žmogus, kurį galima laikyti Dievo malonės paliestu Liurde, buvo vargšas darbininkas Petras Bouriette. Jis buvo akmenų sprogdintojas kalnuose. 1838 metais akmens skeveldra buvo perplėšusi jo dešinę akį. Jos vietoje bebuvo likęs raudonas, šlapiuojantis, kraujuojantis, aklas mėsos gumuliukas. Skausmui apmalšinti Liurdo gydytojas dr. Dozous jam prirašydavo lašų, bet nebuvo vilties, kad akmenskaldis kada nors atgaus regėjimą dešiniąja akimi. Vieną dieną, kai jau Bernadeta savo rankomis buvo prakasusi šaltinėlį, P. Bouriette, sutikęs savo gydytoją, jam prasitarė: “Pone daktare, žmonės kalba, kad Bernadetos šaltinio vanduo išgydo”.

Dr. Dozous į apsireiškimus, kurie tada jaudino Liurdo ir jo apylinkių gyventojus, netikėjo. Iš akmenskaldžio žodžių supratęs, kad darbininkas šaltinio vandeniui priskiria antgamtinės gydančios galios, jis atsakė: “O, gali sau eiti prie Bernadetos šaltinio. Jei sugrįši pasveikęs, tada aš taip pat įtikėsiu”.

Dviem ar trims dienom praslinkus po šito pasikalbėjimo, P. Bouriette iš tikro nuėjo prie šaltinio. Nuėjo gal ne tiek vilties, kiek smalsumo vedamas. Juk 20 metų jis savo dešiniąja akimi nebematė. Bet kai ją apiplovė šaltinio vandeniu ir mechaniškai žvilgterėjo aplink, be galo nustebo: jis jau matė abiem akim. Negalvodamas nei apie apsireiškimus, nei apie Bernadetą, jis bėgo pas savo gydytoją. Iš tolo jį pamatęs, akmenskaldis sušuko: “Pone daktare, aš išgijau”. Gydytojas Dozous, kuris jau buvo užmiršęs pokalbį prieš dvi ar tris dienas, jam atsakė: “Negalimas daiktas, mano drauge. Mano vaistai negali tavęs išgydyti, nes tai tėra lašai tavo skausmams apraminti ir antrajai akiai apsaugoti nuo užsikrėtimo”. “Ne, pone daktare, ne jūs mane išgydēte, bet mažosios Bernadetos šaltinio vanduo”, atsakė Bouriette. “Ak, šitaip... Tuo aš visai netikiu”, tarė dr. Dozous ir, nusisukęs į šalį, kad Bouriette nepamatytų sveikąja akimi, gydytojas savo knygutėn įrašē šitokius žodžius: “Bouriette turi neišgydomą Amaurosis. Jis negali matyti ir niekad nematys”. Uždengęs ranka sveikąją akmenskaldžio akį, gydytojas liepė įrašą paskaityti. Ir Bouriette paskaitė.

“Tai buvo pirmasis medicinos konstatavimas apie stebuklingą išgijimą Liurde ir drauge pirmasis smūgis prieš Dozous mokslinio skepticizmo išdidų pastatą”, sako gydytojas F. Leuret. O gydytojas Dozous, atpasakodamas savo susitikimą su P. Bouriette, prirašė šiuos žodžius: “Jei žaibas būtų trenkęs prie mano kojų, aš nebūčiau buvęs labiau nustebęs”. (Iš F. Leuret ir H. Bon knygos ‘Les Guerisons miraculeuses modernes’ vokiško vertimo vardu ‘Wunder, Wissenschaft und Kirche’, 1957, psl. 112).

Šitas staigus akmenskaldžio išgijimas, sukrėtęs Dozouso skepticizma, paskatino tą gydytoją rimčiau susidomėti Bernadetos šaltiniu ir įvykiais prie jo. Tarytum tyčiom Apvaizda panorėjo, kad skeptiškai nusiteikęs gydytojas būtų pirmųjų išgijimų Liurde liudytojas, nes už kelių dienų atsitiko antras nemažiau nuostabus išgijimas, kuris pralenkė medicinos mokslo išgales, gamtos normalią tėkmę ir žmonių patyrimus. Būtent, tuo laiku Liurde buvo vos pusantrų metų sunkus ligonis —Liudvikas Justinas Bouhohorts, kuris vėliau liudijo Bernadetos beatifikacijos byloje. Apsireiškimų metu jis sirgo kaulų suminkštėjimo liga, nuolat gulėjo savo lopšely, negalėdamas dorai pajudėti. Nors tada jis turėjo 18 mėnesių, bet niekada nebuvo mėginęs vaikščioti, negalėjo nei pasėdėti, nei tiesiai laikytis. Karštis ir didelis suliesėjimas stūmė kūdikį



Marija Kristaus į dangų žengimo grupėje
Iliustracija iš vadinamos "Rabula Evangelijos", rašyto syrų kalba 586 m. Mezopotamijoje.

į karstą. Nebetikėdamas, kad vaikelis pasveiks, jo tėvas buvo paprašęs kaimynės pasiūti jam mirties marškinėlius. Tik vienos motinos širdis spyrėsi prieš šitokią ligos perspektyvą ir laukė Dievo malonės. Staiga jai kilo mintis nunešti mirčiai skiriamą sūnelį prie šaltinio, kurį neseniai buvo atkasusi Bernadeta. Susisupusi į priejuostę, ji su juo nuvyko prie grotos, kur buvo susirinkę apie 40 smalsuolių pažiūrėti besimeldžiančios Bernadetos. Jų tarpe buvo ir minėtas gydytojas Dozous su laikrodėliu rankoje. Toje grotoje jau buvo ir nedidelis (apie pusantro metro ilgio ir pusės metro pločio) lovys, kurį iš akmens uolų buvo padarę akmenskaldžiai iš dėkingumo po jų draugo išgijimo. To šaltinio vanduo buvo labai šaltas —tik 9 laipsnių Cel-

sijaus. Tačiau Liudvikėlio motina to nežiūrėjo ir nežinojo. Ji panardino savo kūdikį iki kaklo ir išlaikė penkiolika su puse minutės (tiek ant savo laikrodžio suskaitė ten buvęs dr. Dozous). Pamėlynavusį ir visai sustingusį kūdikį motina vėl susivyniojo į savo priejuostę ir, priglaudusi prie savęs nuo šalčio sustingusia savo ranka, parsinešė namon ir paguldė į lopšį.

Vadovaujantis žmonių patyrimu ir žiūrint proto akimis, šitoks elgesys su sergančiu savo kūdikiu atrodė labai neprotingas. Jis tegalėjo sergantį tik greičiau pribaigti. Šitaip manė ir Liudvikėlio tėvas. Pamatęs pamėlynavusį savo sūnelį, jis žmonai pradėjo prikaišioti: "Na, dabar gali būti patenkinta. Pagaliau tu pati pribaigei savo kūdikį". Tuo tarpu motina prie lopšio meldėsi toliau ir po keletos minučių patempė savo vyrui už skverno: "Žiūrėk, jis kvėpuoja!" Kūdikis iš tikro kvėpavo... Pagaliau užmigo ir ramiai pramiegojo visą naktį. Kitą rytą, pabudęs, vograudamas, jis pareikalavo valgyti. Ir tą rytą jis valgė labai daug. Po pusryčių motina vėl paliko Liudvikėlį lopšy vieną ir išėjo į kitą kambarį ruoštis. Palikti vieno lopšy ji nebijojo, nes jos sūnelis dar niekada pats vienas nebuvo pajudėjęs.

Todėl suprantamas motinos nustebimas, kai po kelių minučių ji išgirdo mažyčių vaikiškų kojelių trepsenimą. Atsigręžusi, ji pamatė savo kūdikį. Jos Liudvikėlis buvo visiškai sveikas, išgijęs iš kaulų suminkštėjimo ligos, kuri jį buvo privariusi prie karsto. Ir jis jau vaikščiojo, vaikščiojo, nors anksčiau to nebuvo mokytas. Tai protu neišaiškinamas išgijimas, turbūt, Dievo malonės ženklas, skirtas Liurdo apsireiškimų tikrumui paliudyti.

Šitas Liudviko Justino Bouhohorts staigus išgijimas yra labai reikšmingas ir kitu atžvilgiu Būtent, jis, kaip ir nevieno kito mažo vaiko išgijimas Liurde, sutriuškina materialistinio mokslo priekaištą, kad stebuklingieji išgijimai esą tikėjimo, autosugestijos, įsikalbėjimo arba minių sugestijos padariniai. Šitaip galvojo ir dabar dar tebegalvoja daugelis gydytojų. Pvz., kai gydytojas Fr. Leuret pasisakė savo profesoriui Pitresui, kad vyksiąs į Liurdą dirbti gydytoju asistentu, profesorius Pitres jam tarė: "Turėsit gražių progų pergyventi autosugestijas su gėlėmis, žvakėmis, smilkalais ir minių maldomis". Prisimindamas šituos savo profesoriaus žodžius, gydytojas Fr. Leuret, kuris daugelį metų stebėjo Liurdo įvykius, apie Liudviko Bouhohorts išgijimą šitaip rašo: "Liudvikui Justinui vis dėlto nieko to nebuvo: jokių gėlių, jokių giesmių, jokių maldų, jokio smilkalo. Tik keli daugiau ar mažiau skeptiški smalsuoliai ir su nepasitikėjimu stebįs gydytojas. Ir be to, vaikas teturėjo tik 18 mėnesių amžiaus. Ar galima tikėti, kad šitokiame amžiuje įmanoma įkvėpti tikėjimo aktą? arba per jį pasiduoti sugestijai arba save sugestionuoti? Ne, ne!" — rašo gydytojas Rr. Leuret.

Taigi ir prie pirmojo kūdikio Liurde išgijimo teprisidėjo jo motinos tikėjimas, malda ir dar — šaltinis. Tačiau ir šis Liurdo šaltinis, mediciniškai žiūrint, yra nereikšmingas, nes jo vanduo jokių gydančių savybių neturi. Po pirmųjų išgijimų to šaltinio vanduo buvo nuodugniai išanalizuotas labaratorijose. Analizės parodė, kad iš Liurdo grotos tekančiame vandeny nėra jokių gydomųjų druskų nei sieros, nei geležies. Tai paprastas geriamasis vanduo. Gal tik toks skirtumas, kad jis labai šaltas, nes ateina žeme iš po kalno. Panėrimas į tokį vandenį ligoniams ne tik nesuteikia malonumo, bet neretu atveju galėtų būti kenksmingas, ypač plaučių ir širdies ligoniams, sergantiems užkrečiamomis ligomis, karščiuojantiems. Gydytojas Fr. Leuret, kuris ilgą laiką išduodavo korteles įvairiems ligoniams, kartais esantiems prie mirties slenksčio, išsimaudyti tame vandeny, pats yra mėginęs jame išbūti 15 sekundžių, nes paprastai tiek laiko išbūna panardinti ligoniai. Apie panardinimo įspūdį jis rašo: "Vienu žodžiu sakant: baisu! Be atidos ir staigiai tave panardina į kaip ledas šaltą vandenį. Įspūdis toks, tartum tau kas nors suspaustų krūtinės lastą, tartum reiktų užtrokšti, o nepajėgi ištarti nė vieno žodžio į Švenčiausiąją Panelę, jei čia pat iš kairės ir dešinės nebūtų užjaučiančių sargų, kurie už tave atkalba prisakytas maldas. Ir tai iš tikrųjų yra didžiausias ir nuolatinis Liurdo stebuklas, kad joks ligonis, kuris šitaip būna panardintas, nors ir koks sunkus bebūtų jo stovis, nejaučia skausmo, arba dėl to jo sveikata nepablogėja". Profesorius Prevot, Pasteuro Instituto direktorius Paryžiuje, po vienų šaltinio vandens tyrimų yra parašęs: "Stebuklas nepasiduoda analizei. Tai nuostabi nusižeminimo pamoka biologui. Šaltinio vanduo nėra nei antiseptiškas, nei antibiotiškas. Jei jis gydo, tai tik ne kokiu nors mechanizmu ir ne gydomųjų substancijų procentu. Tikriau sakant, jis gydo taip, kad jame nieko nuostabaus nebūtų. Stebuklas yra Gydančiajame ir nuostabiai išgijusiame. Vanduo tėra tik ženklas, kuris simbolizuoja stebuklą".

Į šitą šaltinio vandenį kasmet būna panardinti tūkstančiai ligonių. Jų skaičius kas metai didėja. Pvz., 1948 metais Liurdo ligoninėse buvo 15,000 ligonių, o 1949 metais jų buvo jau 20,000. Kiekvienas ligonis, per kelias dienas būdamas Liurde, nori būti panardintas šaltinio maudyklėje, vildamasis išgyti. Tačiau išgijimai įvyksta ir kitokiomis aplinkybėmis: meldžiantis prie grotos kur šv. Bernadeta matė savo regėjimus, per šv. mišias, laimi-

nant ligonius procesijoj su Švenčiausiuoju, vakarinėje procesijoj su žvakėmis, priimant šv. Komuniją. Taigi savo malonių Dievas suteikia įvairiose aplinkybėse ir įvairiu laiku tiek ligotiems žmonių kūnams, tiek jų sieloms. Šioms pastarosios malonės yra ypatingai gausios.

Bet kūno pasveikimai Liurde gausesni negu kitur. Skaičiuojama, kad per šimtą metų yra buvę įvairių pasveikimų apie 10,000, nors jų tarpe nedaug tokių, kuriuos gydytojų komisijos pripažįsta moksliškai neišaiškinamais, o dar mažiau tokių, kuriuos vyskupijų kanoniškosios komisijos pripažįsta stebuklingais. Susidaryti vaizdui, koks procentas patenka į neišaiškinamų išgijimų rūšį, gali pailiustruoti keli skaičiai. Pvz., 1947 metais Liurdo medicininių konstatavimų nuolatinis biuras, aprūpintas visomis medicinos tyrimo priemonėmis, iš visų ligonių, pagijusių tą vasarą, buvo atrinkęs 75 asmenis, kuriems liepė po metų vėl sugrįžti sveikatos patikrinti, o per tuos metus liepė būti gydytojų priežiūroje ir atsivežti visus buvusios ligos dokumentus. Iš tų 75 pasveikusių Liurde ligonių po metų grįžo pasitikrinti 11, o jų tik šeši gydytojams pasirodė moksliškai neišaiškinami. 1948 metais medicininių konstatavimų biuras iš visų pagijusių atrinko 83 tolimesniam sekimui. Po metų iš to skaičiaus gydytojams pasirodyti į Liurdą tesugrįžo 15. Jų tik 9 išgijimai rasti mokslui neišaiškinami, o jų sveikatos bylos pasiųstos peržiūrėti vadinamajai šalies komisijai, kur susirenka geriausi ir mokyčiausi gydytojai. Tik kai šalies komisija pasisako, kad, remdamasi visais surinktais duomenimis, išgijimo ji negali išaiškinti mokslinės medicinos priemonėmis, nes jis pralenkia gamtos išgales ir žmogaus protą, tada byla tesiunčiama atitinkamos vyskupijos kanoniškai komisijai. Ši komisija vėl buvusį ligos atvejį nuodugniai ištiria ir sprendžia apie išgijimo stebuklingumą.

Iš nurodytos tikrinimo procedūros ir iš paminėtų skaičių matyti, kad išgijimų tikrinimas yra labai griežtas. Todėl bažnytinės arba kanoniškosios komisijos tik retais atvejais išgijimus Liurde skelbia stebuklingais. Patys ligoniai, arba jų artimieji, išgijimus gali laikyti stebuklingais. Daugelis, be abejonės, savo išgijimus ir laiko tokiais, yra tuo patenkinti ir nebegrįžta į Liurdą sveikatos patikrinti. Tačiau Bažnyčiai šitokių subjektyvių įsitikinimų neužtenka. Ji pirmiausia laukia gydytojų komisijų sprendimų ir tik po to pasako savo nuomonę, jei mato reikalą.

Kad kanoniškoji komisija kūno išgijimą pripažintų stebuklingu, reikia šių penkių sąlygų: 1. Liga turi būti neišgydoma arba, jei ji būtų išgydoma, tai ji turi būti tiek toli pažengusi, kad gydytojai būtų nustoję vilties ją pagydyti medicinos priemonėmis. 2. Išgijimas iš tokios beviltiškos ligos turi įvykti staigiai, arba per tokį trumpą laiką, kad normaliai, vartojant geriausias medicinos priemones, išgijimas per tokį laiką nebūtų įmanomas. 3. Išgijimas turi būti visiškas, be jokių buvusios ligos liekanų. 4. Toks visiškas išgijimas turi trukti ilgesnį laiką, mažiausiai metus ar dvejus. Kad liga nebūtų kur užsislėpusi, išgijusis bent per metus laiko turi būti gydytojo kontrolėje. Su tos kontrolės pažymėjimais ir ankstesniais savo buvusios ligos dokumentais po metų dar kartą jis turi Liurde stoti prieš gydytojų komisiją, kurioj kartais būna keliolika gydytojų, suvažiavusių iš įvairių pasaulio vietų. 5. Pagaliau ligonis arba jo artimieji turi tikėti galima Dievo malone, arba atlikti religinį aktą prieš pagijimą.

Jei vienos šių sąlygų stinga, Bažnyčia nesima svarstyti išgijimo, kaip eventualaus stebuklo. Bažnyčiai atrodo geriau stebuklingą išgijimą nepaskelbti stebuklu negu paskelbti, nes įvairūs asmens, kurie stebuklais netiki, ir dabar neretai priekaištauja, kad Bažnyčia fabrikuojanti stebuklus žmonėms apgauti ir iš jų pasipelnyti. Šitokie priekaištai yra netiesa. Kad tų nepagrįstų priekaištu būtų kuo mažiausiai, Bažnyčia dėl stebuklingų išgijimų yra labai atsargi, kaip matyti iš augščiau suminėtų penkių sąlygų. Ir iš gausių išgijimų, įvykusių Liurde per šimtą metų, Bažnyčios kanoniškosios komisijos tėra pripažinusios stebuklingais tik 54.

Kad geriau būtų matyti, kaip konkrečiai taikomos augščiau suminėtos Bažnyčios sąlygos, pažvelkime į keletą paskiausių išgijimų Liurde ir į tuos buvusius beviltiškus ligonius, kurie dabar sveiki ir darbingi. Juos visus pernai metais aplankė žurnalistė Rhona Churchill.

Keli naujausi išgijimai Liurde.

Štai stovime prieš 23 metų atletiškai nuaugusį sveiką vyrą, — pasakoja Rhona Churchill. Jaunikaitis vadinasi Francis Pascal, gyvena su tėvais pietinėje Prancūzijoje, Beaucaine kaime, netoli Avinjono, ir dirba vynuogyne. Prieš 20 metų jis buvo ligonis. 1937 metais jis buvo sunkiai susirgęs smegenų plėvės uždegimu. Ligos krizei praėjus, psirodė, kad Francis sunkiai bevaldo rankas, visai nevaldo kojų ir silpnai bemato akimis. Netrukus ir jos apako. Akių ligų gydytojai nedavė vilties, kad Francis pasveiktų: liga ne mažėjo, o stiprėjo. 1938 m. birželio 14 d., kada gydytojas ligonį apžiūrėjo prieš jo išvežimą į Liurdą, vaiko kojos ir rankos buvo paraližuotos, o regėjimas prilygo nuliui: berniukas neatskyrė dienos nuo nakties. Tik viena motina dar turėjo vilties, nors ir nedaug, kad jos sūnelis Liurde gali pasveikti. Tų metų rugpjūčio antroje pusėje su savo sūnumi ant rankų ji sėdo į maldininkų traukinį, vykstantį su ligoniais į Liurdą. Ir traukinio gydytojas, kuris pa-



EL GRECO — MARIJOS ĖMIMAS Į DANGŲ

tikrino priimamą ligonį, konstatavo tą patį sunkų vaiko ligos stovį, kaip ir ankstybesnieji gydytojai: jis nevaldė nei rankų, nei kojų ir buvo aklas.

Liurde motina pati nunešė savo sūnų į šaltinio maudyklę. Panardintas, vaikas šaukė. Tačiau, kai į vandenį buvo įleistas trečią dieną, vaikas atrodė pakitęs — šaltis jo nebekankino. Iš maudyklės eidama į baziliką dar kartą pasimelsti, Francio motina pastebėjo, kad jos sūnelis ištiesė rankutę, kurios ligtol nebevaldė, ir ėmė rodyti vieno ligonio važiuojamąją kėdę:

—Žiūrėk, mama, kėdė, kuri gali važiuoti! — pasakė vaikas.

Iš džiaugsmo nustebusi motina pasilenkė, paėmė degančią žvakę, parodė ties vaiko akimis, ir jis tuojau susidomėjo šviesa. Tada atsargiai motina pamėgino vaiką pastatyti ant žemės. Nors kojytė svyravo, bet jis stovėjo ir net pamėgino porą žingsnių paėjėti. Jis buvo pagijęs.

Grįžus į Beaucaire kaimą, motina skubėjo vaiką parodyti tam pačiam daktarui, kuris jį buvo anksčiau gydęs. Pamatęs savo beviltišką pacientą ateinantį drauge su motina, dr. Darde labai nustebo. Tiesa, Francis vaikščiojo dar nestipriai, bet jis jau nebebuvo paraližuotas. Gydytojui jį apžiūrinėjant, vaikas parodė pro langą: “Antai, raudonas vežimas”. “Mon Dieu, ponia! Juk tai stebuklas”, tarė gydytojas ir pravirko. Po to jis dažnai tikrindavo buvusį ligonį ir rasdavo, kad vaikas auga normaliai ir yra sveikas. Dr. Dardė buvo tikintis. Kad nebūtų kokio įtarimo, jog jis vaiką gydo, buvusis ligonis buvo tikrinamas kitų gydytojų, kurie konstatavo, kad Francis sveikas. Tačiau 1939 metais Francis Pascal nuvykti į Liurdą nebegalėjo, nes antrasis pasaulinis karas buvo čia pat. Todėl tegalėjo būti nuvežtas į Liurdą patikrinti sveikatos tik po karo, kada vėl prasidėjo maldininkų kelionės. Francis, jau paaugęs berniukas, prieš gydytojų komisiją stojo du kartu, 1947 ir 1948 metais. Ir abu kartu komisijos išvada buvo ta pati: Francio Pascalio išgijimas yra visiškas, tebetrunka keletą metų, žmogaus protu neišaiškinamas. Byla iš šalies komisijos buvo perduota Aix vyskupijos kanoniškajai komisijai, prieš kurią Francis Pascal dar kartą stojo sveikatos tikrinti. Tik 1949 metais, t.y. praėjus 11 metų nuo nuostabaus išgijimo Liurde, Aix vyskupas paskelbė Francio Pascalio išgijimą stebuklingu. Po to Francis kiekvienais metais važiuoja į Liurdą, tik ne sveikatos tikrinti. Kaip daugelis išgijusių, jis vyksta ten nešioti sunkiai sergančių ligonių, kad šitaip atsidėkotų Dievui už jam suteiktą malonę ir sugrąžintą sveikatą.

Nemažiau nuostabus išgijimas Joanos Fretel iš Bretanijos. Iš mažens ši mergaitė buvo nestiprios sveikatos. Sulaukusiai 24 metų Joanai teko pakelti aklosios žarnos operaciją, po kurios prisimetė vidurių tuberkuliozė. Daktarai su liga kovojo keletą metų, bet išgydyti nepajėgė. Po karo, atsiradus streptomicinui, juo gydė ją 45 dienas. Tai sumažindavo vidurių skausmus, bet nei kieto vidurių sutinimo, nei vėmimo nepašalino. Gydytojai spėjo, kad prie žarnų ir skilvio džiovos galėjo prisidėti smegenų plėvės uždegimas. Joana Fretel vemdavo su pūliais ir kraujais, negalėjo beveik vieko valgyti, išskyrus šiek tiek skysčių. Jos temperatūra pakildavo iki 40 laipsnių Celsijaus, jos širdis buvo nusilpusi. Skausmams sumažinti jai kasdien po oda leisdavo morfijaus. 1948 m. rugpjūčio 20 dieną Joana Fretel jau trečią kartą savo ligoje buvo aprūpinta paskutiniais sakramentais. Kai jos giminės prasitarė gydytojui apie ligonės kelionę į Liurdą, dr. Pelė, kuris gydė Joaną metų metais, tokią kelionę pavadino nereikalinga kankyne. Kai 1948 m. spalio 4 dieną Joana Fretel buvo keliama į ligonių traukinį maldininkų kelionei į Liurdą, ji buvo be sąmonės. Ji nebesuvokė, kad ji buvo nuvežta į Liurdą.

Pirmieji panardinimai į šaltinio vandenį Joanai Fretel nieko nepadėjo. Trečią dieną ji be sąmonės buvo nuvežta į ligonių mišias. Atėjus šv. Komunijos metui, kunigas nenorėjo ligonei duoti Ostijos, nes be sąmonės ligonę tąsė vėmimai. Tik nešėjas ir giminės priprašė kunigą duoti ligonei nors skiautelę Ostijos. Kai kunigas ją įdėjo ligonei į burną, Joana atgavo sąmonę ir suprato, kad ji esanti Liurde.

Apie savo išgijimo momentą Joana Fretel šitaip pasakoja: “Aš supratau, kad buvau Liurde. Mane paklausė, kaip jaučiuosi. Atsakiau, kad man labai gera. Mano viduriai dar vis buvo kieti ir labai išpūsti, bet nebejaučiau nė mažiausio skausmo. Man davė puoduką kavos su pienu. Su dideliu apetitu išgėriau ir nebeišvėmiau. Po mišių mane nunešė, dar vis ant neštuvų, prie grotos. Ten nugabenta, po kelių minučių pajutau, jog mane lyg kažin kas paėmė po pažastų, kad padėtų man atsisėsti. Staiga pastebėjau, kad aš jau sėdėjau. Apsigręžiau pasižiūrėti, kas man padėjo, bet aš nieko nemačiau. Kai tik buvau atsisėdusi, vėl pajutau, kad tos pačios rankos, kurios man buvo padėjusios atsisėsti, pagavo mano rankas ir jas man padėjo ant pilvo. Klausiau, kas čia su manim darosi, ar aš būsiu išgijusi, arba neišbudusi iš sapno, nes pajutau, kad mano viduriai vėl pasidarė normalūs. Tada mane apniko nepaprastas alkis.”

Nunešta į ligoninę, Joana Fretel pareikalavo valgyti. Nors daugelį savaičių ji nebuvo galėjusi valgyti nieko kieto, ji su dideliu apetitu suvalgė dvi porcijas veršienos su visais priedais. Po pietų ji pati apsirengė ir viena nuvyko prie šaltinio maudyklų.

"Aš buvau daugiau kaip trejetą metų nevaikščiojusi, bet ėjau taip, kaip dabar vaikštau,— pasakoja Joana. — Ir maudyklėje išsimaudžiau pati stovėdama, be jokio pavargimo ženklų". Sugrįžusi į ligoninę, ji vėl daug valgė. Rytojaus dieną, spalių 9 d., Joana buvo nunešta į Liurdo medicininių konstatavimų biurą, kur ją apžiūrėjo penki gydytojai. Kai pasisakė pasveikusi, gydytojas dr. Guyon iš Nanto jai tarė: "Na, jei sakotės esanti išgijusi, tai kelkitės. Pamėginkite eiti, tada pažiūrėsime". Man norėjo padėti atsistoti, bet aš tos pagalbos atsisakiau ir pradėjau eiti, — pasakoja Joana. —Pamatęs mane išdžiūvusią, daktaras pasilenkė prie manęs, lyg bijodamas, kad aš nesukrisčiau, bet aš stovėjau tiesi. Tada pirma manęs jis greitai ėjo prie svarstyklių... Nors jis gana greitai ėjo, aš taip pat greitai nusekiau paskui jį ir buvau pasverta. Buvo nustatyta, kad aš svėriau 44 klg. Tada man pasakė, kad ateinančiais metais vėl turiu prisistatyti.

"Grįždama namo, kelionėje aš visai nepavargau. Traukiny ilgai lankydavau ligonius. Man dar norėjo duoti morfijaus injekcijų, kad atprasčiau nuo to vaisto, bet aš atsisakiau ir galėjau gerai pasilsėti, kada tik norėjau. Gįžusi namo, pradėjau dirbti. Nuo išgijimo Liurde visą laiką jaučiuosiu gerai, kaip ir dabar. Nuo ano laiko nesu paėmusi nė vienos tabletės," — pasakoja Joana Fretel.

Grįžusi namo, ji pasirodė tuojau tam pačiam daktarui, kuris ją buvo ilgai gydęs anksčiau. Jis pripažino, kad visi ankstesnės ligos ženklai buvo išnykę. Jos svoris per aštuonias dienas nuo 44 klg. pakilo iki 52.2 klg.Nuo sugrįžimo iš Liurdo Joana dirba, kasdien keldamosi pusiau šeštą valandą ryto ir eidama gulti apie vienuoliktą vakare.

Metams praslinkus, 1949 m. spalių 5 d., Joana Fretel su savo ligos istorijos dokumentais ir naujais kontrolės pažymėjimais vėl nuvažiavo į Liurdą tikrinti sveikatos, kaip buvo liepę tuoj po išgijimo. Dabar vėl buvo konstatuota, kad visi ligos reiškiniai yra išnykę, nevartojant jokių vaistų. "Šitam išgijimui nėra medicininio išaiškinimo. Jis nepasiduoda gamtos dėsniams", nusprendė 20 gydytojų ir išvadą patvirtino savo parašais. Kitais metais prie tos pačios išvados priėjo ir šalies gydytojų komisija Paryžiuje. Atsižvelgdama į tai, Rennes vyskupijos kanoniškoji komisija 1950 m. lapkričio 5 d. paskelbė, kad Joanos Fretel išgijimo priežastis turi būti priskirta ypatingam Dievo įsikišimui per Švenčiausios Panelės užtarimą Liurde". Atsidėkodama Dievui už jai suteiktą stebuklingą malonę, pati Joana Fretel išsimokė gailestingąja seserimi, kad galėtų slaugyti ligonius. Kiekvienais metais ji važiuoja į Liurdą patarnauti ligoniams maldininkams, kaip liudija R. Churchill.

Nemažiau nuostabiai iš beviltiškos ligos yra Liurde išgijusi ir viena balerina. Tai austrė Edeltraut Fulda. Prieš eilę metų su savo seserim ji laiminga važinėjo po Italiją, Vengriją ir Šveicariją, šokdama scenose akinančių prožektorių šviesoje. Tačiau, sulaukusi 21 metų, būtent, 1937 metais ji sunkiai susirgo. Gydytojai spėjo būsiant aklosios žarnos uždegimą. Kai Edeltrautai buvo atidaryti viduriai, pasirodė, kad žarnose yra trūkęs pūliuotas skaudulys. Todėl reikėjo išpjauti arti dviejų trečdalių visų žarnų. Kitais metais Edeltrauta susirgo inkstais. Jos dešinysis inkstas turėjo būti išpjautas, o kairiojo inksto glandose, kurios gamina organizmui svarbius hormonus, pasirodė sutrikimas. Tai buvo vadinamoji Addisono liga. Dėl jos Edeltrauta beveik nuolat gulėjo lovoje, neteko apetito, kentėjo vėmimo priepuolius. Gydytojai per keletą metų stengėsi pagydyti įvairiais vaistais, hormonų preparatais. Pagaliau beveik dešimtį metų išsirgusiai šokėjai gydyti buvo pritrauktas vienas geriausių Vienos miesto internistų, dr. Hans Siedeck. Apie tuometinį Edeltrautos sveikatos stovį Rhonai Churchill tas gydytojas šitaip papasakojo:

"Panelę Fuldą pirmą kartą pamačiau 1947 metais. Tada ji buvo sunki ligonė ir baisiai sudžiūvusi. Ji tesvėrė tik 40 klg. Per eilę metų ji beveik negalėjo atsistoti. Tik hormonai ir tabletės palaikė jos gyvybę. Didelės juodos dėmės buvo padengusios jos odą ir liežuvį. Ant jos rankų buvo juodos linijos. Jos kraujo spaudimas buvo nepaprastai žemas. Ji turėjo anemiją. Be to, jos kraujuje buvo cukraus. Ji buvo tokia silpna ir sunykusi, kad kiekvienas judesys reikalavo didelių pastangų. Mirtis atrodė tik neilgo laiko klausimas. Aš ją lankiau kiekvieną savaitę, bet nieko daugiau negalėjau, kaip padidinti hormonų dozę", sako dr. Siedeck.

Šitokiame sunkiame Addisono ligos stovy Edeltrauta išsiprašė iš savo motinos keliauti į Liurdą. Motina pardavė paskutinius kailius, nes karas ir ilga dukters liga buvo išsėmusi šeimos išteklius. Šitaip sukrapščiusi pinigų, motina su dukterimi leidosi į kelionę ir 1950 m. rugpjūčio 11 dieną jau buvo ligonių vilties mieste.

Rytojaus dieną Edeltrauta su motina pirmiausia išklausė šv. mišių ir priėmė šv. Komuniją. Po to ji išsimaudė šaltinio vandeny ir pasijuto geriau. Jai grįžo apetitas, ji galėjo sėdėti ir viską valgyti, nesilaikydama dietos. Apie savo išgijimą Rhonai Churchill šitaip pasakojo Edeltrauta Fulda: "Po gydytojo apžiūrėjimo leidausi nunešama prie maudyklės. Tuo tarpu motina verkdama sėdėjo prie grotos. Ji bijojo dėl manęs, nes namuose baidžiausi maudytis net šiltoje vonioje, o čia turėjau būti panardinta į ledinį

vandenį, nors turėjau karščio ir širdies plakimą. Kai gailestingoji sesuo mane išrengė ir apsiautė drėgnu rankšluosčiu, aš kalenau dantimis. Staiga trys sargai pagavo mano neštuvus, ir aš jau buvau panardinta iki kaklo vandeny. Buvo baisu. Maniau, kad dabar turėsiu mirti. Aš nebesugaudžiau jokios maldos ir tegalėjau šaukti: "Gerasis Dieve, padėk man iš čia išeiti'. Po maudyklės aš nesišluosčiau, bet apsivilkau drabužius ant šlapio kūno. Kai su savo vasarine suknele atsidūriau rugpjūčio saulėje, staiga pasijutau lengva ir laiminga. Bet aš nemaniau, kad jau esu pasveikusi. Mane vėl nuvežė prie grotos padėkoti Dievui, kad jis neleido man numirti lediniame vandeny. Tada išgėriau keletą puodelių to vandens. Kai pensione man motina atnešė dietinio maisto, aš baisiai užsinorėjau vieniško šnicelio... Aš jį gavau ir labai skaniai suvalgiau. Vakare nuėjau į valgomąją salę. Valgiau kiaušinių, bulvių, daržovių, arbūzo, ledų ir viską galėjau pakelti", pasakoja Edeltrauta.

Per kitas tris dienas ji dar po kartą išsimaudė šaltinio vandeny, bet nuo rugsėjo 14 dienos jau nebeėmė jokių vaistų. Po to Edeltrauta Fulda pasirodė Liurdo konstatavimų komisijai, kurioj tuo laiku buvo 12 gydytojų. Stebėdamiesi jos išgijimu, jie liepė po metų vėl sugrįžti. Vienoje ją vėl gydytojai apžiūrėjo ir pripažino, kad jos sveikata normali, kad ji atgavo svorį, ir stebėjosi, kad ji gali gyventi, neimdama jokių hormonų preparatų. Fulda dar tris kartus grįžo į Liurdą pasirodyti gydytojų komisijai. Tik 1954 metais medicininių konstatavimų komisija, kurioj dalyvavo visi tuo laiku Liurde buvę medicinos žinovai, nusprendė, kad nebetikslu laukti ligos pasekmių, nes Edeltrautos išgijimas mediciniškai neišaiškinamas ir peržengia gamtos dėsnių ribas. Tos pačios nuomonės buvo ir šalies komisija Paryžiuje. Atsižvelgdamas į šituos gydytojų konstatavimus, 1955 m. gegužės 18 dieną Vienos vyskupas kardinolas Innizeris paskelbė dekretą, kuriame pareiškė, kad Edeltrautos Fuldos išgijimą iš Addisono ligos, trukusios 13 metų, galima laikyti stebuklingu ir priskirtinu ypatingam Dievo įsikišimui per Švenčiausios Panelės Liurde užtarimą. Pati Edeltrauta, kaip liudija R. Churchill, ir dabar tebėra žydinčios sveikatos keturiasdešimt metų moteris, kuri užsidirba duoną, megsdama mašina.

Straipsnio rėmai nebeleidžia sustoti ties kitais mūsų dienų nuostabiais išgijimais Liurde, tačiau suminėkime bent vieną iš pačių naujausių. Jis liečia vieną viešbučio tarnautoją, anglą John de Borse Day. Šitą 47 metų vyrą gydytojai buvo paskyrę greitai mirčiai. Prieš kelerius metus



V. K. JONYNAS — LIURDO MARIJA
(Eskizas Marquette Parko bažnyčios vitražo Čikagoje).

jis turėjo pakelti sunkią vidurių operaciją, o vėliau į jo plaučius įsimetė vėžys. Tada turėjo būti išpjauta vėžio naikinama plaučių dalis. Po laikino pasitaisymo vėl pasirodė ligos ženklai, kurie bylojo, kad vėžys graužė Johno plaučių kitas dalis. "Prieš trejus metus be jokios abejonės aš gulėjau mirties patale", pasakojo jis Rhonai Churchill 1957 metais. "Man nebebuvo jokio gydymo, nes vėžys siautė manyje. Aš nebegalėjau nei stovėti, nei paeiti, nei valgyti. Kas ketvertą valandų man įtrėkšdavo morfijaus. Dabar aš nemanau, kad būčiau tikėjęs stebuklu tikrąja prasme. Bet aš jaučiausi šaukiamas į Liurdą."

Taigi John Day, kaip daugelis kitų ligonių Liurde, mažai begalvojo apie save. Jis dar turėjo šiokios tokios vilties, nors gydytojai jam jos nebeteikė. Vėžio kankinamas, jis buvo toks sulysęs, kad tesvėrė 45 klg. Prieš išvykdamas į Liurdą, John Day net turėjo palikti 21 svarą sterlingų užstato tam atvejui, kad būtų kuo jį palaidoti Liurde, jei jis ten mirtų.

Jis atvyko į Liurdą 1956 metų birželio 25 dieną. Pasiekęs kelionės tikslą, jis jautėsi visai ramus. Kai jį su daugybe kitų ligonių ant neštuvų pravežė didžiojoj procesijoj, jis manė, kad nebėra reikalo jam duoti morfijaus. Bet jam vistiek jo įtrėškė. Kitą dieną jį nugabeno į maudykles. "Aš ten stovėjau, — pasakoja Day, — palaikomas iš abiejų pusių. Kūne pajutau šalčio smūgį, bet tai nebuvo nieko dramatiško. Aš tik staiga pasijutau visiškai gerai, atgavęs jėgas, nepavargęs, išlaisvintas nuo skausmų. Galėčiau pasakyti, kad buvau normalus. Norėjau pats šokti iš vandens, bet pagalbininkai mane sulaikė. Aš pats greit apsivilkau ir pradėjau eiti. Mane norėjo būtinai vežti. Bet aš, nors jau daugel savaičių nebebuvau padaręs nė žingsnio, vistiek spyriausi eiti ir pats stūmiau ratelius su neštuvais."

Nors dar silpnas, John Day jautėsi išgijęs. Savo vežimėlį su neštuvais jis nusistūmė iki artimiausios kavinės ir, palydovo pasipiktinimui, ten jis paprašė stiklo alaus ir poros sumuštinių. Liurdo medicininių konstatavimų biure jį apžiūrėjo apie 20 ten susirinkusių gydytojų. Jie padarė naują rentgeno nuotrauką ir, ją palyginę su senosiomis, rado, kad naujoji plaučių fotografija neberodo jokio vėžio žymių. Tai konstatavę, gydytojai jam liepė atvažiuoti po metų pasitikrinti.

Po kelių mėnesių poilsio ir gausių medicininių kontrolių John Day ėmėsi savo įprastinio darbo. Dabar jis dirba po 14 valandų per dieną viename viešbuty. 1957 metų vasarą jis vėl buvo grįžęs į Liurdą, kaip buvo liepę gydytojai. Jis atrodė stiprus, saulės nudegtas. Viešbuty, kuriame jis prieš metus buvo atvežtas ant neštuvų, žmonės jį sveikino. Medicininių konstatavimų biure vėl jį patikrino ir numušė laukimo laiką vieneriais metais, nes jo išgijimas nebekelia abejonių. Rhonai Churchill jis pasisakė važiuosiąs į Liurdą ir 1958 — jubiliejiniais — metais, kad galėtų padėkoti Dievui už suteiktą malonę drauge su tūkstančiais ligonių ir maldininkų.

Tiesa, John Day staigus išgijimas iš plaučių vėžio dar nėra paskelbtas stebuklingu. Gal dar praeis keli metai, kol Bažnyčia tars savo žodį, jei matys reikalą. Tačiau jo išgijimas atrodo toks pat protu neišaiškinamas, kaip eilė kitų išgijimų, kurių keli čia atpasakoti. Vieni jų pripažinti stebuklingais, o kiti ne. Tačiau ir šitų nestebuklingųjų tarpe yra tokių, kurie gydytojams sudaro nemažą mįslę, neįmanomą mokslu ir protu išaiškinti. Ir stebuklingais išgijimais galima netikėti, nors apie jų tikrumą galima sužinoti iš bylų, sudaromų ligoniams, kurių stovį patikrina medicininių konstatavimų biuras Liurde.

Tačiau įvairaus laipsnio pagijimai ir visiški išgijimai nėra pats svarbiausias dalykas Liurde. Dvasiniu atžvilgiu daug svarbiau kančios priėmimas ir jos prasmės supratimas, neįkainojami sąžinių palengvėjimai, grįžimas tikėjimo ir atgaila už nuodėmes. Ypatingai brangi ten atgimstanti meilė Dievui ir artimui.

"Kurie atvyksta į Liurdą su skausmingomis širdimis, yra paimami į švelnias motiniškas Marijos rankas ir atgauna ramybę ir meilę. Liurde žmonės atgauna nusižeminimą, suranda gerumą, švelnumą, savęs atsižadėjimą. Liurde viešpatauja ligonis, kenčiantis, skausmų surakintas. Čia nebėra jokių socialinių skirtumų ir kastų. Tokie pasiskirstymai ten nežinomi. Puikybė, kurią visada lydi neapykanta, ten yra mirusi. Ten kiekvienas iš visos širdies tampa tarnu savo kenčiančiam broliui vardan Dievo ir artimo meilės. Tai yra visas įstatymas ir pranašai. Ir tie du faktai: sugrįžimas prie meilės ir nusižeminimo atgimimas, mūsų sugedusioj ir dar vis sugedimo grasomoj dvidešimto amžiaus visuomenėj yra gražiausias, didžiausias ir patvariausias Liurdo stebuklas", rašo buvęs ilgametis Liurdo medicininio biuro gydytojas Fr. Leuret.

P. S. Šis straipsnis atremtas medžiaga, paimta iš Fr. Leuret ir H. Bon knygos "Les Guérisons miraculeuses modernes" vokiško vertimo vardu "Wunder, Wissenschaft und Kirche" (Wien 1957, Herder) ir Rhonos Churchill straipsnių serija "Lourdes war ihre letzte Hoffnung", išspausdintų "Muenchener Merkur" dienrašty 1957 m. spalių 29 - lapkričio 6 dienomis.

BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOS OKUPUOTOJE LIETUVOJE

JONAS AISTIS

Švietimas okupuotoje Lietuvoje yra vienintelis šviesesnis taškas, kuriuo ten tikrai gali pasigirti. Tačiau ir čia jie daro bendrą savo propagandos klaidą: kalbėdami apie nepriklausomybės laikų švietimą, jau keliolika metų jie kartoja tą patį sakinį: "Buržuazinėje Lietuvoje buvo 69 gimnazijos ir 27 progimnazijos, kuriose mokėsi dvidešimt tūkstančių mokinių, daugiausia dvarininkų, pirklių, buožių, valdininkų vaikų." Tasai nuogas ir iškreiptas faktas tyčia kartojamas taip, lyg daugiau kitos rūšies mokyklų Lietuvoje nė nebūtų buvę. Tyčia nutylimi skaičiai, privalomo pradžios mokslo faktas ir kita. Aišku, jei jie duotų bendrus skaičius, tai ne taip jau impozantiškai atrodytu ir jųjų skelbiamieji...

Ta pačia proga lygia dalia jau eilė metų kartojama, kad "buržuazinės Lietuvos" spauda agitavusi uždaryti ir tas pačias vidurines mokyklas, nes jau ir taip buvęs pasiektas per didelis šviesuolių perteklius. Reikia pripažinti, kad buvusios mokyklos nebuvo be priekaišto. Be to, tautoje buvo įsišaknijęs gana nesveikas reiškinys: veržtis į valdininkavimą. Tai dėl nepakankamo planingumo galėjo susidaryti įspūdis, kad šviesuomenės nedarbo perspektyvos buvo neišvengiamos, nes valdiškų ir į jas panašių vietų skaičius buvo ribotas ir jau tos rūšies darbuotojų didelio bado tikrai nebuvo.

Bet ši dvigalė lazda pradeda vanoti ir pačius bolševikėlius. Okupuotos Lietuvos spauda mirgėte mirga straipsniais, feljetonais ir karikatūromis prieš darbo vengiančius baltarankius. Kaltinami tėvai, kurie, patys užsismaugdami, neleidžia savo pamokytiems sūneliams — dukrelėms lepūnėliams rankų tepti. Puola abiturientus, kad ne itin uolūs, klases pabaigę, mėšlo versti, karvių melžti, kiaulių liuobti, o vis taikstosi į miestą ir baltą darbą. Vedama tikra ir nuolatinė kampanija, kad vidurinių mokyklų abiturientai laisvu noru ir entuziastingai grįžtų į žemės ūkį arba į gamybą. Kalbama net ir apie abiturientų metinį arbeits-dienstą, kurio įdėja ar nebus paleidęs patsai Nikita.

Šį kartą mums rūpi pažvelgti į okupuotosios Lietuvos mokyklą. Reikia manyti, kad su laiku lietuviškoji mokykla įgaus skirtingo charakterio. Neseniai naujai paskirtas Liaudies ūkio tarybos pirmininkas Eduardas Ozarskis žurnale "Komunistas" (1957 m. rugpjūčio mėn.) prasitarė: "Neretai technikumus baigę jaunuoliai neturėdavo kur dirbti respublikoje ir vykdavo dirbti į kitas sąjungines respublikas... Šiuo metu trylika vidurinio mokslo įstaigų — technikumų ir mokyklų — perduota Liaudies ūkio tarybos žinion. Tai įgalins žymiai pagerinti vadovavimą joms, teisingiau planuoti moksleivių kontingentus, atsižvelgiant į realias pramonės ir statybos reikmes." Tai reikėtų priimti ne vien kaip žymę, kad suteikiama respublikai daugiau savarankiškumo, grįžtant prie lenininės tautybių politikos, bet ir kitas paties gyvenimo iškeltas reikalas, apie kurį gal dar kiek ankstoka kalbėti. Viena tik galima pastebėti, kad kadrų tikslingumo problema dažniausiai kyla tada, kai tų kadrų yra perdaug, ne tada, kai jų stinga.

Kadangi nepriklausomybės laikais pradžios mokslas buvo privalomas visiems, tai bolševikų šmeižtai apie žmonių neraštingumą meta šešėlį ne lietuviškai mokyklai. Neraštingumas buvo caristinės rusų priespaudos liekana. Tačiau šiandien reikia pripažinti, kad okupuotos Lietuvos mokykla, palyginus su buvusia lietuviška mokykla, yra padariusi pažangą. Tos pažangos kryptis horizontali, ne vertikali, tai yra, ne į augštį, bet į plotį. Mokykla pati sumenkėjo, bet privalomumas palietė septynmetį mokymą kaime ir vidurinį miestuose. Einama, be to, prie to, kad vidurinis mokslas būtų privalomas visai respublikai. Tai, žinoma, teigiamas dalykas.

Tačiau rasdami šį tą pozityvaus okupanto darbuose, aišku, negalime nutylėti ir juoba nuvertinti nepriklausomybės laikų lietuviškosios mokyklos nuopelnų. Nepriklausomoji Lietuva buvo paveldėjusi sunkius 120 metų carinės Rusijos okupacijos padarinius. Lietuviškoji mokykla per keliolika metų pasiekė gana augštą švietimo lygį ir nė kiek neužsileido bet kuriai Vakarų Europos mokyklai.

Kai okupantai didžiuojasi ir giriasi vidurinių mokyklų skaičiumi, tai tuo jie patys patvirtina, kad tų mokyklų lygis negali būti augštas. Švietimo ministeris M. Gedvilas, prasidėjus mokslo metams, "Tiesoje" rašė, kad "veiks 430 vidurinių mokyklų, tų tarpe 243 vidurinės mokyklos kaimo vietovėse." Ką tai reiškia? O tai reiškia, kad beveik kiekvieno buvusio valsčiaus ri-

bose yra daugiau kaip po vieną vidurinę mokyklą. Tai reiškia, kad nei mokytojai, nei mokiniai neturi tinkamų darbo sąlygų. Jie turi labai skurdžias gyvenimo ir darbo patalpas, skurdžias ir primityvias vaizdines ir laboratorines priemones, siauras bibliotekas, menkus, nepatyrusius ir dažnai tik neakivaizdiniu būdu paruoštus kadrus.

Tame pačiame 'Tiesos' puslapyje (1957.9.1, 2 psl.) prie M. Gedvilo straipsnio prisišliejęs mažas, poteriukais aprėmintas laiškelis, kurio ištrauką pateikiame: "Daug besimokinančio jaunimo Lentvaryje. Dieną vidurinėje mokykloje pamokos vyksta net trimis kalbomis, vakare į mokyklą skuba fabrikų darbininkai, o senosios patalpos labai nepatogios: ankštos, šaltos, mokykla užima net tris patalpas ir mokytojai nespėja vaikščioti iš vienos vietos į kitą." Ši ištrauka reikalinga komentarų, nes eilinis skaitytojas vargu ar susigaudys šiose sudėtingose bolševikiško žargono sąvokose. O reiškia visa tai ne ką kita, kaip tiktai, kad trijuose Lentvario miestelio pastatuose, kurie, atrodo, gana atstu nuo vienas kito, telpa net keturios mokyklos, greičiausia visos vidurinės mokyklos tipo: lenkų, rusų ir lietuvių vidurinės mokyklos ir darbininkų jaunimo vidurinė mokykla (gali būti irgi trimis kalbomis, tai yra, trys vidurinės vakarinės darbo jaunimo mokyklos). Čia nėra pati skurdžiausia vidurinė mokykla, nes Lentvaris yra šioks toks pramonės centras ir vidutinio dydžio (1939 m. turėjęs 2,534 gyventojus) miestelis. Yra vidurinių mokyklų daug skurdesnėse sąlygose.

Bet mokykla tai ne vien pastatai. Kadrai yra esminis reikalas. Dėl to, jei vidurinių mokyklų ir šiandien būtų bent perpus mažiau, tai mokytojų pasirinkimas būtų didesnis ir mokyklų lygis būtų kitoks. Čia turima galvoj tik vidurinės (pilnosios, vienuolikmetės vidurinės) mokyklos, nes septynmetės, esant privalomam septynerių metų švietimui, jau tuo pačiu pereina į pradinį arba elementarinį tipą, ir jo skyrimas nuo pradinio koncentro neturi loginio pagrindo. Jei nepriklausomybė būtų ilgiau patvėrusi, tai šiandien tikrai jau pradinis mokslas būtų buvęs šešerių ar aštuonerių metų, kaip kitur.

Šiandieniniai Lietuvos moksleivių skaičiai visą laiką sukasi apie keturis šimtus tūkstančių. Pats skaičius tai kyla, tai smunka. Tie svyravimai priklauso nuo demografinio judėjimo: trėmimų ir pan.

Ir Lietuvoje pačiais paskutiniais nepriklausomybės metais galima pastebėti panašius mokinių skaičiaus svyravimas. Štai ketverių paskutinių mokslo metų mokyklų ir mokinių skaičiai, paimti iš "Lietuvos žemės ūkis ir statistika" (antrosios dalies 23 psl.):

Mokslo metai	iš viso mokyklų	iš viso mokinių	pradžios mokslo mokyklų	pradžios mokslo mokinių
1936/37	2 785	324 636	2 603	296 759
1937/38	2 851	342 681	2 641	312 075
1938/39	2 576	333 695	2 362	301 063
1939/40	2 918	381 148	2 743	341 299

Normalų mokyklų ir mokinių skaičių kilimą galima įžiūrėti tiktai pirmuose dviejuose mokslo metuose. Sekančiais metais tie skaičiai krinta dėl to, kad Lietuvai atplėšiamas Klaipėdos kraštas. 1939-40 mokslo metais, atgavus Vilnių su apylinkėmis, tie skaičiai vėl pakyla. Tas paskutiniųjų metų skaičius, pridėjus apie 10,000 mokinių tada atplēštam Klaipēdos kraštui, kuris dabar yra respublikos teritorijoje, galėtų sudaryti palyginimo bazę: 381,148 + 10,000 = 391,148. Tiesa, šiame skaičiuje yra visų tipų ir rūšių mokiniai (su studentais imtinai), o bolševikai tai išskiria. Tad atmetę visas specialias mokyklas, net ir tas, kuriose buvo išeinamas vidurinio lavinimosi kursas, gausime grynai tokio pat tipo mokinių skaičių: 365,082, iš kurių 23,783 vidurinių arba gimnazijų, o 341,299 pradinių mokyklų mokiniai. Prie to skaičiaus pridėjus Klaipėdos krašto kontingentą, būtų apie 350,000 pradžios mokyklų mokinių.

Pažvelkime dabar į okupantų duodamas statistikas, paimtas iš knygos "Kulturnoje strojitelstvo SSR" (126 psl.):

Mokslo metai	viso mokinių	I-IV klasēse	V-VII klasēse	VIII-X(I) klasēse
1940/41	375 887	297 620	53 175	25 092
1945/46	305 464	235 708	43 671	26 085
1950/51	414 700	286 754	95 832	32 114
1953/54	416 201	239 079	130 469	46 653
1954/55	417 117	229 770	136 110	51 237
1955/56	407 709	223 825	129 593	54 291

Nors tai ir keista, bet jau pačiais pirmaisiais bolševikinės okupacijos metais mokinių skaičius nukritęs, ypatingai pradžios mokyklose. 1945-46 mokslo metais tasai skaičius dar daugiau nukrinta. Priežastys aiškios: bolševikų ir nacių vykdytas genocidas, dalies tautos pasitraukimas iš tėvynės. Labai gaila, kad neturime po ranka 1947-48 ir 1948-49 metų skaičių, mat, 1949-50 mokslo metais okupuotoje Lietuvoje buvo įvestos visuotinis septynerių metų mokyklos, o tai bendrąjį mokinių skaičių proporcingai padidino. Dėl to jau pirmosios kolonos skaičių negalima lyginti su prieškariniais skaičiais. Lieka antroji, pradžios mokyklos kolona, iš kurios pa-



Nidos kopos

aiškėja, kad po dešimties metų Lietuvoje dar trūksta 60,000 pradžios kokyklos amžiaus vaikų iki prieškarinio lygio. Bet to ne gana, po poros metų deficitas pasiekia 110,000. Ir vis tolydžio tasai skaičius krinta. Šiemet, anot M. Gedvilo, pasakymo: "Pirmadienį, rugsėjo 2 dieną, sujudės bemaž pusmilijoninė mūsų respublikos moksleivių armija. Jų tarpe apie 50,000 berniukų bei mergaičių pirmą kartą peržengs mokyklos slenkstį." Gedvilas džiaugiasi. Bet tai reiškia, kad tokiu tempu žengiant, po poros metų deficitas pasieks 150,000 mokyklinio amžiaus vaikų. Štai kur yra plaukus šiaučiančio bolševikinio genocido realus dydis, tačiau tai jau į mūsų temą neįeina. Tikėkime, kad, po tos fatališkosios despoto mirties, tauta pamažu pradės atsigauti.

Skaičiai, kuriais bolševikai gali didžiuotis, telpa paskutinėse dviejose kolonose. Tai V-VII ir VIII-X(IX) klasių mokiniai. Tie skaičiai pastoviai ir tolydžio kyla. Buvusių gimnazijų ar joms artimo lygio mokinių skaičius okupuotoje Lietuvoje jau 1955-56 mokslo metais yra padvigubėjęs. Septynmečio kurso mokinių skaičius jau tikrai impozantiškas ir 1955-56 mokslo metais pasiekęs 129,593 mokinių skaičių. Tai toli gražu dar nepilnas planas. Visuotinis septymetis privalomas mokymas respublikoje įvestas 1949 metais. Iš septynmetės, kaip ir iš pradžios mokyklos, nėra kur eiti. Tad jei tasai privalomas mokymas būtų pilnai įgyvendintas, tai septynmetėse mokyklose būtų daugiau kaip du šimtu tūkstančių mokinių. Žurnale "Tarybinė mokykla" (1956 m., sausio nr., 3 psl.) pažymėta, kad nelankomumas tai metais siekęs 3% viso respublikos mokinių skaičiaus, bet pats žurnalas (1957 m. rugpjūčio mėn. 3 psl.) pažymi: "Taip 1956-57 m. mokinių planiniai kontingentai neįvykdyti virš 30 tūkstančių mokinių. Per praėjusius moks lo metus nustojo mokyklą lankę virš 20 tūkstančių mokinių. Visa tai rodo blogą visuotinio mo-

kymo vykdymo padėtį daugelyje respublikos rajonų. Taip, pavyzdžiui, Ariogalos, Dūkšto, Kelmės, Nemenčinės, Radviliškio, Šilalės, Užvenčio, Žagarės ir eilėje kitų rajonų septynias klases 1956-57 m. m. baigė mažiau negu 30% mokinių, pradėjusių mokytis pirmoje klasėje." Taigi, nors privalomas septynmetis mokymas dar ir nėra pilnai pasiektas, bet vistiek rezultatai yra gana dideli.

Prie to reikia pridėti, kad 1953 mokslo metais įvestas privalomas vidurinis (dešimties ir vienuolikos metų) mokymas didesniuose respublikos miestuose: Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose ir Panevėžyje. O nuo 1960 mokslo metų žadama įvesti privalomą pilną vidurinį mokymą visoje respublikoje.

Nuo privalomo pradinio iki privalomo pilno vidurinio mokymo yra didelis tarpas. Jei tasai mokymas ir nebus visu šimtu procentu įvykdytas, tai vistiek jau bus pasiektas augštas švietimo laipsnis.

Mokyklų patalpos ir mokymo sąlygos

Mokyklų patalpos arba, kaip jas dabar tenai vadina, materialinė bazė dar gana skurdi. Iš 3,765 mokyklų tik 830 turi tipinius pastatus. Apie 200 mokyklų išdėstytos 2-3 pastatuose. Daugiau kaip 700 septynmečių ir vidurinių mokyklų neturi kabinetų, laboratorijų ir dirbtuvėlių praktikos darbams. 15 didelių vidurinių mokyklų miestuose ir rajonų centruose išdėstytos 4-6 pastatuose. Vienkomplektinių mokyklų respublikoje yra daugiau kaip tūkstantis. Partijos Vilniaus miesto komiteto švietimo skyriaus vedėjas A. Burkauskas rašo, jog Vilniuje: "Iš 40 mokyklų tik 8 yra tipinės. Daugumoje darbas vyksta trimis pamainomis" (Tarybinis mokytojas, 1956. sausio 5 d., nr. 1).

Knygoje "Kulturnoje strojitelstvo SSR" (170-171 psl.) pažymėta, kad iš 3,767 mokyklų 3,034 mokyklose mokslas eina viena pamaina, o 733 — dviems pamainomis. Lietuva toje knygoje pažymėta kaip vienintelė respublika, neturinti mokyklų, dirbančių trimis pamainomis. Bet A. Burkausko tvirtinimu netektų abejoti, nes jis vis dėlto savo skyriaus mokyklų padėtį turėtų žinoti geriau negu pati ministerija, kuri augščiau minėtam leidiniui yra suteikusi žinias apie respublikos mokyklas. Ta pačia proga reikia priminti, kad labai dažnai tų pat metų skaičiai, skelbiami iki vienetų, labai įvairuoja. Ypač labai nevienodai žymimi bendrieji mokinių skaičiai, bet tai galima kiek pateisinti, nes į mūsų liečiamus skaičius visos mokyklos neįeina, o tiktai esančios bendrojo lavinimo žinioje. Yra atsitikimų, kada tos pačios kategorijos mokinių skaičiai labai skiriasi. Taip, sakysime, minimoje knygoje 1955/56 VIII-IX klasių mokinių skaičių žymi 54,291, o "Tarybinis mokytojas" (1956, nr. 3) skaito net 63,800 mokinių tose klasėse. Bet suabejojus visų skaičių tikrumu, atkristų bet kokia galimybė spekuliacijai. Dėl to tuos skaičius, nolens volens, reikia priimti kaip tikrus. Ypač, atrodo, netektų abejoti neigiamais skaičiais. Bet skaičių nevienodumas dalykų iš esmės beveik nekeičia.

Mokyklų reikalai okupuotoje Lietuvoje gana sudėtingi. Nereikia pamiršti, kad kraštas yra okupuotas. Tikrieji šeimininkai yra okupantai, ne vietos organai. Okupantas visur pasirenka liūto dalį. Jei rusai pasirenka geresnes gyvenamąsias patalpas sau, o prastesnes palieka vietos gyventojams, tai jie tą pat daro ir su mokyklų pastatais. Mūsų minima knyga (186-187 psl.) pažymi, kad iš 3765 mokyklų 131 mokykla yra rusų dėstomąja kalba, kuriose mokosi 11% bendrojo mokinių skaičiaus (apie 44,800 mokinių), bet tiktai 3% mokyklų. Rusų kiekvienai mokyklai tenka apie 350 mokinių, o likusioms tik po šimtą.

Lietuvoje, be rusų dėstomąja kalba mokyklų, po Stalino mirties labai išplėstas ir lenkų kalba dėstomųjų tinklas. Savaitraštis "Literatūra ir menas" (1957. 7. 25, nr. 21) rašė: "287 vidurinių septynmečių ir pradinių lenkiškų mokyklų veikia Vilniuje ir gretimuose rajonuose." Tos mokyklos pradėjo augti, kaip grybai po lietaus, po Lenkijos susitarimo su Sovietų Sąjunga. Atrodo, kad susitarimas liečia tiktai kadaise lenkų okupuotosios Lietuvos teritorijos dalį. Sakoma, kad lenkų dėstomąja kalba mokyklos esančios labai smulkios. Bet vistiek ir jos yra išlaikomos respublikos lėšomis.

Rusų dėstomąja kalba vidurinės mokyklos visoje Sovietų Sąjungoje dešimtmetės, o lietuvių ir lenkų dėstomąja kalba vienuolikmetės (dėl lenkiškųjų vienuolikmetiškumo cf. J. Aleksandravičius straipsnį, "Tarybinis mokytojas", 1956 m., nr. 20). Sako, kad rusiškose mokyklose sutaupomieji metai patraukia ne vieną lietuvį mokinį. Bet vistiek reikėtų pagirti mokyklų vadovybę, kuri užkrauna lietuviams mokiniams papildomus metus, kad dėl priverstinio rusų kalbos dėstymo nenukentetų gimtosios kalbos kursas ir bendrasis mokyklos lygis. Visoje Sovietų Sąjungoje tik keturi kraštai — trys Pabaltijos respublikos ir Gruzija — yra išlaikę vienuolikmetį vidurinės mokyklos kursą. Gruzijoje metai pridedami prie vidurinio koncentro, kur mokyklos yra: pradinės, aštuonmetės ir vidurinės (vienuolikmetės).

Mokyklos daugiakalbiškumas sudaro sąlygas pačioms mokykloms smulkėti, ypatingai kaimo vietovėse. 1955-56 mokslo metais Lietuvoje vie-

G E N U T Ė   B U R A Č A I T Ė

N E T I K R U M A S

Kam tu sapnuoji apie laimę,
Kuri, mėlyna paukšte straksėdama šakomis,
Veda į spalvoto burbulo pilį.
Tavo žingsniai apsvaigę troškimais.
Degantį smalsumą rankose neši.
Nepajunti, kaip nuovargis apkabina kojas,
Kad ten keliaudamas dar labiau alksti,
Ir nedrįsti pažvelgti į rudenio akis.
O jis dainuoja kambario langams,
Kad gyvenimas tavo tik skurdi dėmė,
Tik vėjas skęsta tavo akyse.

Kam tu sapnuoji apie laimę —
Laimė gali būti vien amžina.

VIENATVĖS NAMUOSE

Vaikščiodama skambančiom salėm,
Nupučiu dulkes nuo dainų,
Kurias dainuoja nerimu alsuoją vakarai.
Klausaus sulyto Tavo balso
Ir liūstu, kad lietus neišplautų žodžių.

Matau, kaip suskirdusiais kamienais medžiai,
Skietodami rankas skundžiasi vienatve.
O jūs, dejonių medžiai!
Jūs, kurie nugrimzdot rudenio dugnan.
Jūsų kamienai jau braška.
Jūsų dainavusios galvos greit nusvirs,
Ir jau nesveikins amžino pavasario.
Aš liūstu dėl jų, kurių vienatvės namai tušti.

nai pradinei mokyklai teko 34 mokiniai (26 mokiniai vienai klasei), septynmetei — 119 (vienai klasei — 22), vidurinei 440 (vienai klasei 25).

Bet "respublikoje yra nemaža pradinių mokyklų, kuriose mokinių skaičius siekia 12-15 vaikų. 20 mokyklų turi ti po 10-12 vaikų, o Varėnos rajono Kriokšlio ir Masvyčių mokyklose tesimoko po 8 mokinius, Kauno rajono Sitkūnų mokykloje vos 6 mokiniai. 169 septynmetės mokyklos įsteigtos *vienkomplektinės mokyklos* (mano pabraukta,J.A.) bazėje. Kaikurios iš jų, pavyzdžiui, Biržų rajono Kezelių septynmetė turi viso 46 mokinius; V ir VI klasėse po 5 vaikus, o VII klasėje 8 vaikai. Panašių septynmečių yra Klaipėdos, Pabradės, Veisiejų, Švenčionėlių ir kituose rajonuose. Daugelyje septynmečių mokyklų moksleivių skaičius nesiekia daugiau kaip 70-80 žmonių. Respublikoje įsteigta 14 vidurinių mokyklų, kur moksleivių skaičius VIII klasėje neviršija 16 mokinių, gi Trakų rajono Paluknės vidurinės mokyklos VIII klasėje mokosi tik 9 vaikai. Panašių vidurinių mokyklų galime rasti Jurbarko, Kaišiadorių, Obelių, Skuodo ir kituose rajonuose. Bendras šių vidurinių mokyklų mokinių skaičius visose I-XI klasėse siekia vos 160-200 vaikų. Respublikos septynmetėse ir vidurinėse mokyklose yra apie 300 klasių su mokinių skaičiumi kiekvienoje jų nuo 6 iki 10 vaikų ir daugiau kaip 800 klasių, kuriose yra po 11-15 vaikų" (Tarybinis mokytojas, 1956 sausio 19 d., nr. 3).

Kaip taisyklė, tos smulkios mokyklos ir negausios klasės yra vadinamuose mažumų rajonuose: buvusiose lenkų administruotose srityse ir ten, kur kiek stipresnė nauja rusų kolonizacija. Tai tezei paremti pacituosime bolševikinio švietimo ministerio pavaduotojo J. Valentinavičiaus straipsnį, kur galima įskaityti tarp eilučių, kad smulkios mokyklos esančios vadinamųjų mažumų: "Būtina sudaryti didelius internatus prie stambesnių vidurinių mokyklų su rusų bei lenkų dėstomąja kalba, kad visi mokiniai, baigę IV-VII klases tose vietose, kur dėl mažo mokinių skaičiaus nėra galimybių steigti rusų arba lenkų dėstoma kalba vidurinės arba septynmetės mokyklas, galėtų apsigyventi internate, ir, reikalui esant, aprūpinti juos išlaikymu valstybės lėšomis" (Tarybinis mokytojas, 1956, nr. 9).

Okupuotos Lietuvos mokyklose išeinama rusų dešimtmetės mokyklos programa. Tačiau net ir rusų kalba dėstomose mokyklose pamokomis apkrovimas yra didesnis negu Rusijoje, nes ir rusų mokyklose reikia išeiti lietuvių kalbos kursas. Koks tas kursas, kiek jam skiria savaitinių pamokų, nežinome. Tiek težinome, kad Lietuvoje ne lietuvių kalba mokyklose lietuvių kalba dėstoma nuo III iki X klasės imtinai (rusų kalba dėstomose) ir iki XI lenkų kalba dėstomose mokyklose.

Stalininiais laikais lietuviškose mokyklose rusų kalba buvo pradedama pirmoje klasėje ir dėstoma iki baigiant mokyklą po šešias pamokas savaitėje. Dabar tai žymiai sumažinta. Pradeda-

ma tik antrais metai, o dažnai pasigirsta balsų, kad reikia pradėti tiktai trečiaisiais metais.

Štai Lietuvos TSR Švietimo ministerijos Mokyklų valdybos pradinės, septynmetės ir vidurinės mokyklos mokymo planas 1957-58 mokslo metams:

Eilės Nr.	dalykai	savaitinių pamokų skaičius klasėmis I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	viso
1.	Lietuvių k. ir lit.	13	10	10	7	6	6	5	4	4	4	4	73
2.	Rusų k. ir l.t.	—	3	4	4	6/5	5	4/5	4	4/5	4	4	42,5
3.	Matematika	6	6	6	6	6	6	6	5	4	5	5	61
4.	Istorija	—	—	—	2	2	2	2	3	3/2	2	3	18,5
5.	TSRS konstitucija	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
6.	Geografija	—	—	—	2	2	2	2	2	3	—	—	13
7.	Biologija	—	—	—	1	1/2	2	3	2	1/2	—	—	11
8.	Fizika	—	—	—	—	—	—	2/3	3	3	3	3	14,5
9.	Astronomija	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
10.	Chemija	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	2	8
11.	Psichologija	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
12.	Užsienio kalba	—	—	—	—	3	2/3	2	3	3	4	3	20,5
13.	Fizinė kultūra	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3	25
14.	Piešimas	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—	—	6
15.	Braižyba	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	1	5
16.	Dainavimas	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	8
17.	Rankų darbas	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	4
18.	Praktika dirbtuvėje	—	—	—	—	2	2	2	—	—	—	—	6
19.	žemės ūkio, mašinų mokslo ir elektro technikos praktikumas	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	2	8
	Viso	24	24	25	27	32	31/32	33	34	33/34	31	32	327

Pastabos:

1. Praktikos darbams mokymo-bandymo sklype (V-VII kl.) ir ekskursijoms (VIII-I kl.) skiriama po vieną savaitę per mokslo metus kiekvienai klasei — iš viso, 210 valandų per mokslo metus.

2. VIII-X klasių mokinių žemės ūkio gamybinei praktikai vasarą skiriama po dvi savaites klasei, iš viso: 216 valandų.

3. Chorui, pradedant V klase, skiriama po dvi savaitines pamokas kiekvienoms trims klasėms, bet nedaugiau kaip 10 savaitinių pamokų.

4. Mokyklose, kur yra orkestrai (pučiamųjų, simfoninių ir liaudies instrumentų), darbui su orkestru skiriama 4 savaitinės pamokos

5. VIII-XI klasėse fizinė kultūra berniukams ir mergaitėms dėstoma atskirai.

6. Praktikos darbų mokykliniame mokymobandymo sklype, dirbtuvėse bei žemės ūkio, mašinų mokslo pagrindų ir elektrotechnikos praktikumų pamokų skaičius mokymo plane reiškia savaitinį pamokų skaičių vienai mokinių grupei.

7. I, II, III ir XI klasėse mokomųjų savaičių skaičius per mokslo metus — po 33 savaites; IV klasėse — po 34, iš jų po 33 savaites skiriama mokomosioms disciplinoms mokyti ir po vieną savaitę — šešias dienas per mokslo metus (30 pamokų); V-VII klasėse —praktikos darbams vykdyti mokyklos mokymo-bandymo sklype. VIII-X klasėse — ekskursijoms atlikti.

8. 1957-58 mokslo metais TSRS konstitucijos I klasėje nedėstyti. Nepanaudota konstitucijai dėstyti 1 savaitinė pamoka skirti lietuvių kalbai ir literatūrai.

Iš pateikto plano-programos, aišku, dar negalima susidaryti pilno ar pilnesnio vaizdo apie dėstomas disciplinas. Tai galima būtų padaryti, tik turint rankose pačią mokyklos programą. Deja, jos neturime. Yra daug dalykų, kurie skiria teoriją nuo praktikos, taigi ir programą nuo josios vykdymo. Kaip sakyta, pats svarbiausias dalykas yra gimtosios kalbos ir ypač rusų kalbos dėstymas. Lietuviškiesiems dalykams skiriama nemaža pamokų. "Tarybinė mokykla" (1957, nr. 4, psl. 9) rašo: "O lyginant su buržuazinės Lietuvos mokyklų mokymo plano valandų skaičiumi, dabar veikiančiame mūsų mokyklų mokymo plane gimtajai kalbai bei literatūrai skiriama žymiai daugiau valandų. Jeigu buržuazinės Lietuvos mokyklų mokymo plane I-VIII klasėse, — kas atitinka tarybinės mokyklos V-XI klasėms, — gimtajai kalbai, lietuvių literatūrai ir plačiam visuotinės literatūros kursui buvo skiriama 31 pamoka per savaitę, tai mūsų mokymo plane tose pačiose klasėse tik lietuvių kalbai ir literatūrai su nedideliu valandų skaičiumi užsienio literatūrai skiriama 34 valandos."

(Bus daugiau)

VĒJAS GLUOSNIUOSE

DVIEJŲ VEIKSMŲ DRAMATINĖ POEMA

ALGIRDAS LANDSBERGIS

ANTRAS VEIKSMAS

1 SCENA

Scena ta pati, kaip pirmo veiksmo pabaigoje. Visi tebēra savo pirmykščiuose pozose, išskyrus Kazimierą, kuris klūpi nuleidęs galvą.

ANGELAS

Jokio ženklo. Jokio atsakymo. Niekas nejuda. Sargybiniai snaudžia. Pily tesigirdi karaliaus žingsniai. Kurevičius sustingęs ant bokšto, kaip nukritusi žvaigždē. Rodosi, kad ir planetos sustojo savo keliuose.

(Kazimieras pakelia galvą ir klausosi.)

KAZIMIERAS

Volungēs plunksnos gluosnio šakose jaučia aušrą pubusiant už kalvos ir pašiurpsta. Kaip mes galim palikt juos? Dabar, kada mes juos pažinom?

ANGELAS

Ne, mes dar turim sulaukt atsakymo. Aš noriu, kad bent vienas jų išklausytų ir suprastų mane — kitaip aš neturēsiu ramybēs erdvēse.

KAZIMIERAS

Angele, ar yra kas nors baugesnio, kaip visatos tyla ir žmonių nesugebējimas suprasti?

ANGELAS

Moters žingsniai! Mums dar negirdēti!

2 SCENA

(Kazimieras ir Angelas sužiūra augštyn. Aldona įžengia į bokštelį.)

KUREVIČIUS

Aldona, kodėl? Naktis šalta, liežuviai pikti.

ALDONA

Todēl aš atējau pas tave. Be tavęs visos naktys šaltos, visi liežuviai pikti. Aš mačiau karalių vaikščiojant tamsia mene, viliantis sutikt savo mirusiąją karalienę. Kas man šaltis ir nuovargis, jei mano mylimasis gyvena?

KUREVIČIUS

Tu nepažįsti manęs. Aš esu šaltas ir tamsus, kaip naktis, nuo kurios tu bēgi.

ALDONA

Ne, Eugenijau, tu nesi toks.

(Kurevičius padaro prieštaraujantį mostą, bet Aldona uždengia jo lūpas ranka.)

Taip, naktis dengia tave, bet aš sugebu įžvelgt pro ją. Pažiūrēk žemyn. Ir ten visur naktis. Svetimas keleivis iš čia tematytų juodumą. Bet aš regiu pilies apylinkes ir dabar, nes aš pažįstu ir myliu jas. Ten kalva išlinksta, kaip briedžio nugara, ir šaltinio ašaros išdžiūva, nepasiekę upēs. Vešlioje pievoje yra gēlių visų apylinkēs merginų vainikams. Jos takeliai per siauri vienišiems keliautojams ir per platūs įsimylējusiems . . . Taip aš įžvelgiu ir tavin.

KUREVIČIUS

Aš turiu apvilti tave, Aldona. Mano siela visai nepanaši į tavo pilies apylinkes. Joje tēra pustomas smēlis, kuriame rūdyja šimtai mano ištuštintų midaus statinių. Tarp jų blaškosi apirankēs, šukos, karoliai, kuriuos aš nutraukiau nuo atsiduodančių moterų, kad palikus jas ir jų papuošalus po keleto dienų. Ir mano basa širdis ten kartais užmina savo sudužusias svajones ir siekimus.

ALDONA

Mylēdama tave, aš prispausiu viską prie savo krūtinēs — neišskiriant moterų papuošalų, kurie mane žeidžia labiausiai — ir viskas vēl pražydēs.

KUREVIČIUS

Tu nesugebēsi apglēbt mano nakties. Joje niekad neužteka saulē. Jon teįspinksi žvaigždžių šviesa. Aldona, klausyk, ką ji šnabžda man. Žemē nēra visatos vidury, bet išpjauta į kažkokį purviną užkampį. Niekas nesirūpina mumis. Mes esame niekas. Mūsų meilē, ar neapykanta, niekas.

ALDONA

Kokia tuščia kalba iš tokių išmintingų lūpų. Kada mes mylime, mūsų širdys yra visatos vidurys. Jokia gražbylystē negalēs man kitaip įrodyt.



ŠV. KAZIMIERAS
Lietuvių liaudies skulptūra

KUREVIČIUS

Tu panaši į tą prasčiokėlį sargyboje. Prieš jūsų akis visad stovi daiktai: žemės sklypai, pievos, širdys. Jūs nematot, kad už viso šito tėra didysis niekas. Mokslas nevargina jūsų galvų.

ALDONA

Bet man patinka mokslas. Atmeni, kai tu mane mokei to naujo šokio, kurį į Varšuvos dvarą atvežė anglų pasiuntinys.

KUREVIČIUS

Volta?

ALDONA

Taip, Eugenijau. Mums šokant, visatos vidurys būdavo ten, kur mūsų rankos susiliesdavo. Žvaigždės meluoja.

KUREVIČIUS

Gal tave sužavėjo karališko dvaro blizgėjimas ant mano rūbų? Tikėk manim, jie šoka ant bedugnės, linksi tuščiom galvom ir svaidosi žodžiais, kurie nieko nesveria.

ALDONA

Tas šokis man patinka, nes tu mane išmokei jo. Su tavim, aš galėčiau gyventi visur, net karališkajam dvare. Kodėl tu nepasitikrini, ar aš nepamiršau jo?

KUREVIČIUS

Kodėl ne. Mums nereikės kalbėti. (Su ironiška kurtuazija). Jūsų ranką, ponia.

(Aldona, su giliu reveransu, paduoda jam ranką. Jie šoka keletą žingsnių, tesusiliesdami pirštų galais.)

KUREVIČIUS

(Linksmiau). Ne, Aldona, ne! Pusę žingsnio kairēn ir tik tada apsisukt.

Jis paima ją už alkūnių ir ji prisiglaudžia prie jo.

ALDONA

Aš tyčia padariau klaidą, kad galēčiau būt arti tavęs.

KUREVIČIUS

Aldona, aš turiu perspēt tave. Kažkas seka mus. Vienas sargybinis drebtelējo man užuominą apie mudu.

ALDONA

Aišku, mano vyro pasamdytas. Tas pavydus totorius! Aš tikiuos, kad jis niekad nebegrįš.

KUREVIČIUS

Ponia, jei aš būčiau doras ir normalus dvariškis, tokie žodžiai papiktintų mane.

ALDONA

(Išsigandusi). Ką aš pasakiau?! Kaip aš galiu tikētis jo mirties?! (Ji užsidengia akis rankomis ir po akimirkos vēl atskleidžia jas). Aš negaliu meluot sau ir tau: aš laukiu jo mirties. Švenčiausioji Panele, kas yra didesnē — mano meilē, ar mano nuodēmē?!

KUREVIČIUS

Jei tai nuodēmē — tu būsi geroj draugijoj. Karalius irgi tikisi, kad tavo vyras negrįš. Tada jam nereikēs išleisti pinigų išpirkimui, jis tą pinigų maišelį duos italams, ir jie papuoš Vilnių dar vienu marmuriniu angeliuku.

ALDONA

Eugenijau, tavo juokas žeidžia mane.

KUREVIČIUS

(Labai rimtai). Aš turiu perspēt tave nuo dar didesnio pavojaus — nuo savęs. Aš prašysiuos perkeliamas į kitą dalinį.

ALDONA

Ne! Tai būtų man mirtis. Jei aš nebūčiau sutikusi tavęs, aš būčiau nuvytusi čia lētai ir su žilais plaukais. Dabar tavęs netekusi aš mirčiau staiga. Aš tebuvau šešiolikmetē, kai jis mane paēmē sau už žmoną. Kai jis mane vedē prie altoriaus, aš kaip kūdikis laikiausi jo kietos šeriuotos rankos. Ta ranka niekad neišmoko laukti, klausti, glostyti. Ji težino, kaip laikyti taurę ir kardą; temokėjo stverti ir stumti. Jau trečią dieną aš užtikau jį su virtuvēs merga ant kelių. Jis nuvijo mane į mano kambarį Bet jis žadējo kiaurai persmeigt kiekvieną vyrą, kuris ilgiau kaip dvi akimirkas žiūrēs į mane. Keturis metus aš buvau belaisvē. Tada — tą vakarą, kai jis nesugrįžo iš mūšio lauko, aš išgirdau tave dainuojant. Ačiū Dievui, tu sugrįžai.

KUREVIČIUS

Aš nežinojau, kad manęs klausosi.

ALDONA

Tavo balsas lūkuriavo, meldē, glamonējo. Jau tada, dar nemačius tavo veido, aš žinojau, kad aš myliu tave. Ar tu myli mane?

KUREVIČIUS

Tu man patinki. Aš mēgstu stebēt tavo šnerves, kai tu susijaudini ir greitai alsuoji. Apsiausto neapdengtas tavo kaklo baltumas domina mane. Bet tik laikinai, tik valandēlei laikinumo. Štai aš, Aldona, toks blogas ir toks atviras.

ALDONA

Tavo atvirumas rodo, kad tu myli mane. Ant mano kaklo yra karoliai — suplēšyk juos ir išberk jų gintarą; mano plaukuose įsmeigtos šukos — sulaužyk jas ir paleisk jas pavējui. Man nesvarbu, nes tu nepaliksi manęs. Išgabenk mane į savo dvarą, apsaugok mane nuo vyro grįžimo.

KUREVIČIUS

Ar tau nebaisus žodis — laikinai.

ALDONA

Su tavimi man niekas nebaisu.

KUREVIČIUS

Šį rytą. Aš gausiu karietą. Po keturių dienų tu būsi mano dvare.

ALDONA

Mano meile.

(Kurevičius staigiai pritraukia ją prie savęs ir pabučiuoja).

KUREVIČIUS

(Švelniai). Aldona, aš laukiau tavęs visą vakarą. Prisipažink: kad aš dariau viską, kad atgrasinus tave. Netikēk viskuo, ką aš sakiau.

ALDONA

Mano meile, mano meile.

(Abu išeina.)

3 SCENA

KAZIMIERAS

Kaip keista, angele. Mano žemiškasis gyvenimas praējo be minties apie moters meilę. Šią naktį gi, aš turiu klausytis vis naujų moteriškų žingsnių ir stebēti vis naujas meilēs rūšis.

ANGELAS

Kazimierai, jos vyras yra gyvas, rusų nelaisvēje.

KAZIMIERAS

Tada ji stovi prie pat mirtinos nuodēmēs kranto. Kokia tyra jos meilē ir kokia drumzlina!

ANGELAS

Bet jei Kurevičius žus šį rytą, ji bus išgelbēta.

KAZIMIERAS

Jei stebuklas įvyks auštant, ji tos nuodēmēs nepadarys.

ANGELAS

Dievo atsakymas?

KAZIMIERAS

Galbūt, bet ar paskutinis? Gal tai tik pradžia. Mes dar galim sulaukt ženklo, kuris jį išgelbėtų. Kaip jam reikia meilės . . .

ANGELAS

Kurios išsipildymas pražudytų ją.

KAZIMIERAS

Kaip laikas tirpsta. Upės vanduo jau skuba sutikt ryto brėškimo. Tyla, tamsa, bejėgis laukime — aš nebegaliu iškęst jūsų! Aš nebegaliu stovėt nuošaliai! Aš turiu veikt! Teisingas veikimas tebūnie mano maldos dalis!

ANGELAS

Su kuo mums beliko kalbėtis?

KAZIMIERAS

Kas yra galingiausias šitoje pilyje? Nuo ko daugiausiai priklauso? Kieno žingsniai dar neužgeso pilyje?

ANGELAS

Karalius? Dabar mūsų neprileis prie jo.

KAZIMIERAS

Tada jis pats ateis pas mus. Vienas vaizdas nuves jį betkur.

(Kazimieras dainuoja pusiau deklamuodamas, palydimas nematomų kanklių.)

KAZIMIERAS

Vijokliais apdengtu taku,
Karaliau, tu pas ją skubėdavai
Pačiu tyliausiuoju laiku
Ir laukdamas žavėdavais
Barboros žingsnių tylumu.
Tyliau nei apsnigtu lauku
Dvi plunksnos tyloje Kalėdų:
Taip taką liesdavo jos pėdos.

Karaliau, kai tavajam žvilgsny
Pasaulis juosta ir sudyla,
Atminki, kad dabar jos žingsniai
Daug tylesni už pačią tylą.

4 SCENA

Netrukus vartuose pasirodo Karalius, kapišonu užsidengęs veidą. Jasaitis ir Vyšniauskas pašoka iš snaudulio.

(Karalius atskleidžia savo veidą).

JASAITIS

Kas eina?!

VYŠNIAUSKAS

Karalius!

KARALIUS

Kas čia dainavo?

VYŠNIAUSKAS

(Rodo į Kazimierą). Studentas, šviesybe.

JASAITIS

(Priklaupia ant vieno kelio). Šviesiausias karaliau...

KARALIUS

(Nervingai). Ne dabar, ne dabar . . . (Jis apsižvalgo). Pasitraukit į kiemą.

(Vyšniauskas ir Jasaitis išeina).

5 SCENA

(Karalius eina prie Kazimiero ir Angelo, kurie jį nuolankiai pasveikina).

KARALIUS

(Kazimierui). Ar tu pats sugalvojai tą baladę?

KAZIMIERAS

Taip, šviesybe.

(Karalius duoda Kazimierui monetą).

KARALIUS

Čia tau naujam švarkeliui.

KAZIMIERAS

Ačiū, šviesybe, bet aš padariau apžadus šioje kelionėje nieko neimti, tik duoti.

KARALIUS

(Įsideda monetą atgal). Kilnus pasiryžimas. Jei kada tau įgrystų studijos, prisistatykit mano dvaro pramogų tvarkytojui. Man patinka tavo balsas.

KAZIMIERAS

Aš dėkoju, šviesybe.

KARALIUS

(Angelui). Ar tu esi tas jėzuitas, kuris menėje diskutavo su liuteronų kunigu?

ANGELAS

Taip, malonybe.

KARALIUS

Ar jūs kalbėjote ir apie perskyras?

ANGELAS

Labai ilgai.

KARALIUS

Kiekvieną sykį, kai aš išgirstu apie vienišą, keliaujantį, atgailojantį dvasiškį, mano viltis atgyja. Aš žinau bažnyčios nuomonę, kad perskyros man negalimos. Kilmingieji dvasiškiai kurti mano prašymams. Bet tas vienišasai — gal jis atras kokį pamirštą įstatą, kokią eilutę Šventame Rašte, kuri pateisintų man perskyras. Gal jis pralaimės diskusijas su protestantais, kurie suteiktų man perskyras bematant. Gal jo nuomonė pakis . . .

ANGELAS

Jūsų malonybe, kai mes išsiskyrėm po diskusijų, mūsų nuomonės tebuvo nepasikeitę.

KARALIUS

Ar tau nenuostabu, dvasiški, kodėl, nežiūrint tokio bažnyčios užsispyrimo, aš dar neperėjau į protestantizmą?

ANGELAS

Jūs nenorit užsitraukt kilmingųjų dvasiškių nemalonės.

KARALIUS

Tu esi dvigubai įžulus, dvasiški. (Su šypsena). Tu ne tik meti į mano akis tokį kaltinimą, bet net drįsti įspėt teisybę. (Rimčiau). Karalius to nemėgsta. Ir karaliaus kantrybė nėra begalinė. Skyrybų klausimu protestantai yra pažangesni!

ANGELAS

Jūsų santuoka buvo sumegzta danguje, ir tik dangus tegali ją išskirti, kaip jis išskyrė jus ir Radvilaitę.

KARALIUS

Gailestingasis dangus! . . . Bet aš turiu gyventi ant žemės. Ar jums suprast, kas reiškia gyvent su nemylima moterim, taip liūdint vienintelės mylimosios? Tu, jėzuite, niekad to nepatyrei; tu, studente, esi per jaunas. Aš kalbu kurčioms ausims. Tokie įstatymai tegali būt parašyti angelams.

ANGELAS

Jeigu iš žmonių nebūtų taip daug reikalaujama, jie niekad negalėtų priartėt prie angelų.

KARALIUS

Palikit angelus danguje! Mes turim pakankamai vargo su savo mažais gyvenimais. Aš pavargau, kaip vargingiausias žemdirbys rudenio vakare. Šitas karo žygis man be galo įkyrėjo. Aš baigiau savo paskutinę kelionę, lydėdamas jos karstą iš Krokuvos į Vilnių. Visos kitos kelionės dabar beprasmės.

ANGELAS

Karaliau, jūsų dar laukia didžiausioji kelionė. Jūs turit ruoštis jai! Jūs turit atrasti prasmę kančioje.

KARALIUS

Kiek sykių aš girdėjau tai. Net vienišas, atgailojantis dvasiškis nakties vidury neturi man nieko naujo. (Jis nusisuka nuo jų ir paeina porą žingsnių į šalį).

ANGELAS

(Tyliai ir liūdnai). Tu buvai teisus apie žmonių kalbą, Kazimierai.

KARALIUS

(Atsigręžia į juos). Aš patariu judviem nebeužmigt šią nakt, bet tuojau kraustytis atgal.

ANGELAS

Kodėl, šviesybe?

KARALIUS

Aš nusprendžiau anksti rytą duot įsakymą trauktis.

KAZIMIERAS

Bet, šviesybe, jūsų padėtis neverčia trauktis!

KARALIUS

Žiūrėkite, jūsų esama ne tik sielos strategų. Mano padėtis manęs neverčia nieko daryti. Nei rusai, nei mes nenorime mūšio. Jei mes pasitrauksime, netrukus pasitrauks ir jie. Blogiausiu atveju, jie užims keletą kaimelių. O dėl Livonijos, aš pasiųsiu didžiuosius ponus jos užimti kitą pavasarį. Stovėt šitam užkampy man įgriso iki pat karališkų kaulų. Ar aišku, jaunasai stratege?

KAZIMIERAS

Karaliau, o jeigu rytoj įvyktų stebuklas?!

KARALIUS

Stebuklas? Ar jie įvyksta? Taip, aš atsimenu, mano tėvui. Aš nežinau, ką aš daryčiau.

KAZIMIERAS

Šviesybe, leiskit man primint jums to keleto kaimelių žmones, degėsių nuogumą, išskirtų šeimų nuolaužas.

KARALIUS

Žmonės? Kas jie? Kur jie? Jie miega ramiau už mane. Jie įpratę prie gaisrų. Jų vargai mažesni už mano. Jiems nereikia manęs.

KAZIMIERAS

Šviesybe, tai netiesa! Leiskit man tart porą žodžių savo globėjui. (Kazimieras pasitraukia Angelą į šalį).

ANGELAS

Rusai pasiruošę pulti rytoj rytą. Jei stebuklas neįvyks, jie užklups ir sutraiškins besitraukiančią armiją. (Liūdnai). Atrodo, stebuklas turi įvykt.

KAZIMIERAS

(Tyliai ir liūdnai). Taip, stebuklas turi įvykt . . . (Energingiau). Bet dabar mums reikia padaryt karalių vertu to stebuklo. Jis turi suprasti, kiek daug nuo jo priklauso. Kad stebuklui nušvitus, jis nebūtų pasitraukęs.

ANGELAS

Per tokį trumpą laiką?

KAZIMIERAS

Surask visas tris poras: Petrą ir Onutę, Krištupą ir Kunigundą, Kurevičių ir Aldoną. Pasiųsk juos čia prie vartų.

ANGELAS

Aš suprantu.

KAZIMIERAS

(Karaliui). Jūsų malonybe, aš stengsiuos jums įrodyt, kad jūsų valdinių vargai ir laimės yra verti jūsų dėmesio ir užuojautos. Jūs matysit, kad jų ateitys yra jūsų delnuose.

KARALIUS

Tikras jėzuitų auklėtinis — pamokantis teatras. Gerai, jei jūsų spektaklis bus ne per ilgas.

ANGELAS

(Nusilenkia). Su jūsų sutikimu. (Išeina).

(Bus daugiau)

VIENAS IŠ NEDAUGELIO PATS SAVE PRALENKĘS

ANTANO VANAGAIČIO PORTRETO ESKIZINIS BANDYMAS

S T A S Y S   P I L K A

(T ę s i n y s)

KIEK APIE VODEVILĮ APSKRITAI IR APIE JO LIETUVIŠKĄ FORMĄ

The Operetta and vaudeville make the best school for actors.

K. Stanislavsky

Amerikoje vodevilis gyvavo maždaug nuo 1880 ir tylia mirtimi užgeso tik 1932 metais. Dar 1928 m. JAV-ėse ir Kanadoje yra buvę virš tūkstančio vodevilio programos teatrų, kuriuos kasdien lankė per du milijonai žmonių. Net garsiniam—kalbamam filmui įsigalint, didieji Amerikos kinoteatrai teberodė su filmais šešis vodevilio programos numerius. Per penkiasdešimtmetį vyravo obalsis "Vaudeville is King" ir tasai vodevilis vienose ar kitose formose teikė amerikiečiams pageidaujamas pramogas. Išimtinai vodevilinių teatrų buvo didžiulių ir mažų, vodevilinės programos pildytojai keliavo po visą kraštą, konkuruodami su cirkais, su madinga anuomet opera ir su kitokiais meno ar vien pasilinksminimo vaidinimais.

Vodevilis, kaip teatrinis veiksmas, gimė iš varietė, music hallių ir vienaveiksmių veikalų vaidinimų, kurie jau prieš porą šimtmečių tapo populiarūs Europoje. Bet Amerikoje jam paskatą davė *minstrelių* — negrų (ar juodai dažytais veidais) aktorių pasirodymai. Minstrelių spektakliai jungė dainas ir muziką, šokius, humorą, pasakų sekimą ir sentimentalius numerius. Šie provincialaus ir šiurkščiai primityvaus pobūdžio spektakliai ilgainiui išvirto į subtilesnio skonio ir prasmingesnio turinio vaidinimus. Minstrelių teatrui įgaunant vodevilio formas, atsirado reikalas ieškoti naujų sceninio veiksmo idėjų, apipavidalinimo prašmatnumų ir aktualijų bei naujenybių drąsesnio panaudojimo. Vodeviliui aktorių pradėta ieškoti ne tik Amerikoje, bet ir plačiame pasaulyje. Kiekviena žiūrovų užgaida turėjo būti patenkinta, nepastoviam ir kaprizingam publikos skoniui buvo pateikiamos vis naujos staigmenos. Vodevilio "imperija" gimdė milijonierius - antreprenerius, išgarsino tūkstančius aktorių ir savo vergijoje laikė milijonus patinkamos pramogos ištroškusių žmonių.

Tenka pabrėžti, jog Antanui Vanagaičiui atvykus į Ameriką, vodevilis dar tebeklestėjo. O New Yorkas, kur "Dzimdzi Drimdzi" dalyviai įgavo pirmuosius naujame krašte teatrinius įspūdžius, buvo vodevilio pats didžiausias centras.

Anuometinis vodevilis poros valandų besikartojančioje programoje publikai duodavo pramogos tikrą mišinį: įvairaus žanro vaidinimėlių, dainų (ir džiazo!), šokių, akrobatikos, magikos numerių bei kitko, kas tik žiūrovus galėjo patraukti, sudominti ar nustebinti. Programos numeriai jokio ryšio neturėjo. Vodevilyje buvo įprasta matyti garsiąją Sarah Bernhardt, prancūziškai vaidinusią klasikinės tragedijos ištrauką, klausyti kurio nors įžymaus dainininko, juoktis iš komedijantų ir podraug stebėtis jūros šunų dresūra. Vodevilio "aktų" uždavinys buvo publikos dėmesį pagauti ir jį išlaikyti, susilaukti daugiau plojimų. Tuo būdu aktorius, dainininkas, akrobatas ar kuris kitoks vodevilio programos dalyvis privalėjo kelioms ar keliolikai minučių pasidaryti "padėties viešpats" ir savo numerio tobulumu bei "gyvybingumu" žiūrovus lyg ir užhipnotizuoti.

Keturiems jauniems vyrams, o ypač gal A. Vanagaičiui, amerikinis vodevilis sugestionavo: kas ir kaip Amerikoje darytina, kad pagavus publikos susidomėjimą.

Pirmojo lietuviško vodevilio dalyviai neišleido iš akių būsimo žiūrovo patriotinių nusiteikimų, savos auditorijos mentaliteto bei jos skonio. Pasidarė lygiai aišku, jog Amerikoje turi būti kitoks vaidinimų ritmas ir kad šiame krašte scenoje puikiai derinasi, europiniu pajautimu, nesuderinami dalykai. Antra vertus, išryškėjo ir priežastys, dėl kurių ankstyvesnieji iš Lietuvos gastrolieriai, nesudarę su masėmis tinkamo ryšio, nesusilaukė numatomo pasisekimo. Iškilus problema: ko žiūrovai nori ir ką "Dzimdzi Drimdzi"

dalyviai gali jiems duoti, sėkmingai buvo išspręsta, paruošiant pačią pirmąją viešnagės programą.

Visi keturi "Dzimdzi Drimdzi" vyrai buvo balsingi ir muzikalūs. Juozas Olšauskas skambino kanklėmis (naujenybė!), A. Vanagaitis ne vien drąsiai valdė pianą, bet ir muziką komponavo, Viktoras Dineika pasirodė itin gabus kupletams kurti, Jonas Dikinis su kitais valdė plunksną, — visi sugebėjo veikalui temą surasti, ją vystyti ir dialogais turtinti. Grupės ideologu tapo Vanagaitis, bet visi keturi sudarė darnų ryžto ir bendradarbiavimo vienetą. Ir šioji aplinkybė žiūrovus atskirai patraukė.

Tenka priminti, jog šie keturi aktoriai jau turėjo sceninio patyrimo, buvo gabūs improvizuoti ir individualiai turėjo ryškius vaidintojų talentus.

Pirmųjų "Dzimdzi Drimdzi" išvykų programą sudarė dvi spektaklio dalys: sentimentaliai patriotinė "Laisvoji Lietuva" ir groteskiškai humoristinis, o kartu ir satyrinis "Jovalas". Pradinė dalis jaudino ir virkdė žilojo vaidilos kanklėmis ir jo daina, Lietuvos simboliniu paveikslu, lietuvio kario tiradomis ir trispalvės vėliavos apoteoze. Po to, po pertraukos, sekė farsiniai netikėtumai, aktualijomis perpintos linksmos dainos, žargono pajuokimas, lietuvio amerikiečio ypatybių iškėlimas. Kiek pirmoje dalyje žiūrovas rado atgarsio savajam patriotiškumui, tiek antroje surado tai, prie ko buvo jau įpratęs, besilankydamas minstrelių ir vodevilių anglų kalba vaidinimuose. Viskas ir čia buvo judru, vikru, gyva ir linksma, tik jau pažįstamu bei maloniai įprastu lietuvišku drabužiu apvilkta. Iš perspektyvos žiūrint, ir pačios vaidinamų "gabalų" temos ir veikaliukų griaučiai atrodo psichologiškai primityvūs, viskas veiksme pernelyg susintetinta, siauroka, bet spektakliuose atsirasdavo išgyvenimai, drąsi, situacijos ar ryšio su publika iššaukta, improvizacija, gaivališkas aktoriškas jaunatvės siautėjimas. Prie pasisekimo prisidėjo juokingos sceninės padėtys, dalyvių išdaigos, kupletų aktualumas, netikėti persirengimai ir t. p. Gal neteks suklysti, teigiant, jog "Jovalas" buvo vienas iš pačių ryškiausiųjų lietuviško improvizacinio spektaklio scenarų.

Laikui bėgant, tas pats "Dzimdzi Drimdzi" davė keletą naujos programos pavyzdžių, nevengdamas ir žiūrovams patikusių numerių varijantų, bet, berods, tik pačiu pirmuoju pasirodymu buvo sukūręs originaliai nušvitusį spektaklį, kuriame iš dalies atsispindėjo ir Kauno Vilkolakio atsiekimai, bet dar labiau išryškėjo stiliaus bei formos savitumas.

Iš visų šio lietuviškojo vodevilio gabių aktorių žiūrovuose ypatingo dėmesio susilaukė Antanas Vanagaitis. Jisai pasisekimo pelnėsi ir kaip išskiriantis aktorius ir kaip muzikos žmogus. Vanagaitis pirmais pasirodymais įgijo amerikiečių lietuvių meilę, kurią anie jam gyvai rodė iki pat jo nelauktos mirties.

AKTORIAUS A. VANAGAIČIO AMERIKOJE METAMORFOZĖ IR O VEIKIMO ŠAKOTUMAS

Dzūkų vestuvinė "Dzimdzi Drimdzi" daina savo laiku buvo pasidariusi Kauno Teatro užkulisio ir premjerų užbaigtuvių simboliu, ir jos apologetais labiausiai rodėsi Borisas Dauguvietis ir Antanas Vanagaitis. Ši daina skambėjo ir per visuomenės rengiamus "pagerbimus" teatro išvykų metu.

"Dzimdzi Drimdzi" gaida rišo A. Vanagaitį ir V. Dineiką su scena, kurią jie ką tik buvo apleidę. Nenuostabu tat, kad ir naujam teatriniam vienetui buvo parinktas toks netikėtas, bet psichologiškai patrauklus pavadinimas. Be to, jame buvo netolimai praeičiai sentimentas ir linksmesnių darbo užbaigtuvių prisiminimai.

Amerikos Lietuvoje, kaip kadaise lietuviškoji išeivija savo buitį pavaizduodavo, — užgimė 1889 metais pats pirmasis lietuvių kalba spektaklis. Amerikoje suklestėjo stipri tautinė teatrinė saviveikla, pasiekusi netgi operinių vaidinimų formų. Pirmojo pasaulinio karo metu buvo atvykęs pirmasai, profesiškai pasiruošęs, Lietuvos scenos žmogus — aktorius Aleksandras Vitkauskas, kurio romantiniai polėkiai, deja, susitiko su gyvenimiška tikrove ir jos smūgiais. Lietuviškas mėgėjų ir net pusiau profesionališkas teatras Amerikoje klestėjo, bet sukosi provincionalizmo, kolonijų natūralios izoliacijos ir lenkiškų bei rusiškų įtakų ribose. Prasiveržė savoji amerikinė lietuvių dramaturgija, kuriai stigo stipresnių literatūrinių tinkamumų. Vėliausiai atvykęs, Juozas Vaičkus spektaklių repertuaru arba kartojo tai, kas jau buvo scenoje matyta, arba rodė nepatrauklios žiūrovams tematikos veikalus. Visiems ano meto veikėjams tai nėra priekaištas, bet greičiau pagyrimas, nes jie bandė patį lietuvišką teatrą iškelti iki lygio, kuris buvo praktikuojamas kaimynuose. Bet iš kaimo kilusių žiūrovų didžioji masė, dargi paveikta Amerikos įspūdžių, ieškojo ir laukė kitokios pramogos. Šią spragą teko užpildyti "Dzimdzi Drimdzi" vodeviliui. Gal buvo pasirinktas lengvesnis takas, bet žiūrovų poveikio prasme jis pasirodė tiesesnis, o gal net ir tikresnis.

Dar nėra aiškios tikros priežastys, privertusios Antaną Vanagaitį palikti Lietuvos sceną bei



Dzimdzi Drimdzi, pats pirmasis sąstatas: iš kairės — Juozas Olšauskas, Jonas Dikinis, Viktoras Dineika, Antanas Vanagaitis (1924 m.).

muzikinį veikimą ir iki gyvenimo pabaigai apsigyventi išeivijoje. Prie to iš dalies gal prisidėjo ir materialinės sąlygos, anuometinis Lietuvos gyvenimo nepastovumas, savarankaus darbo Amerikos lietuvių tarpe perspektyvos.

Amerikoje A. Vanagaitis turėjo teisę ir galimumą vartoti gimtąją kalbą. Jis nekvėpavo tėviškės oru, nematė jaunos valstybės pažangos, bet jam vaidenosi neįgalioto ambasadoriaus pareiga: prisidėti prie lietuvybės Amerikoje išlaikymo. Ir šią naštą jis pabandė ant savo pečių kelti.

Tinkamiausiomis priemonėmis atrodė scena ir daina. Jau Lietuvoje Vanagaitis žinojo, kad nostalginė daina, jausmingai ir patraukliai žmonėms pateikta, atidaro klausytojų širdis ir jas interpretatoriui palenkia (neveltui jis bendravo su Kipru Petrausku!). Jam buvo jau žinoma slidi, bet galingai veikianti komedijos substancija, kurios žiūrovai yra ištroškę. Šių priemonių, lygiai kaip ir lyriškai intymaus bendravimo su klausytojais ar žiūrovais, Vanagaitis niekad neatsisakė.

Antanas Vanagaitis tapo publikoje populiarus kaip komedijantas, t. y. žmogus, sugebąs pralinksminti. Pats komiko ar komedijanto terminas yra per siauras, kad galėtų aktoriaus talentą, techniką ir jo diapozoną išreikšti. A. Vanagaitis, visų pirma, buvo charakterinis ir buities aktorius. Pasirodydamas Amerikoje komedijanto vaidmeny, jis nevilkėjo klauno drabužiais ir netepė baltais dažais veido, bet dažniausiai juokėsi iš kvailumo ir ištautėjimo. Vanagaitis scenoje buvo moralės skelbėjas ir lietuvybės apologetas. Priverstas dirbti mažose scenose, išmoko tiesiogiai kreiptis į žiūrovą ir jį veikti užuominomis bei nedasakymais. Nevengė juoko, kuris slėpė savyje perdėjimą ar palyginimus, bet darė tai diskretiškai, blogybių kritiko, o ne smerkimo pozoje. Scenoje pasirodydavo labai juokingas, pats buvo tuo patenkintas, bet vertė žiūrovus jausti sau pagarbą (pajusti Vanagaičio aplinkoje pranašumą!). Sceninio veiksmo apgaulė — savo keliu, o aš su jumis ja dalinuosi, nes tame yra mano galia: jus palenkti ir svarbesniam tikslui patraukti!

Iki 1931 metų buvo parduotas rekordinis skaičius — net 70,000! — Antano Vanagaičio įkalbėtų-įdainuotų gramofono plokštelių. Šiuo atžvilgiu joks kitas mūsų aktorius ar dainininkas Vanagaičiui nėra prilygęs. Amerikos lietuviai parodė, kad šis menininkas buvo jiems būtinas ir namų pastogėse.

A. Vanagaičio biografas išleistoje monografijoje priskiria A. Vanagaičiui daug įvykdytų sceninių pastatymų, kurių anas nėra daręs. Vanagaitis režisuoti nemėgo, veikalus statė, kaip pats nuolat kartojo, vien iš "didelio reikalo". Jis, tiesa, įvykdė pastatymus savų operetinio pobūdžio kompiliacijų (Muzikos akademija, Juokudemija, Surprise party, Generalinė repeticija), surežisavo komediją "Buridano asilas", prisidėjo

prie kitos komedijos ("Potašas ir Perlamuras") spektaklio sudarymo, formavo kitus vaidinimus, bet režisūros (lygiai kaip ir "profesoriaus") aureolės vengė. Jisai labai vertino profesinį sugebėjimą ir nepelnytų titulų griežtai kratėsi.

1927 metais A. Vanagaitis Čikagoje pasirodė keliuose savo Kaune vaidintuose stipriuose vaidmenyse, kaip George Dandin (to paties pavadinimo Moliere'o komedijoje), žandaras Štolcas (Aušros sūnūs), smuikininkas Milleris (Klasta ir meilė). Vėliau yra vaidinęs paskutinį Maironio "Kęstučio mirties" veiksmą. Tai buvo duoklė "didžiajai scenai", kurią pakeitė vodevilio ir estradinių pasirodymų metamorfozė.

Amerikoje, kur viskas staiga gimsta ir greit miršta, lietuviškos scenos aktoriui duonos kąsnis, kad ir kietas, iš profesinio darbo yra gardesnis, negu kitu darbu pelnytas, minkštesnis. Juokas žiūrovų niekad neatbaido, todėl suprantamas yra publikai nusilenkimas, žiūrovų reikalavimų pildymas. Juokis, Pajacai!

Su dideliu pasitenkinimu A. Vanagaitis rodėsi Amerikos lietuviams vodevilio ir "mažosios scenos" programose. Keliais atvejais apkeliavo didžiumą lietuviškų kolonijų. Tvirtindamas lietuvybėje, linksmindamas ir vis daugiau bičiulių sau patraukdamas.

Bet lygiagrečiai atskleidė ir savo prigimties šakotumą. Amerikoje sukomponavo daug solo ir chorui dainų bei giesmių. Nevengė parūpinti ir tariamų "džiazinių" niekučių, kuriuos visiems buvo nesunku (lietuviškai!) padainuoti. Kurį laiką vadovavo Čikagos "Birutės" chorui, paruošdamas šiam vienetui repertuarą ir vaidinti muzikinius veikalus. Spietė apie save tai pačiai lietuviškai dainai "margučiukus" — vaikus ir jaunimą, tam pačiam tikslui jungė ir vyresniuosius. Išleidęs 1928 metais žurnalą "Margutį", pradėjo domėtis žurnalistika ir bandė joje tobulintis. Paleido 1932 metais oro bangomis "Margučio" radijo lietuvių kalba programas, kuriomis stengėsi suteikti augštesnį lygį. (Tas žurnalas dar ir šiandien tebesirodo, o radijo lietuviškoji programa dar ir šiandien sėkmingai tebeveikia). Populiarino savų ir kitų lietuvių kompozitorių kūrinius, įtraukdamas juos į žurnalo "Margučio" vadinamuosius "muzikologijos" puslapius. Transliavo po visą Ameriką lietuvių kompozitorių simfoninius kūrinius (pirmą kartą amerikiečių lietuvių istorijoje) Skatino tautiečius vykti Lietuvon, bent pasisvečiuoti. Daug keliavo po Ameriką ir tas keliones visuomet patraukliai aprašydavo, kreipdamas daug dėmesio į lietuvių gyvenimą. Tapo visuomenininku, galop — politiku veikėju. Et cetera, et cetera, apie ką jau yra kitų priminta ir papasakota.

Norisi tik pabrėžti: visa tai nuveikė žmogus, kuriam likimas lyg ir lėmė pasilikti Lietuvos mažo miestelio vargonininku, bet kuris pasitikėjo entuziazmu ir nenustojo vis naujų ir naujų norų. Ir išdrįso tų savų troškimų neapriboti, bet juos vis labiau plėsti. Antano Vanagaičio laimė ir galia pasirodė dar ir tuo, kad ir kitus pajėgė savais troškimais užkrėsti. Jis išvedė Čikagos lietuvius į pačias didžiausias šio didmiesčio sales, į didžiuosius teatrus, lygiai kaip bandė ir kitais atvejais vesti Amerikos lietuvius į išsvajotus akiračius.

Vanagaičio pati tikroji ideologija buvo, turbūt, lietuvybė ir lietuviškam reikalui tarnavimas. Vaižgantas jam bandė priskirti šimtą interesų ir penkiasdešimt talentų. Tokia charakteristika gal netinka žmogui propaguoti, bet neblogai nusako asmens vidinį turinį ir jo darbų pobūdį. O gal Vaižgantas matė savo paties paveikslą ir pasidžiaugė pavyzdžio pasekėju?

Antanas Vanagaitis nebijojo gyvenime rizikuoti, bet dar labiau sugebėdavo norėti. Jis meistriškai lošdavo kortomis, tačiau dar gabiau ir šaltakraujiškiau keldavo kortą, kurią paduodavo pats gyvenimas.

Jis turėjo retą atmintį, o labiausiai atsimindavo tiktai tuos reikalus, kurie rišosi su lietuvybės problemomis, su lietuviškomis balomis ir pelkėmis, kurias reikėjo sausinti.

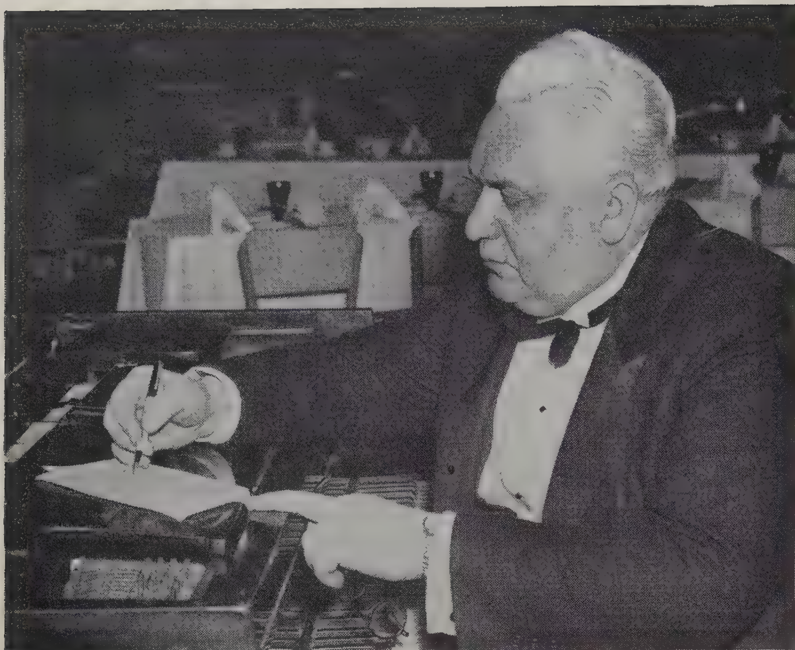
A. Vanagaitis intriguodavo žmones, juos linksmai ar jaukiai nuteikdavo, palenkdavo sau ar saviems sumanymams, reikalaudavo kūrybai sąlygų, mokėjo savo reikšmę ir išskirtinumą iškelti, o podraug ypatingų žemiškų gėrybių negeidė.

Jam patikdavo teikti kitiems džiaugsmą ir, reikalui esant, pagalbą. Pastaraisiais atvejais darydavo tai diskrečiai, nesiafišuodamas. Organiškai mėgo matyti aplinkoje laimingesnius žmones. Nieko daugiau. Tik labiau patenkintas. (Ir kad jie toje Amerikoje lietuvybės neišsižadėtų!)

Mielai prisimindavo Lietuvos papročius ir sodžiaus žmonių tradicijas. Numanė, kad iš kaimo kilusiems malonūs esti jaunystės atgaivinami vaizdai, kermošių, atlaidų, net ir turgų prisiminimai. Apie tai Vanagaitis netingėjo kalbėti ir rašyti. Savo paties ir kitų malonumui.

Dvasinės vienatvės valandomis Antanas Vanagaitis mėgo atverti širdį. Bet pasikalbėjimo partneris turėjo būti toks žmogus, kuriuo galėjo pasitikėti. Neretai pasitaikė, kad tie, kuriais pasitikėjo, ištiesdavo bičiuliškumo ir talkos rankas. Nes Vanagaičiui visi norėjo padėti.

Beveik po dvidešimtmečio teko jį vėl sutikti. Ėjo jau 58-ius metus, jo kūnas pasidarė masyvus, galvos plaukai visiškai baltutėliai, jautei,



Antanas Vanagaitis
1949 m. (viena paskutiniųjų nuotraukų).

kad yra pervargęs ar negaliuoja. Pasirodė toks pat šiltai svetingas, besidomįs daugeliu dalykų, darbštus. Kasdien rūpinosi radijo programa, dažnai vykdavo į radijo stotį vakaro programos pravesti. Geroje nuotaikoje šeimininkavo "Margučio" metinėje šventėje, palaikė įprastą kontaktą su publika, pildė porą programos numerių, įjungė svečius bendrai dainai.

"Margučio" pastogėje gyvai bendravo su dailininkais P. Kiaulėnu ir K. Varneliu, kalbėdavo, kad norėtų, jog įsikūnytų senoji svajonė: Lietuvių Kultūros Čikagoje rūmai! . . .

Išvykęs poilsio kelionėn, pakely į namus 1949 m. kovo 10 d. mirė Gulfport, Miss., širdies ligos parblokštas. Didžiulėms minioms lydint, palaidotas kovo 16 d. Čikagoje.

Po A. Vanagaičio mirties pasiliko jo rašytos ir atspaustos kompozicijos. Surašyti ir spaudoje pasirodę straipsniai. Tai išliks ateičiai.

Nutilo plojimai, kurių žiūrovai ir klausytojai nešykštėjo talentingam aktoriui, chorvedžiui, estrados lietuviškojo žodžio solistui, prakalbininkui. Tik pasiliko dėdės Vanago vardo hipnozas, neužgeso dar minios jam sentimentas ir meilė.

Pasiliko legenda: žmogus, kuris pats save garbingai ir prasmingai pralenkė.

Baigdamas norėčiau prakalbėti lyriškai nuteiktomis mintimis. Bandžiusis šį pateikiamą portreto eskizą piešti nemažai savosios būties dienų yra praleidęs lietuviškoje scenoje, kurioje (Lietuvoje ir Amerikoje) teko bendradarbiauti ir su velioniu A. Vanagaičiu. Mūsų toji via dolorosa, be apgaulingų miražų ir be aštraus po kojomis žvyro, atidengdavo šviesios nuostabos ir kūrybinio džiaugsmo neįsivaizduojamai puikius regėjimus. Ir todėl, berašant, užsinorėjo nuslysti nuo Vanagaičio kitose meno ir gyvenimo šakose pastangų bei darbų, ir vėl pabūti su juo mūsų scenos labirintuose. Kad ir vėl paskendus tame varge ir džiaugsme, kuriuos buvome laiko kelionėse sutikę ir kurį drauge ar atskirai pergyvenome. Juk Antanas Vanagaitis buvo išskirtinai žavi asmenybė, taip pat ir išskirtinas ir scenos talentas. Jisai buvo retas tikrovės regėjimas!

Matau jį prieš save: jauną, gražaus veido, garbanotais plaukais, plonomis lūpų linijomis ir tiriančiomis akimis. Tose akyse stebiu žmogaus žvilgsnį į trumpalaikį gyvenimą, per kurį norisi (ir reikia!) tiek daug padaryti: įkūnyti tai, kam ir yra skirtas šis gyvenimas.

Iš tų, kiek pašiepiančių akių žaidžia juokas, tas pats juokas, kurį mėgsta jauni ir seni. Jauni todėl, kad dar tebėra jauni, o seni, kaip Bergsonas sako, dėl to, kad juokas jiems grąžina jaunystę.

Nešdamas per gyvenimą šilumą ir juoką, Antanas Vanagaitis lietuviškuose meno ir būties dirvonuose, idėjai tarnavimu ne tik pats save pralenkė, bet ir paliko retą pavyzdį. Visa tai turėjo būti mano rašinio leitmotyvu ir per eilutes nusitęsti raudonuoju siūlu. Nuo nukrypimų ar suklydimo intencija tikrai nebuvo sumažėjusi.

Antano Vanagaičio asmenyje netekome romantiko-realisto, kurio pasigendame ir kurio šiandien niekas mums nepavaduoja.

MANO BIČIULĖ SALOMĖJA NĖRIS*

IGNAS MALĖNAS (MALINAUSKAS)

Mes — studentai

Susipažinome Kaune, kartu studijuodami Teolog. — Filosofijos fakultete filosofijos skyriuje. Buvome pasirinkę ir tas pačias studijų šakas, tik buvo susikeitę mūsų studijų pagrindai: Salės pagrindinė šaka buvo vokiečių literatūra, o šalutinės — pedagogika — psichologija ir lietuvių literatūra, o mano — atvirkščiai — pagrindinė šaka buvo pedagogika — psichologija. Taigi, klausydavome tų pačių profesorių, dalyvaudavome tose pačiose pratybose, susiremdavome tais pačiais klausimais diskusijose. Be to, abu priklausēme ir tai pačiai "Šatrijos" korporacijai. Tačiau net ir tų pačių sambūrių tarpe visada susidaro dar mažesni spontaniški būreliai, kurių natūralus pagrindas — artimesnė bičiulystė. Tikrosios bičiulystės pagrindu negalima laikyti nei charakterių bei temperamentų panašumo, nei jų skirtumo. Čia gal greičiau galima ješkoti palinkimų panašumo, į vienokį ar kitokį gyvenimo stilių, kitaip sakant, gal tiksliau būtų bičiulystę matuoti daugiau ar mažiau bendra gyvenimožiūra. Šitai kaip tik mums buvo charakteringa.

Jau kiek anksčiau buvo užsimezgusi artima bičiulystė tarp Salomėjos Nėries ir Helės Vilčinskaitės. Kiek vėliau ėmėsi megztis ir vyriško vieneto bičiulystė tarp Vinco Ramono, Juozo Grušo ir Ign. Malinausko. Paglaudėjus ryšiams tarp šių dviejų grupių, savaime, nejučiomis susiformavo bičiuliškas "penketukas". Kaip "organizuotas vienetas" eidavome į kiną, teatrą, koncertą, balių, kuriame nereikėdavo šokiui ješkoti partnerio. Tiesa, ypatingai puiki šokėja buvo Helė, bet jau tikrai šokiui pramušta galva buvo Salė. Todėl, jos akimis žiūrint, bet koks koncertas — balius, kuriame tektų dalyvauti "neorganizuotai", būtų tapęs beprasmiu dalyku. Kartais mūsų "penketukas' pasipildydavo Mile Kvedaraite ir dviem jaunais profesoriais — J. Eretu, elegantišku šokėju, ir V. Mykolaičiu — Putinu, ramiu observatorium. Šitokiais atvejais būtinai "įsigydavome" savo žiniai atskirą staliuką, prie kurio išgerdavome puoduką kavos, bonką Sauterno ar Madeiros.

Salė vaikiškai džiaugdavosi ir žavėte žavėdavosi gal ne tiek tuo vynu, kiek ypatingai vyno taurių muzika, kuri esti itin patraukli, kai taurės būna geros ir nevienodai pripiltos. Tada jomis susidaužus didesniame būryje, jos suskamba įvairiausiais tonais. Šitokiais atvejais Salė ypatingai mėgdavo susidaužti, iki pačios taurės subyrėdavo šukėmis. Šia kryptim Salė ypač greit įsisiūbuodavo, kai mūsų "vienetas" susimesdavo pas mane, o aš būdavau savo mamytės gerai aprūpintas jos puikaus darbo obuoliniu ar šermukšniniu vynu. Šitokiais atvejais pasidarydavome savus literatūrinius vakarus, kurie nebūdavo saistomi jokiais oficialumais ir net nė iš anksto apgalvotomis programomis. Čia būdavo užkabinamos literatūros bei meno aktualijos, paskaitoma arba padeklamuojama kas nors iš savo kūrybos ir, vadovaujantis bohemišku šūkiu — nevalgome uknolių ir negeriame rašalo— viską suvalgydavome ir, džiaugdamiesi gausia taurių muzika, išgerdavome. Jeigu skambėdama taurė skirstėsi į dalis, dėl to niekas ašarų neliedavo.

Tačiau aš virsčiau tikru šmeižiku, jeigu šituo prisiminimu sudaryčiau įspūdį, kad mūsų kompanija buvusi palaida bohema, arba bent jai artima. Ir dabar, savo vaikų akivaizdoje, galiu nerausdamas, o pasididžiuodamas, pasakyti, kad tai buvo skaidri ir pavyzdinga studentiška bičiulystė, kokios kiekvienas tėvas-motina gali savo sūnui-dukrai tik pageidauti.

Turiu pripažinti, kad mūsų "vienetas" vebuvo apšepusios dvasios. Mes visi būdavome savo rūšies aktyvistai ir mielai dalyvaudavome visame literatūriniame ir visuomeniniame gyvenime, rašydami, skaitydami, deklamuodami. Salomėja Nėris ruošėsi išleisti arba buvo išleidusi į pasaulį savo pirmąjį eilėraščių rinkinį "Anksti Rytą", J. Grušas — paskelbęs "Ponią Bertu-

---

*) Kaip žinia, okupuotoje Lietuvoje komunistai kiekvieną rašytoją, kurio raštus leidžia spausdinti, stengiasi kuo nors susieti su kompartijos interesais bei ideologija. Jei koks nors rašytojas ar poetas yra dar bendradarbiavęs su komunistais, tokį jų propaganda stengiasi iškelti iki savotiško dievaičio. Panašiai jie elgiasi ir su Salomēja Nērim—Bačinskaite-Bučiene (1904-1945). Pažinusi komunistinę tikrovę iš arčiau 1940-41 metais ir pamačiusi Lietuvos nelaimes, nešamas sovietinio režimo, S. Nēris gailējosi savo padarytos klaidos, tačiau nei jos viešai atšaukti, nei iš sovietinių pinklių išsipainioti ji nebepajēgē iki savo ankstybos mirties, nors Lietuvos žmonēse plačiai kalbama, kad prieš pat mirtį S. Nēris visai atsimetusi nuo komunistų.

Kadangi jos gerieji kūriniai (tokiais kaip tik yra eilēraščiai be politinių priemaišų) vistiek pasiliks lietuvių literatūroj, todēl reikalinga apie jų autorę duoti ir tokios medžiagos, kokios komunistai skelbti vengia. Šituo tikslu ir spausdinama čia Ign. Malēno atsiminimų žiupsnelis apie Salomēją Nērį. — Red.

lienę", V. Ramonas rekomendavosi patraukliomis novelėmis periodiniuose leidiniuose, H. Vilčinskaitė buvo puiki deklamatorė, o aš pats būdavau visur, kur tik būdavo reikalinga mano pagalba— kartais deklamuodavau, kartais skaitydavau, kartais ir savo rašydavau. Tačiau svarbiausia— mes visi buvome jauni, ryžtingi ir nepavargstą entuziastai. Tiesa, man buvo tekusi savaime ir tam tikra įsikarščiuojančių šaldytojo arba bent glaistytojo rolė. Nors mūsų tarpe jokių barnių niekada nebūdavo, bet nuomonės čia vienu čia antru klausimu kartais išsiskirdavo. Tai suprantama ir natūralu. Salė Bačinskaitė, iš vienos pusės, buvo mimoziškai švelni ir jautri, o iš antros — tikrai ambicinga ir greitai įsižiebianti. Todėl net studentiškai kolegiškuose pasišaipymuose ji greit su bet kuriuo užeidavo ant pačių ašmenų — įsižeisdavo. Tačiau ji buvo ir pakankamai inteligentinga suvokti, kad barniui, tuščiam užsipyrimui, kerštavimui kultūringo žmogaus sąmonėje neturi būti vietos. Ir antyje akmens ji prieš nieką nesinešiodavo. Čia pat užsidegdavo, čia pat atsileisdavo ir čia pat pamiršdavo. Trumpai tariant, jos temperamentinga ir staigi prigimtis buvo aptramdoma neabejotinai augštos kultūros, kurios pamatuose gulėjo ir neabejotinai didelė meilė pačiam žmogui. Ji mokėdavo su bičiuliais ir liūdėti ir džiaugtis. Kartais net labai nerafinuotai, vaikiškai.

Vieną vasarą, rodos 1927 m., pasitaikė kartu būti Palangoje. Mūsų "vienetas" buvo nepilnas (rodos, tik ketvertas). Nuėjome į vasarinį kurhauzą pasišokti. Su Hele šokome foks trotą. Nutilus muzikai ir poroms skirstantis į šalis, pastebėjome kad į mus tiesiai žingsniuoja (demonstruodamas plojimą rankomis) kažinkoks senyvas ponas. Ties mumis elegantiškai nusilenkęs, jis sako: "mūsų stalas išrinko tamstas fokstroto geriausiais šokėjais. Aš esu ponių įgaliotas paprašyti tamstas prie mūsų stalo stiklui arbatos". Ir jis kviečia mus gestu nurodyta kryptimi. Prie stalo prisistato pats ir supažindina mus su poniomis. Pasirodė, kad mus pakvietęs buvo senasis grafas Tiškevičius ir trejetas jau pagyvenusių ponių. Kviečiami sėsti prie jų staliuko pasisakėme, jog prie kito staliuko turime pora savo kolegų. Tada senojo grafo rūpesčiu stalas buvo beregint padvigubintas ir visa mūsų kompanija įjungta į jų draugiją. Tuojau pasirodė šampanas, ir grafas Tiškevičius pakėlė tostą už išrinktuosius bei už mūsų studentiškas dienas. Visa vyko gyvoje studentiškoje nuotaikoje. Šitai taip gerai paveikė mūsų Salę, kad vakarui pasibaigus, ji buvo be galo gerai nusiteikusi ir reiškė savo džiaugsmą kaip tik įmanydama įvairiausiais būdais: čia linksmai pastebėdama, kad ir grafai pripažįsta mūsų kompaniją neeiline, čia vėl juokais leptelėdama, kad grafas grafą mato iš tolo, čia vėl protarpiais apgailestaudama, kad šita proga nebuvo sumušta nė viena taurė. Jos nuomone, bent keturios turėjo skambėti gulbės giesme. Tai vis buvo Salės vaikiško džiaugsmo apraiškos.

Bet kokį artimojo ar bičiulio nepasisekimą ji išgyvendavo nė kiek nelengviau kaip savąjį. Ji negalėdavo paskaityti kai kurių eilėraščių net savo artimiesiems bičiuliams, jei vaizduojamas įvykis rišosi su tuo ar kitu jai gerai žinomu bei artimu vaizdu. Antai, temperamentingos, neramios ir klajokliškos prigimties Helė Vilčinskaitė apsisprendė už svetimus kraštus ir vyko į Urugvajų. Kauno geležinkelio stotyje ją išlydėjome, atsisveikinome. Buvo graudu, nes netekome tikrai geros bičiulės. Rytojaus dieną Salė man pranešė, kad, vos tik parėjusi namon, ji tuoj griebusi popieriaus lapą ir užrašiusi jau sąmonėje susiformavusį eilėraštį "Sudievu, Tėviškė žalia". Ištraukusi iš rankinuko lapą, ji pradėjo man tą eilėraštį skaityti. Bet čia pat spazma ėmė spausti jos gerklę — užspringo... ir įbruko man į rankas lapą persiskaityti pačiam — ji neįstengė. Ji negalėjo pati paskaityti kitiems savo "Elgetos" ir dar kitų savo eilėraščių. Tačiau labai mielai tų eilėraščių klausydavo, kai juos skaitydavo kiti, ypač gerai interpretuodami.

Kad ji vargšo žmogaus atžvilgiu tikrai jautri, suprantama savaime. Jei pakeliu sutikdavo kokį nors suvargusį žmogelį, savo studentiškais skatikais ji visada su juo pasidalindavo. Jei pati nieko "prie dūšios" neturėdavo, ji labai bičiuliškai paprašydavo: "Ignai, surask šitam senukui (ar senutei) dešimtuką". Ir būdavo itin patenkinta, jeigu pasisekdavo kišeniuje užgriebti didesnę monetėlę. Ypatingą pagarbą ji rodė tvarkingam vargšui. Valkataujančios išvaizdos tipo nemėgdavo, tokiam pagarbos nerodė. Ir priešingai, neapykantos turėjo ne pasiturinčiam, bet išnaudojančiam kitus.

Studentavimo dienos trumpos. Jos lekia risčia. Baigė trupėti ir mūsų penketukas. Salė išvyko mokytoja į Lazdijų gimnaziją.

Be bažnyčios, be altorių

Sutinku Salę jau vokiečių kalbos mokytoją Lazdijų "Žiburio gimnazijoje.

—Nu, kaip? Dar kalbi lietuviškai? — staiga paklausiau ją rimtu veidu.

—Kodėl? — praveria Salė burną ir išplečia akis.

—Girdėjau, kad ne tik Lazdijų gimnazija, bet ir patsai miestelis jau kalba vien vokiškai. Lietuviškai jau visi baigia pamiršti. Sako, tai naujosios vokiečių kalbos mokytojos nuopelnas.

Salė supranta mane juokaujant, nušvinta



KAZIMIERAS ŽOROMSKIS

KRISTUS
(Pranciškonų vienuolyne Brooklyne)
V. Maželio nuotrauka

visu veidu ir pradeda man pasakoti savo mokyklinius įspūdžius.

—Vai, Ignai, kad tu žinotum, kaip keista mokyti tuos dzūkiukus. Jie daug kuo labai panašūs į tave. Yra net visiškai panašių savo balso tembru. Ir kokių juokingų pasitaiko, ypač tų berniukų tarpe. Jie baisiai stengiasi, kaip tik įmanydami, galimai aiškiau vokiškai ištarti, o rezultate — net ne kalba, tik vokiškos akėčios. Sunkiausias dalykas — tai sutvarkyti tą jų tarseną. Su savąja tai jie gali pradurti sieną. Tikrajam vokiečiui šitai gali atrodyti badymusi su rapytomis, o ne kalbėjimas vokiškai. Tačiau vaikai malonūs, uolūs, mokosi gerai. Jų pastangomis bei darbu skųstis negaliu.

Aš pritariu, pabrėždamas, kad tai yra svarbiausia.

Iš pradžių ji buvusi patenkinta ir mokytojais, ir vadovybe. Tik skundėsi lazdijiška vienuma, gerų bičiulių stoka. Ji nė vieno mokytojų neniekino, bet prikaišiojo neapsiskaitymą, siaurumą, dvasinės kultūros stoką. Sakėsi, nesą su kuo artimiau bendrauti — neįmanoma. Laukusi atostogų. Jau džiaugėsi numatyta ekskursija į užsienį.

Sutinku ją kitais metais, o Salė tiesiai ir sako:

—Lazdijuose pasidarė tvanku. Dūstu. Nežinau, kaip dar ilgai ten ištversiu!

Po metų besikalbėdamas patyriau, kad Salė jau turinti priešiško nusistatymo ne tik prieš savąjį kunigą direktorių, bet ir prieš "daugelį kunigų", nes "daugelis jų moko kitus ir tuo atveju, kai patys dalyko visiškai neišmano".

Iš viso tolimesnio pasikalbėjimo aiškiai mačiau, kad jos tikėjimas yra susvyravęs. Tačiau tas svyravimas buvęs ne pačia Dievybe, o vien kunigais. Kai 1932 m. ji man atsiuntė į Hamburgą (ten gilinančiam studijas) Putino "Altorių Šešėly", gerai atsimenu, kad laiške su aiškia simpatija Šlavantų seneliui ji kėlė apgailestaujantį klausimą: "bet kiek, Ignai, tų Šlavantų senelių turime?" Vadinasi, tas tikrasis kunigas, ta gyva krikščioniška dvasia jos vistiek dar buvo mėgstama.

Sugrįžęs į Kauną (rodos, 1933 m.), vėl susitikau su Sale. Ji tada skundėsi savo pavargusiu balsu.Sakėsi, jog kartais atsitinką taip, kad ji negalinti kalbėti net pusbalsiu —gydytojai pripažinę visišką balso stygų pavargimą. Kai plačiau išsikalbėjome apie gyvenimą ir nuotaikas, ji net pasisakė, kad "jau nustojusi vaikščioti į bažnyčią ir praktikuoti". Juokais, net su tam tikra vaidyba paklausiau, o žmonių ar dar neužmušinėjanti? Ji taip pat juokais atsakė, kad dar tokių "atbaigtų bjaurybių" ji vis dar nesutinkanti. Iš viso pokalbio su ja aš įsitikinau, kad jos santykiai yra nutrūkę tik su Bažnyčia, o tikėjimas Dievu esąs toks pat gyvas, kaip ir buvęs.

Neatsimenu kuria proga, ji vieną kartą man nusiskundė, kad ją skersomis sutinką ir nenoromis sveikinasi net kai kurie jos buvę artimi draugai — ateitininkai... Atsimenu, kad aš tai pajutau lyg klausimą, specialiai iškeltą mano draugystei patikrinti. Tada pareiškiau savo principinį nusistatymą, kad religinės praktikos klausimą laikau grynai žmogaus sąžinės dalyku ir tokį ar kitokį kišimąsi į šią sritį laikau kultūros stoka. Tada Salė, lyg pasiteisindama, bet atsiremdama į tą foną, kuriame ji šį klausimą buvo iškėlusi, ir kartu rodydama pasitenkinimo mano pažiūra ir mudviejų bičiuliškumu, pridūrė, jog dėl to ji man kalbamą dalyką ir pasakojusi, kad šitokia mano pažiūra jau tikėjusi.

Aš tada mačiau Salės asmenyje ir kitą lūžį — jos tam tikrą nusivylimą ir žmogumi, pirmon galvon, savaisiais pažįstamais, net kai kuriais savais buvusiais draugais.

Jieškant durpių.

Buvo 1940 m. ruduo. Žemė kiek įšalusi, lauke pūtė kietas, šaltas vėjas. Nekūrentuose kambariuose buvo taip pat šaltoka ir nejauku. O anglių centriniam šildymui visiškai neturėjau ir nebuvo kur jų pirkti. Pasitaręs su žmona, sėdau į traukinį ir nuriedėjau į Palemoną jieškoti durpių.

Išlipęs stotyje, pasukau į kaimą per sodybas, teiraudamasis kiekvieną sutiktąjį, arba užeidamas į namus, kur galima gauti pirkti durpių. Atsakymas visur buvo tas pats: šiemet teprikasėm vos sau. Gerokai prisiplūšęs ir nieko nelaimėjęs, galop pasiteiravau tiesiausio kelio atgal į stotį. Ukininkas man ėmė dėstyti kelią ir paminėjo Bučų sodybą. Patyręs, jog tai esanti sodyba mano tikrai geros bičiulės Salomėjos Nėries, labai nudžiugau ir kietai apsisprendžiau ją aplankyti, ypač kad nuo ankstyvos vasaros nebuvau jos matęs, o su Buču dar nebuvau turėjęs progos susitikti ir jo nepažinojau net iš matymo.

Bučuose sutikau Salę tik ką parvykusią iš Kauno ir dar nesuskubusią net sukabinti į spintą drabužių. Bičiuliškai pasikratėm vienas antram dešinę. Pora sakinių nubrėžiau savo netikėto atsiradimo aplinkybes bei savo 'durpinę' nesėkmę, o taip pat ir apie netikėtą jų sodybos suradimą. Ji tuojau supažindino mane su savo vyru ir parodė savo sūnelį, kuris tuo metu buvęs ar 2—3 metų. Žvilgterėjau į vaiką ir staiga prisiminiau jos eilėraštį "Mano vaikelis", pamačiau pralaužtus rugius ir šypsodamasis tariau į Salę:

Salė sujudo, raustelėjo ir kupina nustebimo džiugiu balsu šūktelėjo:

—Ignai, juk tai tikrai apie mano pupulį pasakyta. Tu permatai daiktus... Nu, kaip man gera, kad tu užėjai!

Iš karto pajutau, kad mudu seni bičiuliai, ir jokie nauji įvykiai mūsų bičiulystės nebuvo sugriovę. Salė tuo metu čiupo mano apsiausto apikaklę ir mane iš jo lupte išlupo.

Vos suskubome persimesti keliais bičiuliškai rėkte išrėktais sakiniais, Salė tuojau priminė p. Bučiui, jog mudu esava tikri draugai ir niekada nesava net mažiausiai susipykę. Po šio ji pasiūlė mudviem su Buču apžiūrėti jo skulptūrinę atelję, o pati pasisiūlė greitai parengti pietus, nes kitaip manęs neišleisianti.

Atelje vyravo išimtinai molio ir gipso darbai. Tačiau su vienodu atidumu stebėjau tiek juos, tiek patį Bučą. Iš pat pradžių man krito į akis jo ramus, humaniškas ir patrauklus būdas bei jo plati erudicija. Iš karto pajutau jo dvasios spinduliuojančią šilumą ir jo gilų tikėjimą humaniškumu. Tarp mudviejų aiškiai formavosi abipusio pasitikėjimo bei atvirumo nuotaika.

Be visos eilės dažniausiai nebaigtų darbų, man krito į akis jo darbo "oficialioji" gipsinė Stalino figūrėlė "su pypkele".

—Tai mano duoklė,— pasakė Bučas, rodydamas pirštu į biustą.

Ši draugišku tonu pareikšta pastaba mudviejų ryšius darė savaime suprantamais, šiltais. Mačiau, jog skulptorius turi aštrią akį ir drąsų gestą. Buvo labai aišku, kad jo realizmas gana racionalus, be manieros, neišvargintas ir neperdaug rupus. Tik širdy paliko šiek tiek baimės, ar skulptoriaus nešaldys jo nuosakumas ir saikingumas.

Pagaliau apžiūrėję atelje, radome pietus beverdančius. Salė čia pat pravertoje virtuvėje rengė salotas, 'šatkavojo' raudonuosius kopūstėlius, o Bučas buvo patelktas prie sūnelio. Mudu su Sale pradėjome kalbą apie jos santykius su lietuviškąja visuomene bei jos pačios nuotaikas. Ji tuojau nusiskundė, jog daugelis ją laiko dabar kažinkokia baidykle. Ji pastebinti, kad jos ėmę vengti net kai kurie buvę tikrai geri studijų draugai. Ji gaunanti daug anoniminių priekaištaujančių, smerkiančių, net grasinančių laiškų. Labai daug eilėraščių ateiną su parodijuotu jos pačios eilėraščiu "Sudeginkit mane kaip raganą", kurs dabar nukreiptas prieš ją pačią, kaip tėvynės išdavikę, vertą tikrosios raganos vardo ir tikro laužo. Ypatingai tie laiškai užplūdę, kai pasirodžiusi jos "Poema apie Staliną". Ir kas bjauriausia — skundėsi Salė toliau, — kad ta priekaištaujanti publika visiškai nenorinti suprasti jos dabartinės situacijos, vien ją puolanti, bet visiškai nepagalvojanti, kad daugelis, būdami jos vietoje ir jos sąlygose, būtų ne kitaip pasielgę. Ir ji paklausė mane, ar aš žinąs, kaip atsiradusi "Poema apie Staliną". Pasisakiau, kad niekas man to nepasakojo. Tada Salė panoro pati papasakoti, kad galėčiau pasidaryti išvadas, ar ta publika galinti ją beatodairiškai kaltinti ir smerkti. Ir Salė pradėjo:

—Tu gerai žinai, kad pastaruoju metu aš priklausiau Draugijai Sovietų Kultūrai pažinti. Taip pat gerai žinai, kad ši draugija, sudaryta beveik išimtinai iš rašytojų, posėdžiaudavo, tiksliau sakant, vakarodavo Sovietų S-gos atstovybės patalpose. Taigi su Pozdniakovu jau buvau pažįstama, jų atsovybės rūmuose jau buvau buvojusi. Ir štai, praslinkus kuriam laikui po to, kai sovietinė kariuomenė užėmė Lietuvą, prie mūsų namelio privažiavo puikus automobilius. Įėjęs žmogus padavė man laiškelį. Pozdniakovas juo kvietė mane tuojau atvykti jo siunčiamu automobiliu į Sovietų atstovybę, nes esąs svarbus reikalas. To reikalo aš visiškai nenuvokiau ir nebuvo prasmės net jį spėlioti. Todėl nedelsdama apsirengiau, ir tuojau išvažiavome. Atstovybėje mane pasitiko Pozdniakovas ir pareiškė savąjį pasitenkinimą, kad aš tokia punktuali. Atstovybėje jau radau Petrą Cvirką, Liudą Girą ir...(man buvo paminėta dar keletas pavardžių, kurių dabar jau nebeatsimenu - Ig.M.). Atvyko ir Kazys Boruta.

Pozdniakovas tuojau paprašė visus prie kavos. Susėdome. Jau pačioje pokalbių pradžioje Pozdniakovas pasiėmė žodį ir tuojau išdėstė, kad šiandien esame pakviesti ypatingai svarbiam reikalui, būtent:

—Yra nutarta - 1. parašyti plačioms lietuvių masėms poemą apie Staliną ir 2. parašyti eilėraštį apie Lietuvą, kaip socialistinę respubliką. Aš įsitikinęs, kad rašyti apie asmenį yra daug patogiau moteriai, nes įžvalga į asmenį esanti artimesnė jos prigimčiai. Taigi, Salomėja parašysianti poemą apie Staliną, o eilėraštį apie Lietuvą, kaip socialistinių respublikų narį, parašysiąs poetas Kazys Boruta, nes jam, kaip vyrui, bus nesunku pagauti ir šitas apibendrintas, objektyvuotas Lietuvos gyventojų džiaugsmo bruožas. Aš manau, kad mano mintijimo eiga yra logiška.

Visi dalyviai Pozdniakovo pasiūlymą nuplojo, o šis pakėlė taurelę ir pasiūlė išgerti už būsimąją Salomėjos ir Kazio Borutos kūrybos sekmę. Ir visi išgėrė.

—Tai aš dabar tavęs, Ignai, ir klausiu: ar bet kuris mano kaltintojų ir smerkėjų, būdamas mano sąlygose, būtų kitaip pasielgęs? Kodėl gi niekas nenori suprasti mano situacijos ir manęs pačios?

Aš tylėjau. Jai atsakyti aš taip pat nemokėjau. Tylėjo ir Salė. Pagaliau aš jutau, kad ta ty-



ROMAS VIESULAS — H. K. PORTRETAS
Litografija, kurią įsigijo New Yorko Metropolitano Muziejus.
V. Maželio nuotrauka

la mums abiem sunki, ir aš suspausta gerkle prakošiau:

—Aš visa tai, Sale, suprantu. Ypatingai susidėjusios sąlygos gali kartais versti žmogų veikti net prieš jo paties norą. Tu galėjai rašyti apie Staliną, ką tik jie nori. Bet kam tu kabinėjai net mūsų istoriją ir tuo pačiu tepliojai savus namus? Aš sunkiai pakeliu ypač tas vietas.

Ir nuleista galva pusbalsiu prakošiau pro dantis vieną šios rūšies sakinį:

Ją valdė šviesūs kunigaikščiai,
Bet juodi buvo kaip smala.

Ir vėl nutilau. Tylėjo ir Salė. Ta tyla buvo nejauki ir sunki. Pakėliau akis ir pamačiau, kad Salė, stovėdama prie maišomų kopūstėlių dubens, staiga pasuko galvą į šalį. Per jos skruostus riedėjo didžiulės ašaros. Ji nusisuko, kad jos neįkristų į kopūstėlius. Pajutau, kad šita tema kalbėti ilgiau mudviem per sunku, ir nuėjau prie lango. Stengiausi sudaryti sąlygas ir Salei vienai užbaigti šių minčių tėkmę.

Per pietus visi buvome įbridę į pasaulėžiūros problemą. Visi matėme didelių sunkumų, bandant suderinti krikščioniškąją pasaulėžiūrą su komunistine. Kad būtų aiškiau, krikščioniš-

kąją pasaulėžiūrą suskirstėme į krikščioniškąją-bažnytinę (pagal oficialųjį krikščioniškų bažnyčių mokslą) ir bendrinę krikščioniškąją (kuri jau glūdi kiekvieno krikščionio pasąmonyje, nes pagal ją susiformavusi jos sąmonė). Pripažinę faktą, kad bendrinės krikščioniškos pasaulėžiūros mums nėra įmanoma atsisakyti, kaip nėra įmanoma atsisakyti paties savęs (nes pagal tą pasaulėžiūrą yra susiformavusios mūsų asmenybės), visi priėjome išvadą, kad čia bus didžiausių sunkumų, kiečiausių susidūrimų.

Po pietų, atsisveikindamas aiškiai jaučiau, kad tarp manęs ir Salės vėl grįžo tasai tikras draugiškumas, kuris rišo mus nuo anksčiau ir kurs buvo naujų įvykių apgaubtas abejojimo skraiste. Grįžau į Kauną be durpių, bet širdyje vežiau naujos šilumos.

1941 metų viduržiemį.

Mano buvusiame darbo kambary buvo apsigyvenęs Alpas Liepsnonis (Kuchanka), tuometinio "Valstiečių Laikraščio" literatūrinės atkarpos redaktorius. Kai dar vasaros metu Liepsnonis pasirinko tą kambarį, jam pareiškiau, kad turime naujagimį ir nesame tikri dėl būsimos ramybės. Tačiau vaikas buvo pavyzdingai ramus ir jokių riksmo puotų neorganizuodavo. Liepsnonis buvo taip pat gana tylus ir korektiškas. Retkarčiais užkalbintas, jis gana keistai šyptelėdavo. Vieną kartą, pasidaręs matyt išvadą, kad namuose jokio vaiko nesama, o aš tik norėjęs jį vaiku atbaidyti nuo sekvestruoto kambario, net pasiteiravo manęs tuo pačiu šypsniu lūpose, kur dingęs tasai mūsų vaikas. Pajutęs tam tikrą įtarimą, čiupau Liepsnonį už rankos ir įvilkau į miegamąjį prie vaiko.

—A, tikrai vaiko esama, —tarė nustebęs.

Šitai mudviejų tarpusavio pasitikėjimą kiek atstatė, bet ledų galutinai neištirpino, kol vieną šaltoką žiemos popietę Liepsnonis įėjo gerai nusiteikęs. Jis ką tik buvo grįžęs iš Zarasų. Pasipasakojo, kad ten važinėjęs su Salomėja Nėrim agituoti (mat, S. Nėris buvo išstatyta kandidate į Augšč. Sovietą iš Zarasų apskrities). Jis tuoj ėmė dėstyti, jog dabar apie mane "visa žinąs", nes apie mane jam viską išdėsčiusi Salė Nėris, kuri prašiusi man perduoti jos sveikinimus. Ką ji apie mane buvo dėsčiusi, neklausinėjau, tačiau viena buvo aišku, kad Liepsnonio santykiai su mano šeima po šio pakito, tapo daug šiltesni. Teko girdėti, kad tas pats Liepsnonis po kokių poros savaičių vienoje paskaitoje rašytojams pareiškęs, kad tokiems katalikams, kaip Ig. Malinauskas, J. Grušas, ir plaukas nuo galvos nenukrisiąs dėl jų katalikybės, nes jie esą žmoniški žmonės. Aš aiškiai jutau, kad jo išsireiškime buvo ir Salės žodžių atbalsio.

Ko turiu prašyti Staliną?

Laisvės Alėjoje buvo "Dirvos" knygynas. Dabar jis buvo valstybinis. Pavasarėjo, bet dar buvo šaltoka. Sustojau prie vitrinos ir, užpakaly sukabinęs rankas, žiūrinėjau naujuosius leidinius. Pasijutau sučiuptas už mažojo pirščiuko ir tempiamas. Už manęs stovėjo šypsodamosi Salė. Nusijuokiame abudu, pasisveikiname. Salė pasisako einanti į stotį, vykstanti į Palemoną. Tuojau pat pasukome stoties kryptimi. Kai priėjome Vytauto prospektą, Salė pasiūlė Trakų gatvę, pridurdama, kad ten mažiau vaikščiojančių. Pokalbis nukrypo į jos įspūdžius Maskvoje, nes žinojau, kad ji ten buvo nuvažiavusi.

Salė pasakojo, jog "Poema apie Staliną", kai tik buvo parašyta,Pozdniakovo rūpesčiu tuojau buvo atiduota versti į rusų kalbą. Išversta, jos žodžiais tariant, tikrai gerai. Kai vertimas buvęs baigtas, tada ir jai buvę pasakyta, kad vieną dieną pačiai teks važiuoti į Maskvą. Taip ir įvyko.

Stalino ji buvusi priimta Kremliuje. Ją lydėjęs rašytojų sąjungos primininkas Aleksiej Tolstoj. Pirmiausia Salė paskaičiusi savo poemos originalo ištrauką. Vertimą skaitęs vienas artistas, kurio pavardę pamiršau. Jo balsas ir interpretacija buvę geri. Salė susidariusi įspūdį, kad Stalinas visu kuo buvęs patenkintas.

Vakare Rašytojų Sąjungos rūmuose (Maskvoje) buvusios jai suruoštos vaišės. Stalinas su ja buvęs labai malonus ir draugiškas. Per pokalbį net jai pasakęs, kad ji kiekvienu metu galinti bet kuriuo savo reikalu į jį kreiptis, o jis visada pasirengęs jai padėti.

Tą vakarą ji turėjusi progos susipažinti su visa eile žymesniųjų rusų rašytojų. Tačiau jai ypatingą įspūdį palikęs Aleksiej Tolstojus. Tai tikrai didelio išsilavinimo, plačiai apsiskaitęs ir neabejotinai didelės kultūros vyras. Ir išvaizda jo labai kultūringa. Salė sakėsi, kad greta jo ji jautėsi esanti greta tėvo ir tikro draugo. Kai Stalinas jau buvo iš vaišių išvykęs, Al. Tolstojus jai aprodęs rašytojų rūmų dislokaciją. Namai - su daugybe kambarių įvairiems rašytojų reikalams. Tai pažiūrinėdami, jie keitėsi įvairiais literatūriniais - kultūriniais klausimais, informuodamiesi vieni apie antrus. Viename nedideliame kambary jiedu prisėdę, o Aleksiej Tolstojus ramiu balsu jai sako:

—Salomeja, žalko mnie vas. Žalko, čto nie 30, a tol'ko 3 milijoną. Jesli by vas bylo by 30 milijonov, požalui vy by nam podnesli Evropu. No vas tolko 3 milijona, i teper'my vam podnesli Evraziją.*)

Po mažos pauzelės Tolstojus ramiu, aiškiu,

*) Salomėja, gaila man jūsų. Gaila, kad jūs ne 30, o tik 3 milijonai. Jeigu jūsų būtų 30 milijonų, tai gal tada jūs ir būtumėt mums prinešę Europą. Bet jūsų tiktai 3 milijonai, ir dabar mes jums prinešėm Euraziją.

atseikėtu balsu pridūręs: —Salomėja, mes apie politiką ničnieko nekalbėjom. Mes kalbėjom apie literatūrą. Tai pasakęs, jis pakilo. Pakilau ir aš,- pasakojo man Salė, — ir staiga vienu momentu visa supratau. Net nebesuvokiau, kad tuo metu buvau rusų rašytojų namuose. Tolstojaus žodžiai ėmė aidėti mano galvoj, lyg baisus varpas. Aš visiškai nustojau girdėti, ką toliau man Tolstojus sakė. Net visiškai nežinau, ar jis man ką nors daugiau sakė iš viso. Aš pasijutau atsidūrusi didžiulėj prarajoj, neturinčioj jokio kelio pirmyn nė atgal. Tik kažinkokie siaubingi Tolstojaus žodžių tembro aidai daužė mano smilkinius, ir aš norėjau verkti, verkti... Bet jutau, kad ir to negaliu ir nemoku. Ir aš nežinau, ką aš toliau kalbėjau ir ką galvojau. Aš buvau pakvaišusi ir siaube laukiau galo. Man buvo ilga naktis. Tokia pat ilga buvo ir kelionė namon.

Tai pasakodama, Salė verkė. Verkė, kaip kūdikis, praradęs savo mieliausią žaislą. Jos nosinė jau buvo visiškai šlapia. Aš išėmiau iš kišeniaus savąją. Salė paėmė, ir pasukom nuo bažnyčios gatvės atgal. Mudu tylėjome.

—Ignai, aš dabar važiuosiu į Augščiausio Sovieto posėdį.Gal aš vėl pamatysiu Staliną? Sakyk, Ignai, — tu man visada geriausiai patardavai — ko aš galiu jį prašyti?

—Aš, Sale, dabar esu menkiausias patarėjas, nes gerai suprantu, jog jis tavęs nepaklausys ir tu jam negalėsi pasakyti net to:“Mes nieko nenorime! Tik atstokit, palikit mus! Mes norime gyventi be jūsų! Mes norime būti sau žmonėmis!”

Nutilau. Salė vis verkė, ir mes, lyg šešėliai, slinkome Trakų gatve atgal (Laisvės Al. kryptimi). Aš paėmiau iš Salės savąją sudrėkusią nosinę ir padaviau jai kitą.

—Ignai, politinėmis temomis raštų man jau gana. Tu atsiminsi mano žodį: keturių grenadierių poema niekada nebus baigta. Nebus nė visiškai naujų. Manoji kūrybos sritis bus “Eglės, žalčių karalienės” ir “Našlaitėlės” sritis. Štai mano kūrybos kelias. Mūsų liaudiniai turtai didžiuliai, neišsemiami. Man jų pakaks.

Salė kalbėjo pro ašaras ir vis šluostėsi sudrėkusius skruostus. Pasukome vėl Bažnyčios gatvės kryptimi. Palengva perėjome prie pasakų rinkinių. Ji pareiškė norą įsigyti nuosavas J. Basanavičiaus pasakas. Apgailestavo, kad anksčiau to nepadariusi, o dabar net nežinanti, kur ir kaip jų ješkoti.

Per Bažnyčios gatvę išėjome į Vytauto prospektą. Perėjome į antrą gatvės pusę. Užsukome į valstybinį knygyną. Salė paprašė dviejų egzempliorių “Eglės, žalčių karalienės” ir tiek pat “Našlaitėlės’. Ant vieno “Eglės” egzemplioriaus parašė: “Mano bičiuliui Ignui”, o ant “Našlaitėlės” vieno egzemplioriaus užrašė: “Mielajai Ritelei — mano gero draugo Igno dukrelei. Paprašė visas keturias knygas suvynioti ir visas įteikė man. Kai pastebėjau, kodėl visas keturias, Salė pasakė, jog ji mananti, kad Ritelė greičiau už mane susirasianti, kam ji galinti antrąją padovanoti.

Čia pat jau stūksojo ir stotis. Pagreitinom žingsnius, nes jau turėjo ateiti ir traukinys. Stotyje atsisveikinom su viltimi, kad susitiksime Salei grįžus iš Augšč. Sovieto posėdžio.

Deja, susitikti nebeteko.

Juozas Mikštas

KAD BENT JIE UŽTARTŲ

Tu pasitiksi Ją, kaip viešnią rūsčią,
Gyvenimo ir amžinybės tarpdury,
Ir niekad niekad jau tavęs nebus čia,
Kur savo lūšnoj kietą vargą teturi.

Bet stumsi nuo savęs Jos ranką šaltą,
Kuri nukrės tave savu šiurpiu šalčiu,
Ir ves tave, buities daužytą, maltą,
Prie vartų amžina Teisybe spindinčių.

Ir nežinia, kas lauks tavęs prie vartų:
Gal protėviai, seni gyventojai Dangaus?
Bent jie prieš Teismą didįjį užtartų
Dar vieną vėlę žemėj vargusio žmogaus . . .

Ir pasitiks tave ten Rakto Sargas,
Tavų darbų ir žygių knygon bežiūrįs . . .
Gyvenimas klaidus, toks menkas, margas,
Ir vėl, kaip žaibas, pro tave praskris.



KŪRYBOS PASAULY



KNYGOS ir ŽURNALAI

P. JURKAUS "SMILGAIČIŲ AKVARELĖ"

Mėginant vertinti meno ar literatūros kūrinį, pirmasis kritiko uždavinys — jį suprasti, suprasti pagrindinį autoriaus tikslą (ko jis siekė), kokius konkrečius uždavinius turėjo atlikti, kaip tuos savo tikslus ir uždavinius įvykdė ir ko neįvykdė, ką davė naujo. Nors ir šitokiu keliu einant, palieka nemažai vietos kritiko subjektyvioms nuotaikoms, tačiau šitokiu atveju yra mažiau galimybių pačiam suklysti, suklaidinti skaitytojus ir nuskriausti vertinamo kūrinio autorių.

Turint tai galvoj, pirmiausia reikia pasiklausti, koks buvo svarbiausias P. Jurkaus tikslas, rašant "Smilgaičių akvarelę"?

Jos autorius tai aiškino per pasikalbėjimus su laikraščių korespondentais. Tačiau jo romano tikslas aiškus ir be to, nes "Smilgaičių akvarelės' pabaigoj P. Jurkus mums nedviprasmiškai pasakė: "Tai pasaka mano draugų, tai pasaka mano žemės'. Taigi "Smilgaičių akvarelė yra pasaka apie jaunystės dingusius laikus, kurie svetimame krašte autoriui "iškilo lyg pasaka". Bet tie žemaičių mažame miestely (Ž. Kalvarijoj) autoriaus praleisti laikai su jų žmonėmis ir įvykiais tebuvo tik medžiaga romanui. Jam formą pasirinko jis pats —pasaką ir nepasaką. Pasaka turi savą formą. Ji pirmoj eilėj remiasi veiksmu, neretai supintu iš labai neįtikėtinų įvykių grandinės, kuri beveik visada pasibaigia optimistiškai (geri.eji laimi, piktieji pralaimi), nors įvykų grandinėje būtų buvę labai šiurpių ir beviltiškų momentų. "Smilgaičių akvarelė' ir baigiasi optimistiškai — Samanės ir Viktoro vestuvėmis, kuriose autorius, kaip toj pasakoj, pats buvo ir alų midų gėrė. Kaip pasakoj, "Smilgaičių akvarelėj' yra nuskriausta mergaitė, kurios aplinkos žmonės nesupranta, nemato jos gerumo, kuris tik pamažu atsiskleidžia taip, kad ta tariama nevykėlė (pupų pėdelis — vieno veikėjo išsireiškimu) pasirodo savo vidumi geresnė ir turtingesnė už daugelio kitų. Tai Gimbutų Samanė. Gal autorius net tyčiom jai tokį vardą parinko, kad skambėtų panašiai, kaip pasakos Pelenė. "Smilgaičių akvarelėj' yra ir karalaitė. Tai gražuolė Lina. Nors kai kas ją ir pravardžiuoja linų kuodeliu, bet ji miestelio karalaitė, gyvena ant kalnelio gražiuose nameliuose, lyg kokioj stiklinėj pilaitėj, dėvi gražiausiais, skoningiausiais drabužiais. Tik šios karalaitės graži išvaizda slepia gana piktą vidaus pasaulį. Nors lietuviškų pasakų karalaitė dažniausiai būna gera, bet tarptautinėse pasakose, romantikų mėgiamose, yra tokių karalaičių, kurių išviršinis grožis slepia piktybių kupiną sielą. Tai raganos dukrelės ir gražios karalaitės derinys, kurio du priešingi pradai vistiek atsiskleidžia panašiai, kaip "Smilgaičių akvarelėj". Yra joj ir du savotiški broliai, gyveną po vienu stogu. Vienas jų — gyvenimo išminties pilnas. Tai buhalteris Julius. Antras pagal gyvenimišką praktiką kvailelis idealistas. Tai meistras Viktoras. Rasime romane ir galiūnų išminčių, kuriems tariami nevykėliai ir tariami kvaileliai iškrečia netikėtų šposų. Tai stambus ūkininkas Gimbutas ir visos parapijos galva klebonas Senkus kurių planus visai sumaišo Samanė ir Viktoras, paįtaigoti vikaro Jogaudo. Tie čia suminėti Smilgaičių veikėjai nėra sukurti pagal kokios nors pasakos schemas. Tikrai ne. Tačiau šitie žemaičių miestelio ir jo artimosios apylinkės veikėjų bruožai yra nupiešti optimistiškos pasakos teptuku. Tai reiškia, kad dingusio jaunystės pasaulio (drauge ir Lietuvos laisvo gyvenimo) prisiminimai P. Jurkaus yra pergyventi, kaip pasaka, nors jų konkreti išraiška nepasakiška, bet daugiau ar mažiau gyvenimiška. Todėl atrodo, kad pasakos ir gyvenimiškos tikrovės elementų sintezėj ir glūdi P. Jurkaus "Smilgaičių akvarelės" originalumas. Jei neklystu, šitokios sintezės lietuvių literatūroj dar niekas nėra mėginęs.

Tačiau šitoj pasakos ir kasdienybės sintezėj glūdi ir pavojai. Eidama per veiksmą į optimistišką moralą, pasaka suskirsto veikėjus į geruosius ir bloguosius, juos paverčia alegorinėmis schemomis, kai tuo tarpu realusis gyvenimas nepakenčia schemų. Norint šių išvengti, rašytojui reikia gilintis į veikėjų sielas, atskleisti jų konkrečių poelgių motyvus, susietus su veikėjų prigimtimi, su jų momento nuotaikomis ir su aplinka. Šito siekiant, reikia pristabdyti veiksmą, kurio reikalauja pasakos žanras. Veiksmą stabdant ir jo netikėtus posūkius eliminuojant, galima sugriauti pasakiškumą, nes, iš fantazijos pasaulio atkėlus pasaką į kasdieninį gyvenimą, dažniausiai veiksmo supynimas begali skaitytoją nukelti į pasaką. Tiesa, prie pasakiškumo gali prisidėti reta, arba skaitytojams menkai tepažįstama aplinka, labai spalvingas tos aplinkos vaizdavimas ir jos glaudus susiejimas su veikėjais. Tuo tarpu pažįstama aplinka ir jos vaizdavimas pasakiškos iliuzijos galimybių mažai tesuteikia. Iš šių trumpų priminimų matyti, su kokiomis sunkenybėmis tenka kas žingsnis susidurti rašytojui, kuris imasi iš kasdieninio gyvenimo sukurti pasakiško pasaulio įspūdį. Todėl ir kyla klausimas, kas paskatino P. Jurkų savo pirmame romane imtis tokių didelių sunkenybių.

Be abejo vienas autoriaus moty-

vų buvo psichinis — prikelti savo dingusios jaunystės ir už jūrų marių bei už geležinių uždangų likusios tėvynės įspūdžius. Juos ir pačiam autoriui norėjosi užfiksuoti ir drauge parodyti, kad tas nebesugrąžinamas gyvenimas tėvynėje vis dėlto įdomus ir mielas, nors ir iš nedidelių veiksmų sudėtas ir siauroj aplinkoj sutelktas. Prie šio motyvo yra prisidėjęs ir praktiškas uždavinys — duoti dienraščio "Draugo" atkarpai romaną, kuris būtų įdomus skaityti. P. Jurkus gerai žinojo, kad dienraščiui, kuris konkurso keliu nori gauti medžiagos savo atkarpoms, reikia kitokio kūrinio negu filosofiniai ir prichologiniai romanai. Atkarpų skaitytojams reikia pirmoj eilėj romanų, pagrįstų veiksmu (įdomia intryga), kad vieną dieną nedidelį gabaliuką perskaitę, jo per dieną nepamirštų ir lauktų ateinančio gabaliuko. (Todėl dienraščiai savo atkarpose dažnai ir spausdina nuotykių ir net kriminalinius romanus.) Tiesa, "Draugas" savo konkursų dalyviams nestato sąlygos, kad jie duotų veiksmo bei intrygos romanų. Tačiau tai savaime suprantama rašytojui, kuris dirba laikrašty ir pats redaguoja atkarpą. Todėl, atrodo, P. Jurkus ir prisitaikė prie laikraščio atkarpos skaitytojų norų — turėti veiksmingą romaną. Tai derinosi su pasakos pagrindiniu konstrukciniu pradu — veiksmu. Bet tuo skaitytojų masės norams P. Jurkus visiškai nenusileido — neatidavė visiškos pirmenybės veiksmui, nes jam tokie pat svarbūs ir gal net svarbesni už veiksmą buvo jo Smilgaičių veikėjai, jo jaunystės bičiuliai, kuriuos jis prisiminė lyg pasakoj. Šitaip praktiškas uždavinys susipynė su estetiniu tikslu. Tai reikalavo pusiausvyros, kad intrygos veiksme nedingtų ir daug nenukentėtų jo veikėjai. Savo meninį uždavinį P. Jurkus dar apsunkino, veiksmą ir veikėjus sutelkdamas į nedidelį Lietuvos provincijos miestelį, kurį gal per 10 minučių pereitum skersai ir išilgai.

Bepigu buvo veiksmą vystyti ir pinti lietuviško veiksminio romano pirmajam autoriui V. Pietariui. Rašant "Algimantą", prieš jo akis skleidėsi didelė dalis Lietuvos ir Gudijos plotų su didžiulėmis giriomis ir pelkėmis, karių žygiais, plėšikų užpuolimais, ginklo ir miklumo permaininga laime. Tokios paslaptingos, į pasaką nukeliančios aplinkos kukliuose Smilgaičiuose nebuvo ir negalėjo būti. Čia ir gyvenimasis laikas buvo visai kitoks — ramiausios taikos metas. Tačiau Smilgaičiuose gyveno tokie pat žmonės su panašiais jausmais, kurie diktavo viksmus "Algimanto' herojams, nes Smilgaičių žmonės taip pat mylėjo, kerštavo, neapkentė, norėjo iškilti, būti reikšmingi ir gerbiami, džiaugėsi ir liūdo. Tačiau dėl siauros aplinkos ir taikos metų Smilgaičių gyventojų veiksmai buvo smulkūs kasdieniški. Kaip iš tokių smulkmenų supinti veiksmingą intrygą, kaip tuose veiksmuose surasti tokių, kurie būtų svarbesni už šachmatų lošimą, kurie bent patiems jų dalyviams atrodytų dideliais žygiais ir tuo įtikintų skaitytoją? Šis nelengvas uždavinys dar buvo pasunkintas autoriaus noro vaizduoti daugiau ar mažiau teigiamus veikėjus (nes jo draugai), kad jų veiksmuose atsispindėtų ir nepriklausomos Lietuvo šviesėjantis ir kylantis gyvenimas per nedidelį laiko tarpą (per nepilnus metus). Juk kiekvienam rašytojui teigiamybes daug sunkiau atvaizduoti negu neigiamybes, ypač kai jas reikia parodyti paprastoj kasdieninėj aplinkoj.

Ir vis dėlto šitaip apsunkintą uždavinį P. Jurkus "Smilgaičių akvarelėj' gerai atiliko. Siauros aplinkos kasdieniniuose reiškiniuose jis surado neišgalvotų teigiamų dalykų, kurie iš tikro reiškė ir Lietuvos gyvenimo pažangą ir Smilgaičių veikėjų sąmonėj skamba, kaip svarbūs žygiai — statybos, ūkio gerinimas, bankelio veiklos plėtimas, mėgėjiškų teatro vaidinimų ruošimas ir iškylos su jais, nauji religinės pastoracijos metodai, nelengvas jaunimo kopimas į mokslą, kitų pagalba jam, jaunųjų savarankiškos pastangos išsimušti iš mažai galimybių siūlančios socialinės aplinkos, amatininkų darbo vaisiai, dukteriai gero vyro suradimas ir amžina tema — šaunaus ir mylimo gyvenimo draugo ar draugės suradimas. Šituose veiksmuose su gerais jausmais maišosi ir blogieji — pavydas, pyktis, kerštas, veidmainiavimas, — jų viena pasėkų yra bankelio apvogimas (gal svarbiausias neigiamas įvykis, palydimas apkalbų ir šmeižtų). Objektyviai imant, tai nėra nei dideli žygiai, nei dideli kriminaliniai nusikaltimai. Todėl autorius juos palydi draugišku šypsniu. Suminėtų svarbesnių veiksmų įvykius ir eilę kitų smulkmenų P. Jurkus apjungia stipria meilės intryga, susipynusia tarp keturių jaunųjų ir liečiančių dar antra tiek vyresnių. Šitą intrygos priemonę (meilę) vartoja beveik kiekvienas rašytojas savo vaizduojamiems įvykiams susieti. Prie jos P. Jurkus dar prideda kriminalinį įvykį bei jo aiškinimą. Tai taip pat sena rašytojų priemonė, kurią mėgo net genialusis Dostojevskis. Šią antrąją priemonę intrygai stiprinti P. Jurkus gerai pagrindžia pirmąją psichologine priemone (meile). Šitokiu būdu jis "Smilgaičių akvarelėj" veiksmą išlaiko pakankamai įtemptą iki pat pabaigos. Kartais atrodo, kad veiksmas jau galėtų baigtis, bet autorius dar vis suranda šį tą išaiškinti, nors į veiksmą pasinešusiam skaitytojui atrodė aišku. Bet tą naują epizodėlį perskaičius, matyti, kad jis nėra beprasmis. Nors kartais jis nieko naujo neprideda veiksmui, bet vienur jis padeda išryškinantį brūkšnį veikėjo paveiksle (pvz. Linos prisipažinimas vachmistrui Drąsučiui, kad ji buvo apvogusi bankelį) arba duoda atbaigiamąjį kompozicinį aidą įvykiui, kuris anksčiau buvo pirmaeilės reikšmės. Pvz. buhalterio Juliaus sulaistymas vandeniu per vestuves yra viena pasėkų žymiau pirmesnio veiksmo — gimnazisto Algio įstūmimo į griovio vandenį, už kurį Algis keršija. Arba vienuolyno motyvas, kuriuo romanas pradedamas, nuaidi ir romano gale. Tai sako, kad P. Jurkus nekuria veiksmo dėl veiksmo bet kaip. Atrodo visi įvykiai motyvuoti veikėjų būdo ypatybėmis bei jų momentiniais jausmais, glaudžiai įpinti į bendrąją kompoziciją, kuri yra beveik tobula, nes išaiškinta viskas, kas romano eigoje buvo atsitikę.

Kadangi tų įvykių siauroj Smilgaičių aplinkoj vis dėlto nėra daug, P. Jurkus žaidžia jų interpretacija, kylančia iš skirtingų veikėjų nuotaikų ir jų žinių. Tų interpretacinių reakcijų kartais galėtų būti ir mažiau, nes skaitytojui atrodo, kaip žinomo f a k t o pakartojimas, tačiau tos interpretacijos nėra nei bereikšmės, nei nuobodžios, nes jos atskleidžia veikėjų vidų. Antai, patį pradinį romano faktą — Samanės įsimylėjimą ir dėl to jos norą stoti į vienuolyną — autorius leidžia ilgokai interpretuoti keturiems veikėjams. Kadangi Gimbutas ir klebonas Senkus stovi arti daiktų ir nemoka prieiti prie subtilių jausmų pasaulio, tai jų reakcijos atrodo net juokingos, beveik neįtikimos, kai tuo tarpu tą patį faktą visai kitaip interpretuoja ir į jį reaguoja vikaras Jogaudas ir Samanės pusbrolis Algis. Tai liudija, kad veiksmas ir jo įvykiai P. Jurkui yra priemonė veikėjų būdui, jų jausmams ir mintims atskleisti. Veiksmas ir dialogai yra pagrindinės priemonės Smilgaičių veikėjams piešti. Gamta, peizažas tam tetarnauja prabėgomis. Ir tiesioginės įžvalgos į sielas yra trumpos, be platesnių analizių, kurios nuvestų giliau negu veiksmas ir dialogas. Tiesa, sielai atskleisti P. Jurkus pavartoja ir monologus (geras klebono monologas pakely į Samanės vestuvių puotą), bet jie nėra nei ilgi, nei gausūs, nes monologai, kaip ir įžvalgų aprašymai, sustabdytų veiksmą, įneštų nepasakišką svorį.

P. Jurkaus nusistatymą neiti į psichines gilumas, bet jas sugestionuoti, žiūrint iš viršaus (iš veiksmo ir dialogų), pasako ir knygos antraštė. Tai ne aliejinė tapyba, bet akvarelė, kuri yra ir šviesi ir dažais giliai į popierį neįsigeria.

Tai nereiškia, kad Smilgaičių veikėjai būtų negyvi. Ne, jie gyvi. Kiekvienas jų turi savą veidą, savo vidaus pasaulį, savus interesus. Kai kurie su aiškiais vidaus prieštaravimais, daugiau ar mažiau dramatiški. Dramatiškiausia — siuvėja gražuolė Lina, kurios siekimai dideli, bet priemonės menkos. Švelniau dramatiški — Viktoras, Samanė ir į galą klebonas, kai pamato savo griūvančius planus ir senatvę. Tačiau šių veikėjų vidiniams prieštaravimams autorius neleidžia vystytis iki galo, juos sulaiko prie pavojingos ribos, nes kitaip galėtų griūti akvareliška pasaka ir prasidėti aliejinės tapybos drama. Savo veikėjus skaitytojams P. Jurkus pristato įvairiai. Vienus parodo statiškai. Jų būdas paiškėja iš karto ir nesikeičia lig pabaigos. Tokie yra Gimbutas, seniūnas Linkus, kunigas Jogaudas, kuris antroje romano pusėje menkai beįjungtas į veiksmą (kompozicinis trūkumas). Nėra vidaus pakitimų nei Juliuje, nei Linoje, nei Viktore, tik jų būdo ypatybės atskleidžiamos palaipsniui. Šešėly ilgiausiai paliekamas Viktoras, kuris ir pats nenori būti labai matomas. Į romano pabaigą jis tampa garsus — pasirodo, šis slapukas esąs iš garsios ir turtingos šeimos ir pats turįs nemažai pinigų (jų galėtų būti ir mažiau). Tai reikalinga laimingai veiksmo atomazgai, nes kitaip Gimbutas jam dukters neatiduotų. Tačiau ta laiminga atomazga nėra deus ex machina, nes laipsniškai paruošta. Dinamiškas personažas, nors ir ne toks dramatiškas, kaip Lina, yra Samanė, romano veiksmo centras, apie kurį sukasi beveik visi kiti. Romano pradžioj Samanė užsidariusi, nepatenkinta nei savim, nei aplinka, kenčianti menkavertiškumo kompleksą; ji pamažu stiprėja, atsiveria kitiems, pradeda kovoti ir pagaliau tampa ryžtinga, patenkinta savimi bei aplinka, kai tuo tarpu klebonas Senkus žingsnį padaro priešinga kryptimi —pradeda abejoti savimi. Tik šiuo Samanės personažu P. Jurkus paliečia psichologinę pedagoginę problemą — kaip per draugišką pagalbą ir meilę galima atitiesti menkavertiškumą kenčiančią suaugusią merginą. Kitokių (psichologinių, filosofinių) problemų nei autorius pats nemėgina sąmoningai spręsti, nei jos atsiskleidžia jo vaizduojamuose veikėjuose, nes jų jis nenuveda iki kraštutinių egzistenciniu situacijų.

Ar tai blogai , ar tai gerai? Išeinant iš paties romano, negalima priekaištauti, kad jo autorius nesprendžia universalinės reikšmės problemų. tokį priekaištą jis gali atsakyti: "tokių problemų aš nė nenorėjau spręsti. Ko siekiau, tai atlikau. Ar tuo ką apgavau?" Ne. P. Jurkus nieko neapgavo. Ko jis siekė ir ką žadėjo (apie tai kalbėta pradžioj), tai jis įvykdė su meile ir atsidėjęs. Kad daug darbo įdėjo, tai matyti ir geroj romano kompozicijoj, ir pusiausvyroj tarp veiksmo ir veikėjų motyvų, ir paskojime bei vaizdavime. Tiesa, siekdamas pusiausvyros tarp veiksmo ir veikėjų vidaus, jis turėjo daryti kompromisų, netirštinti psichologinių brūkšnių, tačiau savo veikėjų gyvumo nenuskriaudė, iš jų nepadarė abstrakčių schemų. Tai buvo ypač sunku, nes daugely veikėjų vyrauja gerieji pradai. Apie tų veikėjų gyvenimą ir nedidelius žygius P. Jurkus pasakoja gyvai, vaizdingai ir sklandžiai. Besiekdamas sklandžios frazės, jis kartais ją padaro telegrafišką, lyg manieringą. Bet kadangi veiksmas romane judrus, vieną epizodėlį greit pakeičia antras, tas pasitaikąs telegrafiškumas paskęsta bendroje veiksmo ritmikoje, akvareliškuose brūkšniuose.

Ypač daug meilės P. Jurkus yra skyręs savo Smilgaičių nežymiems veikėjams, gal mažiausiai kajeristui buhalteriui Juliui, kuris yra priešingybė P. Jurkaus simpatijai meistrui Viktorui. Tuos paprastus veikėjus mylėdamas labiau negu savo gimtinės švelniai šnarančias smilgas (jos jam brangios), juos apsiaučia šypsniu ir pasakos šviesa. Todėl tie Smilgaičių veikėjai atrodo nauji. Sakysim, pozityviai atvaizduoti stambų ūkininką, kokiu yra Gimbutas, mūsų rašytojai nemėgdavo. Juk jis — buožė. Tas P. Jurkaus buožė kietas, išdidus, bet nebaisus, nes nieko nenuskriaudžia. Kleboną-ūkininką vėl buvo mėgstama vaizduoti neigiamai, kaip nekultūringą, arba šykštuolį. P. Jurkus ir klebono-ūkininko, tokio charakteringo Lietuvai, darbuose mato idealizmo, jau nekalbant apie jo gerus patarimus ir norą padėti kitiems. Todėl su šilta užuojauta P. Jurkus jį palydi į senatvę, kai jo globotinis kunigą Senkų apvilia. Visai naujas atrodo jo vikaras Jogaudas, nepriklausomos Lietuvos augintinis, naujų pastoracinių ir pedagoginių metodų taikintojas kintančiose gyvenimo aplinkybėse. Komplikuotus pastoracinius ir kultūrinius reikalus jis neša ant savo pečių visa jauna energija, nelabai paisydamas nei apkalbų, nei pavojų susikompromituoti. Jaunosios Lietuvos augintiniai, jos mokyklas ėję, naujai apmesti yra ūkininko duktė negražuolė, meistras, siuvėja, buhalteris. Tai karjeristas kiaušinyje, iš kurio gali išriedėti pavojinga būtybė. Netoli nuo jo nušokusi, tik atviresnė yra siuvėja. Neprisimenu mūsų literatūroj tokio moteriško personažo, kaip gražuolė Lina, kuri savo impulsus sugeba apvaldyti protu. Ir meistras Viktoras, kuriame noras gera daryti yra stipriai pabrėžtas, yra gyvas tuo savo svyravimu tarp moterų, kurioms jis visada draugiškas ir korektiškas, bet nuolat jas įsimylįs. Naujas ir miestų laikraščio 'atstovas' mažame miestely — gandonešis. Ligšiol mūsų literatūroj juo būdavo davatka, rašytojų nuvalkiota iki nepakenčiamo šablono. P. Jurkus išgyvendina šią schemą, žinių rinkėjo ir skleidėjo pareigas paveda vyriškiui, apylinkės seniūnui, kuris jas atlieka įdomiai, judriai ant savo dviratėlio, žaisdamas savo kepurėle ir savo nepretenzingu humoru. Ir įstatymų bei tvarkos sargas, policijos vachmistras Smilgaičiuose atrodo, kaip geras dėdė. Nėra Smilgaičiuose nei didelių padaužų, nei girtuoklių. Žmonės mėgsta išgerti ir pasivaišinti, bet dėl to nekimba vienas antram į krūtines.

Vaizduodamas Smilgaičių veikėjus pozityviais žmonėmis, P. Jurkus gali pasirodyti toks neįprastas mūsų apokaliptinio laiko aplinkybėse, kad problemų suraukto veido skaitytojams jo "Smilgaičių akvarelė" gali pasirodyti nepriimtina. Nevienas toks skaitytojas gali paklausti, ar buvo prasmės tiek daug darbo įdėti į romaną apie žmones, kurie neatskleidžia gilių universlių problemų. Šitokį klausimą, žinoma, galima kelti, išeinant iš pašalinių tikslų, iš mūsų noro lietuvių literatūrą išvesti į pasaulinę plotmę. Tuo tarpu P. Jurkus su savo romanu pasiliko lietuviškoj sferoj, žinodamas, kad joj visko reikia, ypač jaunimui, kad, pradėjus nuo kuklesnių tikslų, laipsniškai galima prikopti ir prie didelių, kaip elgėsi tie senovės kompozitoriai, kurie, berašydami savo mecenatams pramoginių dalykų, sukomponavo žymiai svaresnės muzikos. Šito probleminio svarumo P. Jurkui galima linkėti ir iš jo pageidauti. Tačiau ir "Smilgaičių akvarele", geros kompozicijos veiksmingu, sklandžiai papasakotu romanu mums jis atnešė pasakos giedros ir idilijos šilumos, parodydamas, kad Lietuvos mažame miestely buvo ne tik fizinis ir moralinis purvynas, bet daug iš esmės pozityvių asmenų, nežymiai, pamažu judinančių gyvenimą žmonių pasiilgstama ir žmonėms derama kultūringa kryptimi. Tai pozityvus įnašas, kuriam paneigti teisės nėra.

J. Grinius

LIETUVA BUDO

STEPONAS KAIRYS, LIETUVA BUDO. New York, 1957, 413 psl. Amerikos Lietuvių Socialdemokratų Sąjungos Literatūros Fondo leidinys.

Mūsų politinės emigracijos literatūra susilaukė dar vienos autobiografinės-istorinės knygos. Lietuvių tautos praeitis, ypačiai vėlyvesnė, vis dar tebelaukia savųjų istorikų. Todėl čia yra vertingas kiekvienas indėlis. Juk įžymiųjų senosios kartos veikėjų gyvenimas yra tarytum miniatiūrinė ano laikotarpio istorija, atsispindėjusi jų asmeninėje buityje. Tad ir atsiminimai atsiminimams nelygu. Gali jie apimti tik siaurą ruožą erdvėje ir laike; ir tuos šiandien įdėmiai paskaitome. Gali tačiau asmens gyvenimo aprašyme atsispindėti ilgokas ir lemtingas tautos gyvenimo laikotarpis. Tai priklauso ir nuo asmens amžiaus ir nuo jo gyvenimo "diapazono".

Steponas Kairys yra vienas iš labai jau nedaugelio tebesančių gyvų lietuvių tautos atgimimo mohikanų. Šiemet jis turėtų švęsti savo politinės-visuomeninės veiklos 60-ties metų ir savo gyvenimo 80 metų sukaktį. Gyvenimo tikrai aktingo, turiningo ir palikusio gilią vagą politinėje ir socialinėje dirvoje. To gyvenimo filmas ilgas; jis tik iš dalies atsispindi čia minimoje knygoje. Palangos progimnazija 1889-1894 m. Šiaulių gimnazija 1894-1898 m. Čia ir pradžia politinio darbo: moksleivių kuopelės įsteigimas. Petrapilio Technologijos Institutas 1898—mokslas plius revoliucinis veikimas, dukart pašalinimas iš Instituto — teleido baigti 1908 metais. Kaip ir daugeliui ano meto inteligentų, karjerą tenka pradėti Rusijos gilumoje: kartu su inž. Petru Vileišiu ligi 1911 m. stato rusams tiltus ant Volgos. Pagaliau 1911 m. rudenį įsikuria Vilniuje, suauga su tuo miestu, o dar labiau — ir tai jau neperskiriamai — suauga su Lietuvos socialdemokratų partija. Tačiau gilus lietuviškumas, kurį Steponas išsinešė iš augštaitiško kaimo, per visą jo gyvenimą šviečia pro socialistiškai-internacionalistinį apvalkalą. 1917-1918 m. St. Kairį matome, kaip vieną aktyviausių ir vadovaujančių veikėjų Lietuvos valstybingumui atsteigti, Lietuvos nepriklausomybės akto signatarą. Valstybei atsikūrus, St. Kairys, pradedant nuo Steigiamojo Seimo, išrenkamas visų demokratinių Seimų atstovu, vadovauja socialdemokratų frakcijai, o paskutiniame demokratiniame Seime (1926 m.) jis Seimo vicepirmininkas. Tvirtą demokratinę liniją jis išlaiko per visą vadistinį laikotarpį, dirbdamas savo profesinį inžinieriaus darbą. (Inžinierius St. Kairys yra Vilniaus miesto ir Kauno miesto kanalizacijos ir vandentiekio planuotojas). Ištikus Lietuvą sovietinės okupacijos nelaimei, St. Kairys pasitraukia į užsienius ir čia aktyviai dirba Lietuvos laisvinimo darbą. Jo vadovaujama Lietuvos socialdemokratų delegatūra užsienyje palaiko glaudų kontaktą su Vakarų Europos socialistais demokratais ir gauna jų paramos Lietuvos byloje.

Štai autorius, štai, trumpai nusakytas, jo platusis veiklaraštis. Suprantama, kad toks autorius **turi ką pasakyti** skaitytojui iš savo gyvenimo. Deja, šioje knygoje jis teapėmė pirmąją (ir mažesnę) savo gyvenimo dalį, laikotarpį nuo "vaiko ir jaunatvės iki 1904 m. įvykių angos". Bet ir tas laikotarpis yra mūsų tautos istorijoje didžiai reikšmingas. Štai kaip autorius pats jį apibūdina:

"Per 70 metų, iki pirmosios Sovietų Rusijos okupacijos, Lietuva pasikeitė nebeatpažįstamai. Kas vykusiuose pasikeitimuose tautai buvo labiausiai būdinga, tai jos spartus nacionalinis brendimas. Kaimais pabirusi Lietuva, kurios visuomeniniai reikalai nesiekė toliau valsčiaus ar gminos ribų, tik katalikiška ir vešli baudžiavos nuotaikomis, per 20 metų pasijuto priaugusi savarankiškam gyvenimui ir ryžosi kurti **savą** valstybinį, ūkinį bei kultūrinį gyvenimą. Vaikas būdamas, tik atsitiktinai augau nedūminėje augštaičio grycioje, saugojau "diedą", kad balana šviesiai degtų, ganiau ariamus tėvų jaučius, kiaurą gavėnią valgiau sausai ir vaiko balsu ankstyvais žiemos rytais giedojau gadzinkas, gaidžio pažadintas iš miego. Mano, kaip ir maniškių, išorinio pasaulio centras buvo savosios parapijos bokštas. Siaurai aprėžtu "mentalitetu" gyveno kiekvienas ir ne tik Augštaitijos kaimas. 1920 metais jau rinkome Steigiamąjį nepriklausomos Lietuvos Seimą. Pasiryžau pavaizduoti tą pirmąjį lietuviškojo kaimo budimo laikotarpį bei vėlesnius sąjūdžio ryškesnius etapus. Buvau pajudėjusios srovės nešamas šapas, su laiku pasirinkęs savąjį kelią saviems uždaviniams siekti idėjinių draugų gretose".

Knygą sudaro dvi — labai skirtingos — dalys: I. Vaiko ir jaunatvės atsiminimai; II. Kas buvo Lietuva. Dalys tiek skirtingos, jog kartais atrodo, lyg ne to paties autoriaus būtų parašytos. Pirmoje dalyje pasakojimas plaukia laisvai, spontaniškai. Įvykiai ir žmonės aprašomi meistriškai, dideliu pastabumu ir šiltu, žmonišku padėties supratimu. Antroji dalis prasideda sausai ir tęsiama daugiau publicistiniu tonu, žvelgiant į įvykius ir žmones jau aiškiai per marksistinės schematikos akinius.

Skaitydamas pirmąją dalį negali nepajusti, jog autoriaus būta ne tik įžymaus politinio veikėjo, bet — potencialiai — ir žymaus rašytojo. Smelkiasi į galvą mintis, jog politinių kovų audros čia bus sužlugdžiusios neeilinį literatūrinį talentą. Kai kurie posmai, vaizduoją lietuviškojo kaimo gyvenimą, yra tiesiog verti lietuvių literatūros klasikų plunksnos ir dėtini į skaitymo knygas jaunimui. Štai keletas pavyzdžių:

Šienapjūtė: "Nėra malonesnio laiko, kaip pirmoji šienapjūtė, ir kai, per dieną nusikamavęs, vakare drimbi į tą patį kvapnų šieną, gilus, nepažadinamas miegas tuo pačiu momentu pagauna į klastingą glėbį, —iki saulei rytą gerokai jau pakilėjus. Vis šviežio šieno kraunama daržinė man buvo per visą vasarą karališkasis miegamasis. Pažadindavo iš miego arba daržinėje po stogo kraikų susikrovusi lizdą šneki kregždutė, arba mama, kai jau būdavo metas nešti "siendanė" lauke dirbusiems".

"**Rugiapjūtė** augštaičiuose mano kūdikystės dienomis buvo ir karščiausios darbymetės laikas, ir savotiška šventė — šventė rugiui pagerbti. Tėvas ir motina iš anksto jai pasiruošdavo. Tėvas padarydavo naminio alaus, atrinkdavo rugiapjūtei storiausių lašinių paltį, patikrindavo pjautuvus ir iš anksto sumobilizuodavo visus, kas už paskolintą duoną, už atiduotą nusišienauti pievos galą, už žemę bulvėms pasisodinti, už galvijo laukams padarytą žalą buvo skolingas darbo, turėjo jį atidirbti per rugiapjūtę. Moterys iš anksto išsiskalbdavo ir paruošdavo švarius baltinius sau ir vyrams. Kas svetimųjų ateidavo dirbti, būdavo apsirengęs kaip į svečius. Rugiui, kur tik su juo ūkininkas susitikdavo, — sėdamas, lauke augindamas, pjaudamas, kuldamas, aruodan pildamas, duoną valgydamas, — visuomet rugiui buvo rodoma mistiška pagarba. Rugys yra duona. Per rugiapjūtę — žmonių kaip kermošiuje. Pilna linksmo klegesio pjovėjų bare, per pusryčius, per pietus ir vakarienę. Darbo metu išvystomas toks darbo tempas, kad du vyrai — tėvas ir vienas samdinių — nespėja rišti pėdų. Niekas neragina, bet kas stoja pjovėjų darban, turi parodyti, ką jis gali. Darbe nespartus, vyriškis ir ypačiai mergaitės, gali nebepataisomai prarasti brangiausią kaime sau daiktą—gero darbininko vardą".

Ruduo: "Dabar visas įdomumas vasarojaus lauke. Ten ir visi lauko darbai. Jau nupjauti miežiai; jau pjaunamos avižos. Pagelto linai. Dar vietomis žaliuoja bulvienojai. Žirniai prigulę prie žemės, ir jau retas pasigundo jų pasiraškyti. Ruduo, kaip klastingai besišypsąs vagis, kas dieną vis ką nors nuvagia iš vasarojaus lauko spalvų. Jau nublokšti iš rinktinio prėslo rugiai, išvėtyti ir paruošti sėklai, — po Žolinės prasidės sėja. Sudiev taip greitai prabėgusiai vasarai!"

Čia tyčiomis daviau ilgokas ištraukas iš aptariamos knygos. Joje autorius, persikėlęs mintimi į tolimoką praeitį, gyvena savu, lietuvišku gyvenimu, kurs bendras mums visiems, "be frakcijų skirtumo". Tačiau jo gyventojo laikotarpio idėjinė tėkmė netrukus temps išrauti jį iš lietuviškos dirvos: ateitis, — mąstė autorius, — juk priklauso proletariatui, proletariatas — bent jau pramoninis — yra Vilniuje, tas proletariatas nekalba lietuviškai, gi veikti reikia jo tarpe. Tad antroje knygos dalyje autorius, užvertęs savo jaunatvės lapą, imasi nagrinėti ano meto Lietuvos socialinę struktūrą, buvusius luomus ir pradėjusias reikštis politines sroves. Taikydamas politinėms srovėms vertinimo mastą, autorius, žinoma, nenuklysta nuo marksistinės koncepcijos. Tačiau, kur tik einasi bendru lietuviškuoju reikalu (kad ir santykiuose tarp Lietuvos Socialdemokratų Partijos ir Polskiej Partji Socialistycznej), pagrindinis lietuviškumas visados atsveria. Tai ir nenuostabu: juk visas Stepono Kairio gyvenimas yra viena didžiulė pastanga "pakelti vargingiausį luomą", bet drauge pakelti ir visą tautą į laisvą kultūringą gyvenimą. Šiai sudėtingai nuoširdaus lietuvio ir nuoširdaus socialdemokrato psichologijai galėtų tikti Goethės Fausto žodžiai:

"Zwei Seelen wohnen, ach, in meiner Brust
Und eine will sich von der andern trennen".

(Dvi sielos gyvena mano krūtinėj ir viena nor skirtis nuo kitos).

Visai natūralu, kad žymi knygos dalis skirta lietuvių socialistinio sąjūdžio istorijai; tas sąjūdis juk brendo ir augo drauge su autorium. Būdinga tačiau, kad knygoje palyginti daug vietos (apie 50 puslapių) skirta "Varpui" ir varpininkams-demokratams, kritiškai juos vertinant iš marksistinio žvelgtaškio. Matyt, aprašomuoju laikotarpiu (1889-1903 metų) Kudirkos "Varpo" sąjūdis buvo taip svarbus lietuvių tautiniam atgimimui, kad pro jį negalima praeiti, plačiau nepanagrinėjus.

Būtų galima padaryti kritinių pastabų dėl St. Kairio knygoje įsimaišiusių greičiau poleminių, negu memuarinių minčių. Tai betgi nė kiek nemažina knygos vertingumo. Ji turėtų būti perskaityta kiekvieno, kurs domisi tautinio atgimimo laikotarpio istorija. Belieka tik laukti, kad Steponas Kairys nestovėtų per ilgai ties "1904 m. įvykių anga", o netrukus vestų mus per sekančius 50 metų antrame savo knygos tome.

A. Samanis

ŠV. PIJUS X

ŠV. PIJUS X. Knyga apima straipsnius, parašytus mūsų žinomų dvasininkų, filosofų visuomenininkų ir sumanios a. a. kun. Jono Petrėno rankos sugrupuotų į darnią šv. Pijaus X gyvenimo ir veiklos mozaiką.

Įžanginiame knygos skyriuje kun. dr. Pr. Gaidamavičius savo straipsnyje iškelia šventąjį į žmogiškosios būties viršūnę, atitaisydamas daugelio žmonių galvosenoje sukarikatūrintą šventumo sąvoką. Tėv. Vikt. Gidžiūnas, O.F.M., paaiškina šventųjų kultą Katalikų Bažnyčioje. Į šitokius tvirtus rėmus įdedamas vysk. V. Brizgio meistriškai pavaizduotas šv. Pijaus X gyvenimo paveikslas (36-73 psl.).

Tolimesniuose knygos puslapiuose randame šv. Pijaus X programinę encikliką — E Supremi Apostolatus Cathedra, dabartinio popiežiaus Pijaus XII kalbą, pasakytą kanonizuojant šv. Pijų X, pačios kanonizacijos iškilmių aprašymą (Ir. Banaitytė). Šv. Pijaus X reformas įvairiose gyvenimo srityse pateikią kun. dr. T. Narbutas.

Prof. A. Maceinos straipsnyje — Šv. Pijaus X pasiuntinybė — paliečiami mūsų laikų krikščionims aktualiausi klausimai. Čia nurodoma, kad šv. Pjus X labiausiai kreipė dėmesį į asmenybės šventumą Evangelijos skleidime, į glaudesnį ryšį su Kristumi per sakramentus ir liturgiją, į socialinės Bažnyčios doktrinos įgyvendinimą ir kt.

"Šventos tarnybos atskyrimas nuo šventos asmenybės yra pagrindinė priežastis Evangelijos nesėkmingumo pasaulyje", rašo prof. dr. A. Maceina (120 psl.). Šis sakinys ir visas autoriaus straipsnis verčia giliai susimąstyti visus, apsisprendusius už Kristų ir jo Evangelijos įgyvendinimą žemėje.

Pirmoji knygos dalis užbaigiama kun. dr. K. Olšausko straipsniu "Visatos anakefalajozė Kristuje, kuriame autorius svarsto visatos palenkimo Kristui problemą.

Antroje dalyje, "Šv. Pijaus X balsas Lietuvoje", parodoma, kokią įtaką turėjo šis popiežius Lietuvos bažnytiniam ir religiniam gyvenime. Ši knygos dalis dar paįvairinama atsiminimais apie šv. Pijų X. Kun. dr. K. Rėklaitis, M.I.C., turėjo progos keletą kartų būti jo audiencijose.

Popiežiaus Pijaus X iškeltas šūkis "Visa atnaujinti Kristuje" Lietuvos katalikiško jaunimo buvo išgirstas ir įgyvendintas įkuriant **ateitininkus**, kurie, iki šiai dienai tuo šūkiu vadovaudamiesi, gražiai veikia. Be to, sėkmingesniam katalikiškos akcijos plėtimui buvo įkurta knygoms ir laikraščiams leisti šv. Kazimiero Draugija. Apie šios draugijos veiklą įdomios medžiagos pateikia kun. dr. J. Vaišnora, M.I.C.

Knygos pabaigoje "Ateitininkai lietuvių tautos egzistencinėje kovoje", jų Federacijos vadas prof. Simas Sužiedėlis meta platų šviesos pluoštą ant ateitininkijos kelio tėvynėje ir tremtyje.

"Šv. Pijus X" yra daugiau nei biografija. Šalia jo gyvenimo dar svarstoma ir daug kitų klausimų. Kunigai, dirbantieji pastoracijos darbą, joje ras naudingų sugestijų, skelbdami evangeliją šių dienų žmogui. Ateitininkai, gyveną svetimoj hedonistinės kultūros aplinkoj, šio veikalo pagalba pajėgs geriau įsigilinti į savos organizacijos uždavinius. Pagaliau, ir kiekvienam katalikui bus verta ir naudinga susipažinti su šv. popiežiaus darbais ir gyvenimo aplinka. "Šv. Pijus X" yra labai vertingas įnašas į lietuvių religinę literatūrą.

A. P.

"ŠV. PIJUS X". Redagavo kun. Jonas Petrėnas. Išleido ATEITIS. Spaudė Tėvų Pranciškonų spaustuvė Brooklyn, N. Y., 1958 m., 255 psl.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

ANCIENT SIMBOLISM IN LITHUANIAN FOLK ART by Marija Gimbutas. Philadelphia, American Folklore Society. 1958, 148 p. Knyga galima gauti autorės adresu: Peabody Museum, Harvard University, Cambridge, Mass. Kaina $3.00.

Jonas Girdžius-Klausutis: RAUDONIEJI VIDURAMŽIAI. "Santarvės" leidinys, 1957, 301 p.

Antanas Škėma: BALTA DROBULĖ. Romanas. Nidos Klubo leidinys nr. 23, 1958, 192 p.

MANO PASAULĖŽIŪRA. Kultūrininkų pasisakymų rinkinys. Redagavo dr. Juozas Prunskis. Lietuviškos Knygos Klubas, Čikaga, 1958, 352 p.



RELIGINIS GYVENIMAS

ŽINGSNIS Į ATEITĮ

Šį pavasarį lietuvių pranciškonų šv. Kazimiero provincijoje įvyko persitvarkymai, palietę jos valdybą ir paskirų vienuolynų bei įstaigų sąstatą. Tokie persitvarkymai daromi kas treji metai. Šiomis progomis vienuolijos centro Romoje paskiriamas vizitatorius, kuris generalinio viršininko vardu patikrina veiklą ir duoda patarimų. Jam vadovaujant, sudaroma ir provincijos vadovybė.

Vizitatorium šiemet buvo parinktas Tėv. M. De Benedictis, O. F. M., italų pranciškonų Lowelio kolegijos rektorius. Jis prieš Velykas aplankė visus vienuolynus ir paskirai išsikalbėjo su visais jų nariais. Pasiuntus vizitacijos pranešimą Romon, iš vienuolijos centro atėjo raštas, kuriuo lietuvių pranciškonų provincijolu skiriamas Tėv. Viktoras Gidžiūnas, o patarėjais šie Tėvai: Benediktas Bagdonas, Justinas Vaškys, Jurgis Gailiušis ir Gabrielis Baltrušaitis. Naujoji vadovybė gi, susirinkusi į Kennebunkportą gegužės mėn. sudarė pavienių vienuolynų sąstatą ir paskirstė įvairius darbus ateinantiems trejiems metams.

Pagal pranciškonų vienuolijos įstatus toks trimetis reiškia savotišką žingsnį į ateitį. Praėję du trimečiai, vadovaujant Tėv. Jurgiui Gailiušiui, pranciškonų veikloje buvo našūs. 1946 m. Tėv. Justinui Vaškiui suorganizavus lietuvių pranciškonų provinciją, kai dar tebuvo tik vienas vienuolynas, visą laiką jautėsi pažanga. Tėvui Justinui būnant provincijolu, vienuolynai kūrėsi, veikla šakojosi, nauji sumanymai skleidėsi. Šiandien gi religinėje ir kultūrinėje srityje nebėra tokio baro, kuriame nesireikštų pranciškonai. Jų darbai dabar ypatingai žymisi spauda. Lietuviai pranciškonai leidžia kultūros žurnalą "Aidus", savaitėje du sykiu išeinantį laikraštį "Darbininką", religinio pobūdžio žurnaliuką "Šv. Pranciškaus Varpelį" ir savo spaustuvėje Brooklyne atmuša 10 kitų lietuviškų periodinių leidinių, neskaitant įvairių knygų. Visa veikla telkiasi šešiuose vienuolynuose, kurių 4 yra JAV ir 2 Kanadoje. Tėv. J. Gailiušiui einant provincijolo pareigas, padaryta du ypatingai minėtini darbai — įsteigta lietuvių Prisikėlimo parapija Toronte ir pastatyta gimnazija Kennebunkporte. Pirmasis žygis reikšmingas yra tuo, kad lietuviai pranciškonai atskubėjo pagalbon aname didmiestyje po karo susitelkusiems mūsų tremtiniams ir užsikeldami sunkią paskolą, pastatė maldai ir kultūriniams pobūviams patalpas. Antrasis žygis — įsteigimas savo gimnazijos — gavus jai valdžios pripažinimą, yra svarbus įvykis ir lietuvybei ir pranciškonų ateičiai, kurie iš šios mokyklos tikisi susilaukti naujų darbininkų. Pravartu pastebėti, kad buvęs provincijolas atkreipė ypatingą dėmesį į lietuvių dailininkų kūrybą, stengdamasis jų darbais išpuošti maldos namus ir vienuolynus bei jų įstaigas.

Naujasis provincijolas, Tėv. Viktoras Gidžiūnas, itin išsiskiria savo moksliniais ir kultūriniais polėkiais. Gimęs 1912 m. Simno valsčiuje, gimnaziją lankė Kaune ir Kretingoje. Teologiją studijavo Sargiane ir Florencijoje. Istorijos doktoratą gavo Romoje, parašęs disertaciją apie Lietuvos pranciškonus, Nuo to laiko reiškiasi moksliniais darbais, knygomis bei straipsniais lotynų ir italų kalba. Į JAV atvyko 1946 m. ir tuojau įsijungė į lietuvių pranciškonų organizuojamą provinciją. Beveik visą laiką buvo jos valdyboje, vadovavo vienuolynams, veikė visuomeninėje dirvoje, bendradarbiavo spaudoje. Dabar jis yra Ateitininkų Federacijos vyr. dvasios vadas. Be to, visą laiką renka medžiagą plačiam lietuvių pranciškonų istorijos veikalui.

Pradėtas trimetis lietuvių pranciškonų religinėje bei kultūrinėje veikloje šviečia naujomis viltimis bei sumanymais. Pagrindiniai rūpesčiai gi, kurie kris ant vadovybės pečių, lies provincijos narių prieauglį, lietuvišką spaudą ir ekonominę-administracinę pusę. Naujų darbininkų lietuviai pranciškonai nuolat laukia ir ieško. Nuo jų priklauso visa ateitis. Čia tenka pasigėrėti, kad į vienuoliškas gretas stoja jaunuolių, tiek gimusių Amerikoje, tiek tremtyje. Tačiau negalima pasigirti jų pertekliumi. Tremtis bei emigracija neišugdė tiek pašaukimų dvasiniam darbui, kad jų užtektų vienuolijoms čia ir kurią dieną laisvoje Lietuvoje. Naujai įsteigtoji lietuvių pranciškonų gimnazija Kennebunkporte džiugina naujomis prošvaistėmis. Lietuviškos spaudos darbas, mirštant senajai kar-



Tėv. Viktoras Gidžiūnas, O. F. M., pranciškonų provincijolas.

tai, kiekvieną metą sunkėja. Laikraščių yra daug ir gerų, bet jiems nebepakanka skaitytojų. Ypatingai kultūros žurnalui niaukiasi padangė dėl menko besidomėjo svaresniu raštu. Tėvams pranciškonams teks smarkiau plušėt, ieškoti naujų pajamų, kad lietuviškos spaudos baruose būtų galima išsilaikyti ir net dar pirmyn pasistumti. Ekonominis-administracinis momentas, užsitraukus daug skolų, turi lemiančios reikšmės. Jį taip pat pasunkina senosios lietuvių kartos retėjimas, kuri čia dosniausiai remia vienuolijas bei parapijos.

Tačiau akivaizdoje šių ir kitų rūpesčių persitvarkiusi lietuvių pranciškonų provincija šviesiai žvelgia į ateitį. Ją labiausiai guodžia tai, kad iki šiol nestigo Dievo globos ir paramos iš lietuvių visuomenės.

L. A.

JAUNIEJI KRIKŠČIONYS DARBININKAI

Iš daugybės tarptautinio masto kongresų, pereitais metais susirinkusių Romoje, ypatingai išsiskyrė iš 87 tautų 30,000 jaunų krikščionių darbininkų — žosistų (JOC — Jeunesse Ouvrière Chrétienne), suvažiavusių rugpjūčio mėn. gale į Romą, pasveikinti švento Tėvo ir aptarti savo organizacijos reikalų. Šis kongresas buvo graži viso pasaulio krikščionių darbininkų jaunimo demonstracija jų solidarumo ir idealų bendrumo. Tai nebuvo pasyvi masė, vedžiojama po Amžinąjį Miestą vadų — tai bu-

vo žygis pačių vadų, sąmoningų jaunuolių, žinančių, ko jie nori ir ko siekia, ko yra suvažiavę iš tolimų kraštų. Tai buvo galima lengvai pastebėti, juos sekant, su jais pasikalbant. Buvo matyti, kad jie nėra eiliniai darbininkai, o vadai, kurie gerai orientuojasi ne vien savo srities dalykuose, bet ir bendruose Bažnyčios ir tarptautinės politikos klausimuose. Pvz. vienas lietuvis, atvykęs iš Voice of America užregistruoti kai kurių šio įdomaus kongreso momentų, pasikalbėdamas su tolimiausių kraštų atstovais, nustebo, kad jie puikiai yra susipažinę su komunizmo grėsmės problemomis ir net Lietuvos padėtimi komunizmo junge. Buvo tikra staigmena, kad Italijos komunistų partija, paprastai įvairius kongresus išvadinusi vien kunigų suvarytų davatkų būriais, šį kongresą pasveikino (išlipinę mieste plakatus įvairiomis kalbomis), pareikšdama savo solidarumą su krikščionimis darbininkais. Vatikano organas "L'Osservatore Romano" tokį Italijos kompartijos gestą pavadino veidmainyste ir priminė, kodėl kompartija nesidomėjo darbininkais (daugiausia jaunimu), kai jie Lenkijoje ir Vengrijoje reikalavo duonos ir laisvės — kodėl tada neklijavo lenkų ir vengrų kalbomis plakatų, reikšdami savo solidarumą? O juk ir ten buvo daugiausia krikščionių darbininkų jaunimas, iš kurio komunizmas buvo atėmęs tai, ką turi ir kuo naudojasi laisvų kraštų darbininkai.

Šis JOC kongresas, sušauktas Romoje, be grynai organizacinio pobūdžio posėdžių, turėjo aiškų jaunų krikščionių darbininkų viešo tikėjimo išpažinimo charakterį. Šeštadienį (VIII. 24) kongreso dalyviai, pasirengdami rytojaus audiencijai pas popiežių, vakarop susirinko pagal kalbas į 14 Romos bažnyčių šventajai valandai. Čia jie meldėsi už viso pasaulio jaunus darbininkus, ypačiai už tuos, kurie nepažįsta savo kilnaus krikščionies darbininko pašaukimo ir gyvena toli nuo Dievo ir Bažnyčios. Pamaldoms pasibaigus, toji 30,000 minia su švyturiais išsiliejo į Romos gatves link Kolizejaus, kur patys jaunuoliai atnešė ant savo pečių 14 didžiulių kryžių ir nusmaigė Kolozejaus arenoje 14 kryžiaus kelio stočių.

Sekančią dieną — sekmadienį (VIII. 25) rytą apie milijonas jaunų darbininkų (prie kongresistų prisijungus italų darbininkams, suvažiavusiems iš visos Italijos) susirinko į šv. Petro baziliką ir aikštę išklausyti šv. mišių, kurių metu patys žosistai giedojo mišių dalis ir išklausė šio sąjūdžio įsteigėjo Msgr. J. Cardijn pamokslo. Mišių metu keli šimtai kunigų padalino kongresistams šv. Komuniją.

Šis žosistų tarptautinis kongresas buvo pirmasis tokios apimties. Tiesa, 1929 m. Romoje buvo susirinkę 1100 žosistų, bet tik iš Belgijos. Tada pats sąjūdis buvo įsikūręs vos prieš 4 metus ir buvo žinomas tik Belgijoje ir iš dalies Prancūzijoje bei Olandijoje. Šiandien jis jau apima visus 5 pasaulio kontinentus ir ypačiai ima stipriai reikštis spalvotųjų katalikų tarpe. Savo tėvynėje (Belgijoje) ir gretimose Europos valstybėse jis jau pasiekė savo kulminacinį tašką. Tuo tarpu jaunose krikščionių bendruomenėse šis sąjūdis yra naujas, gajus ir veiksmingas. Tas rodo šio įspūdžio išvidinę jėgą ir aktualumą mūsų laikams, kada jaunieji darbininkai taip yra viliojami į marksizmo eiles. Žosistai yra užtvaros pylimas prieš komunizmo bangas, siekiančias viso pasaulio darbininkiją.

Keletas žodžių apie patį žosistų sąjūdį.

Žosizmo įkūrėjas ir dvasia yra Msgr. J. Cardijn. Kilęs iš vargingos darbininkų šeimos, visą laiką gyvenęs tarp savo tautiečių flamandų darbininkų, jaunystėje netekęs visos šeimos (brolių, seserų ir tėvų), kurios narius pakirto skurdas ir džiova, likęs našlaitis, vargais negalais tapęs kunigu, savo gyvenimo uždaviniu pasirinko pasiaukoti vargšams darbininkams, gerinti jų materialinę, moralinę ir religinę padėtį. Iš karto jis ilgai jieškojo naujų kelių darbininkų organizavimui. Iš pradžios bandė moksliškomis paskaitomis šviesti darbininkus. Bet ši priemonė nedavė laukiamų vaisių. Dar prieš pirmąjį pasaulinį karą jis pradėjo rinkti anketas apie darbininkų jaunimo padėtį. Iškilo daugybė skaudžių reiškinių, kurie šaukte šaukėsi pagalbos. 1912 m. paskirtas į vieną Briuselio darbininkų parapiją klebonu, ėmė atskirai organizuoti pradedančius fabrikuose dirbti jaunuolius, rūpindamasis juos ne tik apsaugoti nuo netikusios fabriko aplinkos, bet ir sykiu auklėti, lavinti taip, kad jie patys būtų savo aplinkos apaštalais. Nuolat renkamos anketos ir įkuriamas darbininkų sindikatas — pirmieji studijų rateliai, kuriuose nagrinėjama darbo sąlygos, jų pagerinimas ir būdai visur įnešti krikščionišką dvasią. Studijų ratelių nariai, lankydami vargšų darbininkų šeimas, įsižiūrėję į jų gyvenimo sąlygas, gavo pilną darbininkų materialinio ir moralinio skurdo vaizdą. Tuo pat laiku buvo įsteigtas "profesinės orientacijos" biuras, padėti jauniems darbininkams rasti darbo, tinkamo jų sveikatai, palinkimams, sugebėjimams. Imta siuntinėti darbo inspektoriams šimtai energingų reikalavimų pagerinti jaunų darbininkų darbo sąlygas dirbtuvėse.

Kodėl J. Cardijn žvilgsnis nukrypo pirmiausia į darbininkų jaunimą? Surinkęs duomenis apie Belgijos darbininkus, jis rado, kad iš 1,800,000 Belgijos darbininkų apie 500,000 yra jaunimas tarp 13-21 metų amžiaus. Daugumas tų jaunuolių buvo paskendę didžiausiame dvasios skurde. Pusė jų dar neseniai lankė katalikiškas mokyklas, bet patekę į fabrikus, net 9/10 apleidžia religines praktikas. Belgijos valonų dalyje vos 2 procentai jaunuolių darbininkų, pasiekę 20 metų atlieka religines praktikas. Katalikų sudėti pinigai mokykloms nueina niekais, kai tik jaunuoliai patenka į fabrikus.

Negeresnė padėtis tuo laiku buvo ir Prancūzijoje, kur statistikos parodė, kad vos 7 iš 1000 jaunuolių palieka ištikimi savo tikėjimui. Prancūzų darbininkų tarpe įsivyravo mintis, kad būti geru kataliku fabrike yra kažkas nepaprasta. Eiti šventą dieną išklausyti mišių — esąs kažkoks politikavimas, ar įstojimas į fašistų eiles ir darbininkų klasės išdavimas. Šių faktų akivaizdoje, pop. Pijus XI yra išsitaręs: "Tai yra didžiausias XX amžiaus skandalas, kad Bažnyčia taip prarado darbininkų klasę".

J. Cardijn įsitikino, kad ne kunigai, ne kas nors iš šalies atvers šį darbo jaunimą, o tik apaštalai iš jų pačių tarpo. Reikia tik tokius apaštalus paruošti. Jie vieni sėkmingai gali sukrikščioninti savąją aplinką ir pakelti darbininkus iš jų dorovinio ir medžiaginio skurdo.

Pirmasis pasaulinis karas sustabdė gražias J. Cardijn pastangas. Jis pats pateko į vokiečių rankas ir, apkaltintas šnipinėjimu, buvo įkištas į kalėjimą. Čia turėjo progos apmąstyti darbininkų padėtį, įvertinti įsigytąją patirtį. Iš kalėjimo jis grįžo su aiškiai sudarytu veiklos planu.

Kard. Mercier 1919 m. paskyrė J. Cardijn visos Belgijos socialinių organizacijų dvasios vadu. Tuomet jo iniciatyva buvo įkurta Sindikalistinio Jaunimo Sąjunga, kuri 1920 Briuselio apylinkėje jau turėjo visą eilę skyrių, šaukė darbininkų suvažiavimus. Kokios būta šioje sąjungoje dvasios, matyti iš to, kad ji turėdama vos 200 narių, ėmė leisti savo organą 300 egz. tiražu. Sąjungoje buvo sudaryta kovojančių narių (militantų) būreliai, kurie kas 4 mėnesiai rinkdavosi į savo studijų dienas ir atlikdavo dvasinių pratybų (rekolekcijų) praktiką.

1922 m. J. Cardijn Liuvene socialinės savaitės metu pasakė programinę kalbą apie darbininkų jaunimo

auklėjimą. Nuo tada šio naujo sąjūdžio garsas išėjo už Belgijos ribų. Jis buvo labai palankiai sutiktas Prancūzijos katalikų vadų. Pagaliau 1924 m. J. Cardijn pastangos susiformavo į galingą JOC sąjūdį. Naujai įsteigtas JOC sekretoriatas per pusę metų surengė net 300 jaunų darbininkų susirinkimų, įsteigė apie 150 skyrių įvairiose Belgijos vietose. 1924. IX. 3 Charleroi sušaukto JOC kongreso metu pasirodė jų laikraštis "La Jeunesse Ouvrière". Tai buvo žosistų krikšto data. 1925 m. įsteigiama JOCF mergaitėms. Tais pat metais Belgijos episkopatas galutinai patvirtino JOC programą.

1927 m. kun. Guerin, padedamas J. Cardijn, įkūrė pirmąjį JOC skyrių Paryžiaus priemiestyje. Netrukus tokie skyriai atsirado visoj Prancūzijoj nuo Lille iki Marselio, nuo Lijono iki Bresto.

Popiežius Pijus XI 1929 m. norėjo pamatyti JOC atstovus pas save. Tada į Romą suplaukė 1500 Belgijos žosistų. Iš šito "žygio į Romą", žosistai, popiežiaus paskatinti būti Kat. Akcijos apaštalais, palaiminti, parsivežė dar didesnį užsidegimą apaštalauti savo brolių tarpe. 1930 m. JOC sekretoriatas galėjo pasidžiaugti, kad Belgijoje jau yra 1700 JOC skyrių su 70,000 narių. Tuo pat metu ėmė rodytis pirmieji JOC daigai Portugalijoje, Šveicarijoje, Anglijoje, Kanadoje, Kolumbijoje, Belgų Konge, Australijoje ir kitur.

Žosistų pasisekimo paslaptis yra ta, kad jie išmoko savo narius pažvelgti gyvenimo realybei į akis. Susidomėjimas gyvenimo aplinka, faktų surinkimas padeda žosistams matyti gyvenimo tikrovę, o paskui mokomasi, studijuojama, kas daryti. Pats J. Cardijn pastebėjo, kad seniau vartoti metodai gelbėti jaunuolius nuo fabrikų įtakos, įtraukti juos į palankesnę aplinką, atitolina juos nuo darbininkų luomo. Tokie "išgelbėti" nebus darbo žmonių apaštalais. Žosistai pasirinko priešingą kelią: jie siekia, kad visa jauno darbininko aplinka, užuot buvusi nemorališka, padėtų kelti augštyn pačius darbininkus. Užtat fabrikai, biurai, darbo vietos, drabužinės, autobusai, gyvenamieji darbininkų namai, gatvės — visų pirma turi būti atkrikščioninta. Tą kartoja žosistai per savo darbo šventes, viešai ir iškilmingai pabrėžiami:

"Mes nesame mašinos, bet Dievo bendradarbiai.

"Mes nesame vergai, bet sąžiningi darbininkai.

"Mes nesame galvijų banda, bet protingi darbo žmonės.

"Mes nesame nemokšos, bet norime kuo geriausiai žinoti savo darbą.

"Mes nesame dykaduoniai, bet mielai stoją į darbo frontą.

"Mes nesame klajokliai, bet ištikimi šalies piliečiai.

"Mes nesame tie, kurie neturi kur galvos priglausti, bet tie, kurie su pasididžiavimu atlieka savo tarnybą.

"Mes nesame veltėdžiai, bet kitiems pasiaukoją darbo žmonės".

Panašiai jie kalba apie savo darbo kilnumą, algą ir darbo vietos šventumą:

"Mūsų darbas ne baudžiava, bet mūsų pašaukimas.

"Mūsų darbas ne prakeikimas, bet mūsų kunigystė.

"Mūsų darbas ne gėda, bet pasididžiavimas.

"Mūsų alga ne išmalda, bet šventa skola.

"Mūsų alga ne vagystė, bet teisingas atlyginimas.

"Mūsų alga ne malonė, bet užtarnautas pelnas.

"Mūsų darbovietė ne maudyklė, bet šventovė.

"Mūsų darbovietė ne kalėjimas, bet apaštalavimo plotas.

"Mūsų darbovietė ne narvas, bet garbingos kovos laukas".

Žosistai viso to siekia atsidėję ir nuosekliai įgyvendindami popiežių socialines enciklikas. Tuo būdu jie siekia integralinės krikščionybės, kuri šalia Dievo ir artimo meilės pabrėžia ir socialinio teisingumo reikalą. Jų idealas ir vadas — Kristus darbininkas. Laikydamiesi Bažnyčios mokslo, jie nori aukotis naujai krikščionių darbininkų kartai, kuri turėtų sveikesnius butus, kuri susitaupytų tiek, kad galėtų sukurti krikščioniškas šeimas, pabrėždami, kad niekas juos neturi laikyti mašinomis, bet žmonėmis — Kristaus darbininko broliais. Tuo tikslu jie nuolat kelia aikštėn darbininkų išnaudojimus ir reikalauja, kad jie būtų šalinami. Jie rūpinasi darbininkų moraliniu, religiniu ir socialiniu švietimu, organizuoja visokius patarnavimus, kurie tik gali padėti jaunuoliams siekti geresnės ir garbingesnės ateities. Kertinis žosistų sąjūdžio veiklos akmuo yra tikėjimo tiesa, kad jie yra mistinio Kristaus kūno nariai. Jie įsisąmonina savo dieviška kilme, didybe ir paskirtimi. Kaip Žodis įsikūnijo ir gyveno žmonių tarpe, taip ir kiekvienas žmogus turi įsikūnyti laikiniame šios žemės gyvenime.

Praktiškojo žosizmo veiklos dėsniai yra šie:

1) **Darbo jaunimą turi prikelti patys jaunieji darbo žmonės.** Net ir geriausieji socialiniai įstatymai neturės pageidaujamų vaisių, jei patys darbininkai neprisidės prie jų vykdymo. Todėl JOC sąjungoje viskas atliekama pačių žosistų. Jie patys vadovauja susirinkimams, rašo korespondencijas, užpildo laikraščius savo straipsniais, rengia ekskursijas, lanko savo ligonius ir patys savo centais išlaiko visą sąjungą. Tuo būdu žosistai lieka nepriklausomi nuo turtuolių išmaldų ir fabrikantų papirkimų. Prima tik laisvas, be įsipareigojimų, aukas. Tačiau patys savo veiklai aukų nerenka. Jų tarpe nario mokestis yra geležinis įstatas. Kas jo nemoka, braukiamas iš narių sąrašo. Tik ligoniams ir bedarbiams kiekviena kuopa iš savo iždo apmoka nario mokestį. Tik iš savo narių mokesčių jie yra pasistatę didžiulius namus Briuselyje ir Paryžiuje, įsigiję vasarnamių nusilpusiems nariams atsigaivinti. Turi pasišventusių gydytojų, kurie veltui gydo susirgusius žosistus.

2) **Kiekvienas žosistas žino, kad sąjunga jo niekad neapleis.** Jis žino, kad savo sąjungoje jis ras praktiškos pagalbos visuose savo sunkumuose, o reikale net ir medžiaginės paramos.

3) **Sąjunga žosistams yra nuolatinė gyvenimo mokykla.** Joje jis gauna moralinių vertybių, jokiais piniguis neįkainojamų. Ši mokykla suriša narius glaudžiais draugiškumo ryšiais. Fabrikų atmosfera dar labiau vienus su kitais suplaka ir išmoko sutartinai grumtis su savo žalinga aplinka. Juos išmoko didžiuotis savo pareiga ir darbu.

4) **Žosistai yra profesinė jaunų darbininkų sąjunga Kat. Akcijos rėmuose.** Todėl jie griežtai išskiria politiką iš savo veiklos programos. Tuo jie skiriasi nuo socialistų ir komunistų, kurie pirmoje vietoje savo propaganda kreipia darbininkus į politinę areną, o profesinių reikalų gerinimą atideda iki raudonojo rojaus įkūrimo laikų.

5) **Žosistai kuria pavyzdingas krikščioniškas šeimas.** Kovodami už dvasines jaunų sielų vertybes—skaistybę ir būsimų šeimų geresnę ateitį, ypačiai pabrėžia pagarbą jaunoms darbininkėms. Jas išniekinti, pagal žosistus, — tai pastoti kelią darbininkų klasės prisikėlimui, nes jos yra būsimų krikščioniškų šeimų motinos ir sergėtojos. Parengimas savo narių moterystei yra vienas iš didžiųjų žosistų uždavinių.

6) **Žosistai organizuoja ir panaudoja jaunimo pasilinksminimus praskaidrinti dorovinei atmosferai.** Jiems rūpi, ką veiks jaunieji darbininkai grįžę iš darbo namie, šventadienių popietėmis, vakarais. Anketos parodė baisų ištvirkimo pavojų, į kurį patenka jauni darbininkai darbo pertraukų metu, keliaudami prigrūstuose tramvajuose, vagonuose, lankydamiesi pigiuose restoranuose, smuklė-

se, kinuose, vakaruškose. Tam atsverti žosistai rengia darbo dainų vakarus, vaidinimus, žaidimus, rodo kino filmas, rengia ekskursijas. Šventadieniais surengia muziejų, parodų, meno galerijų lankymą, kur pakviestieji specialistai aiškina darbo jaunimui tas vertybes, kurios seniau buvo prieinamos tik turtuoliams ir inteligentams.

7) **Žosistų sąjūdis yra veiklos ir darbo sąjūdis.** Ne be to, kad jo aktyvieji nariai patys išeina puikią darbo mokyklą, bet svarbiausias jų uždavinys — veikti aplinką. Pirmiausia ją pažinti (anketos), išstudijuoti (studijų rateliai) ir veikti. Taigi žosistai neužsidaro vien siaurame savo narių ratelyje, bet nuolatos turi prieš akis tuos šimtus tūkstančių jaunuolių, kurie prie jų dar nepriklauso ir kurie turi būti laimėti Kristaus darbininko armijai bei susilaukti šviesesnės ateities.

Kaip jau buvo minėta, visas žosistų veikimas iš principo sudedamas į jų pačių rankas. Kiekvienas žosistas yra atsakingas už visų jaunųjų darbininkų būvio pagerinimą, už visų darbininkų laimėjimą Kristui darbininkui. Šis atsakomybės jausmas, vis labiau ugdomas, išauklėjo keliolika tūkstančių visiškai pasiaukojusių darbininkų apaštalų iš jų pačių tarpo. Iš to matyti, kad JOC nėra masių organizacija, bet tik rinktinių apaštalų sąjūdis. Dėl to ir žosistai skirsto savo narius į kelias rūšis, atsižvelgiant, kiek jie prisideda prie organizacijos veiklos.

a) Valdybų nariai. Jiems leidžiami specialūs vadų laikraščiai. Kiekvienos valdybos pareiga pasirūpinti, kad kiekvienoje kuopoje, šalia valdybos narių, būtų sudarytas būrelis—

b) militantų (kovojančių narių). Tai yra visos JOC branduolys ir galingiausia atspara. Jie suka visą veikimo ratą. Tai JOC smogiamosios dalys.

c) Eiliniai nariai (cotisants), kurie ištikimai laikosi geležinio žosistų įstato — rūpestingai užsimoka nario mokestį. Jie dalyvauja visuose susirinkimuose ir bendruose JOC žygiuose, sudarydami "darbo talkas", kurios padeda militantams jų užsibrėžtuose uždaviniuose. Jų pareiga viešai (net prie darbo drabužių) nešioti JOC ženklelį.

d) Simpatizuojantieji nariai — kurie kviečiami į JOC susirinkimus, pasilinksminimus, ekskursijas, skaito jų laikraščius. Žodžiu, tie, kuriuos tikrieji žosistai veikia apaštalavimo srityje.

e) Ligoniai. Žosistų užsidegimas savo idėja siekia tiek toli, kad jie ypačiai rūpinasi darbininkais ligoniais, rengia jiems maldininkų kelionės į šventas vietas. Ligoniai iš savo pusės meldžiasi ir aukoja savo skausmus už religinį ir socialinį darbininkų prisikėlimą. Ligonių reikalams prie JOC centro yra specialus ligonių sekretoriatas.

f) Dar viena ypatinga žosistų rūšis — tai kareiviai. Visos kuopos yra įpareigojamos iškilmingai išleisti savo narius į kariuomenę, įteikti jiems JOC vadovėlį, paskirti kiekvienam kareiviui po žosistą korespondentą, kuris su juo palaikytų ryšius, nusiųstų literatūros, dovanėlių. Patiems kariams uždedama pareiga apaštalauti karių tarpe. Šios rūšies žosistų veikla ypačiai buvo išvystyta karo metu.

Suprantama, kad JOC širdis yra militantai. Jiems kas mėnesį leidžiami specialūs laikraštėliai Bulletin des militants. Juose kas mėnuo nurodoma veiklos programa visiems JOC skyriams. Svarbiausioji tos programos dalis — anketos. Anketos klausimai ragina, susirinkus visam militantų būreliui, pasikalbėti tarp savęs apie tuos klausimus. Anketų klausimai priverčia militantus pasižiūrėti ir pamatyti, kas dedasi aplink juos. Pvz. jie tariasi apie jaunų darbininkų sveikatą, jų kalbas fabrikuose ir gatvėse, jų pasilinksminimus, jų santykius su tėvais, sekmadienio šventimą, blogosios spaudos skaitymą arba kokį kitą klausimą, kuris tą mėnesį iškeliamas. Tuomet kiekvienas militantas iš eilės turi papasakoti visus tą klausimą liečiančius faktus, kuriuos jis pats pastebėjo. Kartais iškėlus klausimą, paliekama tam tikras laikas stebėjimui, faktų rinkimui. Nors kiekvienas žino tik dalelę tokių liūdnų reiškinių, bet kai jie sunešami į draugę, tie faktai išauga į pasibaisėtiną problemą. Čia anketa atveda militantus prie antro klausimo: ką apie tai turime galvoti, ką apie tai sako Bažnyčia? Bažnyčios mokslas nesunkiai surandamas, nes ji smerkia visokias blogybes ir neteisybes. Tuomet iškyla trečiasis ir svarbiausias praktiškas klausimas: ką mes turime daryti? Taip susidaro militantų veiklos programa: matyti, spręsti, veikti.

Anketos išmoko jaunimą skaityti gyvenimo knygą. Drauge parodo, kokie platūs ir svarbūs apaštalavimo plotai. Visa tai parodo, kad Dievo karalystė yra čia pat — jų pačių tarpe, tik reikia ją vykdyti, prisidedant prie to, kad ir maža savo darbo plytele.

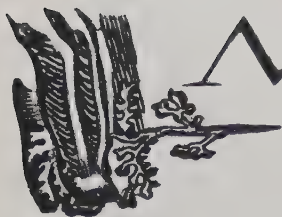
Anketų metodas pasirodė tiek sėkmingas, kad jis vartojamas net žosistų rekolekcijų metu. Kunigas stengiasi išgauti iš klausytojų pageidaujamus atsakymus. Jis kiekvienam rekolekcijų dalyviui įduoda klausimų lapelius (arba klausimą užrašo lentoje) ir palieka apie 10 min. laiko patiems apie tuos klausimus pagalvoti. Paskui susirinkę jau kartu atsakinėja į kunigo klausimus, papasakodami kiekvienas apie tas religines aplinkybes, kurios jį arba kitus jaunuolius kasdieniniame gyvenime apsupa. Toks faktų konstatavimas savaime sukelia kitus du klausimus: ką sako apie tai Kristus, ir ką mes žosistai turime daryti, kad Kristaus žodžiai neliktų tušti?

Perėję tokią gyvenimo knygos skaitymo mokyklą, militantai tiek išsilavina (nors daugelis jų yra baigę tik pradžios mokyklą), kad jie gali vadovauti didžiausiems darbininkų mitingams, rašyti į savo laikraščius, spręsti krikščioniškoje dvasioje painiausius darbininkų klausimus.

Kai Romos kongreso metu žilagalvis Msgr. J. Cardijn (dabar tik sąjūdžio dvasios vadas) iš šalies žiūrėjo į iš viso pasaulio susirinkusius pilnus entuziazmo savo dvasios vaikus, ar jis kada galėjo tikėtis, kad jo mestoji sėkla į Belgijos žemę taip paplis po visą pasaulį ir atneš tokių gražių vaisių. Tiesa, žosizmą Europoje smarkiai apardė karas: daugelis veikliausių ir išsipraktikavusių militantų žuvo karo metu. Reikia vėl iš naujo papildyti eiles, paruošti naujus apaštalus, juoba, kad pagal organizacijos santvarką jauni darbininkai, sulaukę 25 metų arba sudarę šeimas, turi apleisti žosistų eiles. Jie raginami stoti į darbininkų unijas ir ten tęsti tą patį darbą. Bet čia jie randa jau kitokią aplinką ir dažnai neturi progos parodyti jaunystėje turėto užsidegimo. Kalbant apie žosizmo judėjimo reikšmę, galima tvirtinti, kad Belgijos, Olandijos, o iš dalies Prancūzijos darbininkija, jei neliko komunizmo grobiu, tai yra žosizmo nuopelnas. Jų veiklai reikia priskirti ir tai, kad daugelyje Europos kraštų komunizmas pamažu pralaimi tuoj po karo užkariautas pozicijas. Bet ypačiai žosizmas yra aktualus tuose kraštuose, kur darbininkija vos tik atbunda, kur katalikybė yra mažumoje ir kur komunizmas ypačiai intensyviai verbuoja sau narius.

Žosizmas yra kova krikščionybės su komunizmu už jauną darbininką. Kadangi kiekvieni metai atveda į fabrikus būrius jaunuolių, tai ir žosizmo darbas yra vis naujas, pradedamas lyg iš pradžios. Bet šiame judėjime viena yra pastovu — Kristus — tas pats vakar, šiandien ir rytoj. Už jį ir Jo karalystę žosistai ir kovoja.

Dr. J. Sav.



MENAS

KAI STEBUKLINIAME VAIDINIME GLUOSNIAI NESUSILAUKĖ VĖJO

"Vėjas gluosniuose", stebuklinis 2 veiksmų Algirdo Landsbergio vaidinimas, gegužės 10 ir 11 d. Čikagos Marijos mokyklos scenoje iš rankraščio virto duokle mūsų scenai.

Autorius savame spaudai interview prisipažino, jog bandė "kurt šventąjį Kazimierą" ir kad "negalėjo atsispirt pagundos suteikt pjesei naivumo ir statikos" ir kad veikalas yra nukreiptas į filosofinę erdvę.

Pjesės konstrukcija leidžia neabejoti, jog A. Landsbergiui yra žinomos religinių vaidinimų per dešimtmečius kitusios formos ir kad jos buvo laikomos pavyzdžiu. Kas savaime nusprendė ir veikalo stilių, formaliai pamatuotą, bei verčiantį ir pastatyminį remtis tais pačiais pavyzdžiais. Nes šimtmečių tradicijos nėra beprasmės ir jose gali būti tikros kūrybingumo gairės.

Rašytojas tiksliai atskleidė savo vaikalo turinį ir idėją: naktis prieš mūšį Livonijos pasieny, šventasis pasiilgęs savo žmonių, likimai besisprendžią tarp vidurnakčio ir aušros, mintis apie gyvenimo skaudų grožį, palyginus jį su amžinybe...

Landsbergio didaktiniai simbolinėje ir poetinėje dramoje yra tikrieji religinio scenos veikalo elementai, kuriais jis kultūringai naudojasi. Teisingi yra veikalo stimulai (veiksmo kurstymas), tinkamas psichologinis ir istorinis fonas, prasmingai iškeliami esminiai religinės pjesės faktoriai, kaip pvz. žmogaus žemiškuoju gyvenimu apsisvaigimas ir jam meilė. Dramatis personae yra būdingi laikotarpio simobliai: valdovas—katalikybės apologetas, didikas—reformacijos a t s t o v a s, plikbajoris — smukimo pavyzdys ir žemdirbys—karys, išgelbėjęs karaliaus gyvybę, plačiųjų masių tėvynės meilės prasmuo. Kiti personažai yra pagalbiniai. Visus pralenkia Dangaus svečias — šv. Kazimieras, angelo lydimas, atvykęs žemėn dorybes grąžinti ir mylimam kraštui pergalės suteikti.

Autorius duoda veiksmui draminę įtampą: artinasi gausus priešas, prieš jį pasienio pilyje esantiems atsilaikyti gali padėti vien tik stebuklas. Mirties pavojaus belaukdami, vyriausieji veikėjai atsiranda akistatoje su savomis sąžinėmis. Taip žmogus susimąsto nestipriame laive stiprios audros metu, ar po bombomis sugriautu pastatu, ar koncentracijos stovyklos neviltyje. Tai yra veiksmo provokacija ir tikroji atmosfera, tai — vėjas gluosniuose!

Per spektaklius daug veikalo teksto žiūrovai nenugirdo. Kamerinio pobūdžio vaidinimams tinka, susikaupti leidžianti, mažesnė salė, atrinkti žiūrovai, palanki atgarsio atmosfera. To, deja, nebuvo. Bet buvo estetinio pobūdžio spektaklis, eksperimentas (= gyvybingumo ženklas!), jauno autoriaus pirmas savoje scenoje veikalas.

Scenoje atsirasdavo ir pradingdavo nuotaika, nestigo gerų norų, uždegimo, pasiruošimo vaisių, bet tebuvo puošniame fone (eilinėmis ir mažai išradingomis priemonėmis) teksto iliustravimas ir realistinio teatro vaidybos būdai. Stebuklinis vaidinimas tepasireiškė tik prologiniame ir epiloginiame šv. Kazimiero debesyse efektyviais pasirodymais. Spektaklio stilių pabrėžė tik specialiai parašyta Vlado Jakubėno daina ir Veros Radauskienės paruoštas šokis. Tai buvo tinkamos **intermedijos**, be kurių neįmanomas joks religinės temos spektaklis, ar tai bus viduramžių misterijos atgaivinimas, ar Kalderono d ramos ar, pagaliau, Paul Claudel'o katalikiškojo simbolizmo dramatizuota poezija.

Spektaklio spiritus movens ir triumfatorius pasirodė dailininkas **Adolfas Valeška**. Jo sukurtas "Vėjas gluosniuose" vaidinimui scenovaizdis tikrai yra vertas Lietuvos didžiųjų scenų! Tegu iš jo kiek ir dvelkia ispanų Granada, bet stebukliniame vaidinime ir Livonijos pasienis turi būti kiek nežemiškas bei netikroviškas. Tokio išbaigto scenovaizdžio išeivijos scena dar niekur tikrai nėra turėjusi. Tai buvo "dekoracijos paradas", anot Aisčio, pačia kilniąja prasme.

Veikalo režisorius Algimantas Dikinis, daręs pastatyminiame darbe pačius pirmuosius žingsnius, gali būti minimas kaip sceninio veiksmo tvarkytojas, savo prigimtimi ir talentu kiek tolimas poetinei ir simbolinei dramai, nesurandąs kontakto su autorium ir nesusidomėjęs religinio (meninio!) spektaklio pastatymo taip įvairia ir fantaziją galinčia uždegti technika. Jis nukelia visą veiksmą į dešinę (nuo žiūrovų) scenos pusę, kairiąją naudodamas tik statikai. Mizanscenos tėra tik aštraus trikampio pavidalo, centrą užleidžiant nereikalingiems dalykams, iškeliant gerai apšviestoje ir akustiniai palankioje aikštėje antraeilį veiksmą ir niveliuojant šv. Kazimiero ir jo palydovo angelo mintis bei poelgius.

Religinė drama, tokio pobūdžio, kaip ją davė A. Landsbergis, išloštų, jei jos atskiri epizodai būtų pateikiami paskirais "reginiais", pastaruosius atskiriant intermedijomis ir visą kompoziciją palenkiant pagrindinei idėjai. Modernioji apšvietimo ir scenos aikštės skaldymo technika pateikia daug lengvai išsprendžiamų galimybių. Nėra geros ir kalbančiųjų partnerių pozicijos. Tačiau didžiausioji režisūros klaida yra charakterių—simbolių eiliniais tikroviškais asmenimis pavertimas, jų surealinimas, stilizacijos vengimas ir poetinio prado paneigimas. Tegu jaunas režisorius nepyksta: amicus Plato, sed magis amica veritas.

Prakalbant apie vaidintojus, ypatingai tenka išskirti Vytautą Juodką: jis turi ne vien įspūdingą povyzą, gražų balsą ir gerą dikciją, bet vienintelis spektaklyje sugebėjo mintyti, žiūrovus paveikti. Rankų nevaldymas su laiku išnyks. Jo didikas yra įtikinimas. Jei visi vaidintojai operavo labiau pergyvenimais ir priklausė nuo situacijų, laimingai išsiskyrė Jonas Kelečius, davęs gražių improvizacinių scenų. Prie to plikbajorio tipo derinosi ir Eglė Vilutienė, virėjos vaidmenyje. Gaila, kad judviejų scenos nebuvo paverstos ryškiu farsu, kas panašiuose vaidinimuose gali būti praktikuojama. Irena Nivinskaitė-Jonynienė (Aldona) pasirodė šilta ir lengva. Juozas Raudonis (žemdirbys-karys) ir Elena Blandytė (globotinė-mergaitė) buvo reikalingi reikšmingesnės interpretacijos ir išskirtinumo. Suteiktose padėtyse abu buvo nuoširdūs, bet negavę progų jų simboliams efektingiau pasireikšti. Tai yra nemenka spektakliui spraga.

Poetinis ir simbolinis karaliaus Zigmanto Augusto vaizdas dingo Antano Rūko realistinėje ir dirbtinėje vaidyboje. Dar labiau nukentėjo vaidmens reikšmingas simbolis.

Andriaus Mirono pavaizduotas an-

gelas buvo diametraliai priešingas autoriaus sumanymams.

Šv. Kazimieras (Algimantas Dikinis) režisoriaus Algimanto Dikinio buvo labiausiai nuskriaustas. Jo (lygiai kaip angelo) vaidybą reikėtų stilizuoti, nes jie abu ne šios žemės svečiai, o šventųjų vyriausioji ypatybė yra ne tik nusižeminimas, bet ir savęs neišdavimas. Ir, aišku, bet kurios afektacijos vengimas. Geriausioji A. Dikinio scena buvo tik pirmo veiksmo pabaigos malda.

Čikagos lietuviškoji sceninė saviveikla, išdrįsusi žiūrovams parodyti A. Škėmos "Živilę" bei "Vienas ir kiti" spektaklius, davusi Kosto Ostrausko "Kanarėlės" premjerą ir dabar įgyvendinusi "Vėjas gluosniuose" vaidinimą, vistik yra mūsų išeivijoje avangardo pozicijose. Sceninio veikimo dalyviams priklauso padėka už ištvermę, o žiūrovams — už tais šviesiais reiškiniais susidomėjimą.

"Vėjas gluosniuose" yra originalus turiniu ir forma lietuviškas scenos veikalas, susilaukęs estetinio pastatymo.

St. Meringis

ANGLŲ RAŠYTOJAS W. S. MAUGHAM ČIKAGOS SPEKTAKLIO PINKLĖSE

PAŽADĖTOJI žemė, 4 veiksmų pjesė. Autorius W. Somerset Maugham (vertėjas nenurodytas). Režisorius Ipolitas Tvirbutas. Dailininkas Algirdas Kurauskas. Vaidinta 1958. V. 3 ir 4 d.d. Čikagos Jaunimo Centre. Vaidino: Zita Kevalaitytė, Edvardas Radvila, Elena Petrokaitė, Jonas Kelečius, Juozas Skomantas, Julius Balutis, Stasys Petkus, Julija Cijunėlienė, Balys Račkauskas, Ona Mironienė, Motiejus Stelmokas, Stasys Bernatavičius. Spektaklį rengė Scenos Darbuotojų sąjungos valdyba.

Anglų romanistas, novelistas ir dramaturgas William Somerset Maugham ypač išgarsėjo romanais "Of Human Bondage", "The Razor Edge", "The Moon and Sixpence" ir scenos veikalais "The Circle", "Our Betters", "The Constant Wife" ir "Rain". Autorius, davęs scenai apie 40 veikalų, laikomas meistru saloninių pjesių, kuriose dominuoja anglų aplinka ir anglų charakteriai.

Kritikai iškelia W. S. Maughamo sugebėjimus pasinaudoti senosios dramaturgijos temomis bei personažais ir pateikti lyg ir naują temą ir naujus charakterius. Komedija "The Land of Promise"—dviejų atkaklių jų meilės dvikova, duodanti progų dramaturgui ir centrinių rolių vaidintojams analizuoti šiuos žmones, be abejonės, turi savo prototipus Šekspyro "Atkakliosios tramdymo" linksmose padėtyse ir charakteriuose.

Prieš tai žiemą praleidęs Kanados farmoje, W. S. Maugham "The Land of Promise" parašė 1913 m., pildydamas Charles Frohman užsakymą ir centrinį vaidmenį taikė aktorei Irene Vanbrugh. Komedija pirmą sykį buvo pastatyta New Haven, Conn., kur Norah vaidino garsi Amerikos aktorė Billie Burke, o Ir. Vanbrugh 1914 m. dalyvavo New Yorko ir Londono veikalo premjerose. Tuo pačiu pavadinimu su Billie Burke 1917 m. pasirodė filmas, o 1926 m. buvo rodomas to paties turinio, tik "The Canadian" pavadinimu, filmas su Mona Palma. Po 1926 m. komedija buvo vaidinta ir kai kur Europoje.

Savo "Pažadėtosios žemės", iš dalies filminio pobūdžio, pastatymu Čikagoje rež. Ip. Tvirbutas angliškos aplinkos ir anglų charakterių komediją pavertė statytojo impulsyvios vaizduotės ir sceniniam išradingumui pademonstruoti medžiaga. Dėl to išnyko autoriaus idėja, "genteel English ways" atmosfera, pati komedija virto "pjese" ir buvo paneigtas autoriaus realistinis stilius. O režisoriaus interpretacijoje, lyg filmo juostos epizoduose, keitėsi groteskas, sociali satyra, "mystery" spektaklio specifinės priemonės, farsas ir melodrama. Meilės dvikovos aštrumas ir lyrika užsitušavo, ją niveliavo išryškintame fone epizodinių personažų per uolus veiksmingumas. Ip. Tvirbutas kiek paneigė rašytoją W. S. Maugham ir parodė "liaudiškam" skoniui taikytą savąją komedijos versiją.

Specifinę 1913 metų veiksmo "dabartį" nukėlęs į mūsų dienų tikrovę, režisorius (net autoriaus kambarinę Kate pavertęs "mistišku" tarnu James!), visus W. S. Maugham charakterius anuliavo ir pavertė pernelyg veiksmingomis, nesusivaldymui linkusiomis lėlėmis. Jei notaras Wynne, autoriaus remarke, išima iš kišeniaus ilgą voką ir iš jo testamentą, tai režisoriaus diktatas privertė vaidintoją iš didelio portfelio prieš žiūrovus iškrauti chalatą, pižamą, kojines ir daug kitų "juokingų" dalykų ir tik po ilgo ieškojimo iš surduto išimti "testamento" mažutį popiergalį. Toks buvo pastatymo stilius ir vis panašiomis priemonėmis.

Centrinėse rolėse nei Z. Kevalaitytė, nei J. Kelečius neturi tiems vaidmenims duomenų, bet dar labiau neturėjo progų meilės dvikovoje parodyti išradingumo ir to, ką W. S. Maugham jiems primygtinai piršo. Puoduko sudaužymas virto daugelio indų sunaikinimu, revolverio garsioji scena baigėsi be tikro konflikto, piktžolių "gražiosios gėlės" neatnešė finaliniam veiksmui būtinos draminės įtalpos. O, be to, Frank Taylor nėra pietietiško charakterio tipas, o Norah nėra tik maloni scenoje stebėti ingenue! Norah yra 28 metų slenkstį peržengusi moteris, būdo tvirtumu nesilpnesnė už pamiltą samdinį — vienintelį komedijoje tikrą kanadietį. Deja, Z. Kevalaitytė tik pakartojo Vokietijoje sukurtas roles. Antrame veiksme J. Kelečiaus pastangos buvo įdomios, bet visas vaidmuo liko nesuprastas.

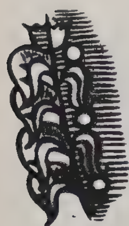
Toje formose, kuriose spektaklis buvo Čikagoje parodytas, jis yra atšlifuotas, darnus ir disciplinuotas. Kai kurie techniški efektai verti pagyrimo. Visi vaidintojai dirbo nuoširdžiai, dažnai net sunkiai. Atsirasdavo paskirų scenų nuotaika, bet spektaklis neturi "linijos" ir neiškėlė W. S. Maugham komedijos savybių. Artimiausia autoriaus norams pasirodė E. Petrokaitė, sveikintinas M. Stelmoko naujas veidas, skirtingi buvo E. Radvila ir J. Skomantas. Dailininkas A. Kurauskas davė patrauklius dviejų kanadiškų interieurų vaizdelius, kiek saldžius, bet tapybiškai ir kompoziciškai pagirtinus. Pirmojo veiksmo scenovaizdis yra nestilingas, menkiau tinkąs veiksmo atmosferai ir tam, kad Norah vėliau galėtų tarti: "Give me the degrading influence of a decadent civilisation every time". Kostiumai yra E. Kurausko kol kas didelė silpnybė.

Kaip ir kiekvienas filminis vaidinimas, "Pažadėtoji žemė" buvo rodoma muzikos neblogame fone.

Turint prieš akis Čikagos žiūrovų įprastą standartą, publikos per abu vaidinimus galėjo būti daugiau.

E. Padagas

● Gegužės 29 d. Puerto Rico saloje mirė Nobelio premijos už literatūrą laureatas poetas Juan Ramon Jimenez. Velionis kilme buvo ispanas. Pirmą kartą jis į JAV atvyko 1916 m. Grįžęs į tėvynę, iš jos vėl išsikėlė 1937 m. prieš civilinį karą, taip pat į JAV. Paskutiniais metais jis dėstė Puerto Rico San Juan universitete. Išleido 50 poezijos rinkinių. Vienas iš įdomiausių jo kūrinių "Sidabrinukas", išverstas Ciplijauskaitės, buvo atspausdintas šių metų "Aidų" balandžio numeryje.



VISUOMENINIS GYVENIMAS

PASIRENGIMAI PLB SEIMUI

Pasaulio Lietuvių Bendruomenės Seimas savo pirmosios sesijos kviečiamas rugpjūčio 28 d. New Yorke Statler viešbučio patalpose. Pasirengimai eina tiek pačiam seimui, tiek seimo metu įvyksiančioms tautinės kūrybos demonstracijoms, lietuvių tarptautinei reprezentacinei meno parodai, sutelktiniam dainos-muzikos koncertui, kamerinės muzikos koncertui, spaudos parodai ir kt.

Organizacinis komitetas yra numatęs tų įvykių programai tokį tvarkaraštį:1) Rugpjūčio 27 d. vakare PLB Seimo atstovams savybės priėmimas; 2) Rugpjūčio 28 d. 10 val. r. PLB Seimo atidarymas; 3) Rugpjūčio 28 d. 4 v.p.p. lietuvių tarptautinės reprezentacinės meno parodos atdarymas; 4) Rugpjūčio 28 d. 7 val. 30 min. kamerinės muzikos koncertas Riverside muzėjaus patalpose; 5) Rugpjūčio 29 visą dieną PLB Seimo posėdžiai, o vakare siūloma, bet dar nenuspręsta, pakartoti Čikagoje statytą Landsbergio "Vėją gluosniuose"; 6) Rugpjūčio 30 d. prieš-piet PLB Seimo posėdžiai; 7) Rugpjūčio 30 d. 3 v.p.p. PLB Seimo iškilmingas posėdis; 8) Rugpjūčio 30 d. 9 v. vak. jaunimui linksmavakaris; 9) Rugpjūčio 31 d. 10:30 v.r. Šv. Patriko katedroje iškilmingos pamaldos; 10) Rugpjūčio 31 d. 2 v.p.p. dainos-muzikos koncertas Carnegie Hall patalpose; 1) Rugpjūčio 31 d. 6 v.v. iškilmingas pokylis, 12) Rugsėjo 1 d. PLB Seimo sesijos baigiamasis posėdis.

PLB Seime bus atstovaujamos 19 kraštų lietuvių bendruomenės: Argentinos, Australijos, Austrijos, Belgijos, Brazilijos, Britanijos, Čilės, Danijos, Italijos, Jungtinių Valstybių, Kanados, Kolumbijos, Prancūzijos, Švedijos, Šveicarijos, Urugvajaus, Venecuelos, Vokietijos ir Zelandijos. PLB Seime bus 112 atstovų Lietuvos Steigiamajam Seimui prisiminti ir pagerbti.

Visų kraštų bendruomenių vadovybės ruošia PLB Seimui pranešimus, kurie parodys, kiek kuriame krašte yra lietuvių; ar eina koks lietuvių laikraštis; ar yra lietuvių mokyklų; kuri dalis lietuvių tėvų savo vaikus leidžia į lietuvių mokyklas; ar justi lietuviškų požiūrų skirtumas tarp lietuvių mokyklą lankančių ar nelankiusių; kiek jaunimo eina augštąjį mokslą ir kiek jau baigusių ir kurių specialybių; ar yra lietuvių parapijų, lietuvių kunigų, lietuviškos pamaldos; kokios veikia kultūrinės, religinės, šalpos, jaunimo, sporto, švietimo, ekonominės ir kitokios draugijos, ir kuo per praėjusius 3 metus jų veikimas konkrečiai apsireiškė; ar justi skirtumas tarp lietuvių, priklausančių draugijoms ir nepriklausančių; kuri dalis sudaromų šeimų yra tautiškai mišrios ir ar lietuviai vyrai ar lietuvės merginos daugiau kuria mišrias šeimas; ar justi lietuvybės skirtumas mišrioj ir vienalytėj šeimoj; ar švenčiama tautinė lietuvių diena; ar yra ūkiškai ar politiškai iškilusių ir koks jų tautinis nusiteikimas. Iš visų tokių atsakymų sudaryta suvestinė įgalins PLB Seimą aiškiai matyti opiąsias išeivijos lietuvybės problemas ir joms ieškoti sprendimo.

Iš antros pusės, taip pat ruošiami specialūs pranešimai apie okupuotosios tautos politinę, religinę, kultūrinę, ekonominę padėtį ir apie Lietuvos valstybės tarptautinę teisinę ir politinę padėtį. Šios studijos numatomos PLB Seimo atstovams įteikti dar prieš seimo sesiją ir vėliau paskelbti PLB Seimo darbuose.

Pačioje seimo sesijoje, be augščiau minėto suvestinio pranešimo apie laisvojo pasaulio lietuvių padėtį įvairiuose kraštuose, numatyti dar du pranešimai: apie laisvojo pasaulio lietuvių tautinės bendruomenės išsilaikymo galimybes ir priemones, ir apie visas laisvojo pasaulio lietuvių bendruomenes apjungiančią organizaciją. Savo galutinę darbotvarkę, žinoma, nusistatys pats seimas.

Iš kai kurių kraštų bendruomenių atsakymai į augščiau minėtus klausimus jau gauti. Taip pat jau paruoštos ir kai kurios studijos apie okupuotosios tautos padėtį.

Dainos-muzikos koncerto techniškąjį pasirengimą New Yorke vykdo koncerto komisija su muziku J. Žilevičium priešakyje. Koncerto programai rengiasi "Čiurlionio" ir "Dainavos' ansambliai, "Pirmyn" ir "Varpo" chorai ir didžiojo Toscanini vadovautas dabar pasivadinęs "Symphony of the Air" orkestras. Programoje numatyti tik lietuvių kompozitorių kūriniai; Tėvo Markaičio, S.J. "Kančios naktis", V. Jakubėno poema "Mano pasaulis", S. Šimkaus kantata "Atsisveikinimas su tėvyne", Karnavičiaus "Gražinos" operos ištraukos, Budriūno, Žilevičiaus ir kitų kūriniai.

Greta didžiojo dainos-muzikos koncerto, rengiamasi ir mažesniajam lietuvių kamerinės muzikos koncertui, pirmiausia skirtam amerikinei publikai. Dėl to jo vieta ir laikas atitinkamai pritaikyti prie lietuvių tarptautinės reprezentacinės meno parodos atidarymo Riverside muziejuje. Šioje tautinės kūrybos demonstracijoje numatyti parodyti pianistas Kuprevičius, smuikininkas Iz. Vasyliūnas ir violončelistas Saulius.

Lietuvių tarptautinės reprezentacinės meno parodos organizaciją sudaro: 1) parodos rengimo komisija su garbės pirmininku prof. Adomu Galdiku priešakyje, pirmininku dail. V. Vizgirda, vicepirmininkais dailininkais V.K. Jonynu ir P. Puzinu, sekretore dailininke A. Kašubiene ir nariais dailininkais V. Kašuba, P. Lape, R. Viesulu, K. Žoromskiu, taip pat TLB Seimo org. komiteto atstovu J. Pakalka; 2) parodos juri sekcija iš A. Galdiko, V. Kašubos, P. Puzino, R. Viesulo ir V. Vizgirdos; 3) parodos ekspozicijos sekcija iš V.K. Jonyno, V. Kašubos ir V. Vizgirdos; 4) parodos katalogo sekcija iš V.K. Jonyno, A. Kačubienės ir R. Viesulo; ir 5) parodos informacijų sekcija,vadovaujama A. Kašubienės. Parodoje kviečiami dalyvauti lietuviai dailininkai iš visų laisvojo pasaulio kraštų. Ta prasme paroda bus tarptautinė. Kadangi Riverside muziejaus parodinė salė talpina tik apie 100 kūrinių, tai parodon patekti galės tik patys rinktiniai įvairių meno krypčių mūsų dailininkų veikalai.

PLB Seimo vadovą redaguoja rašytojas P. Jurkus. Filatelijos paroda rūpinasi New Yorko lietuvių filatelistų draugija su K. Motuzu, A. Vizbaru priešakyje. Organizacinio komiteto narys dr. B. Nemickas, talkinamas dailininko V. K. Jonyno ir rašytojo P. Jurkaus, rūpinasi spaudos parodos parengiamaisiais darbais. Ne Yorko lietuvių sportininkai su sporto apygardos pirmininku A. Vakseliu priešakyje organizuoja sportines žaidynes.

Žodžiu, Pasaulio Lietuvių Bendruomenės Seimas su savo visais akompanimentais turėtų būti pats pagrindinis išeivijos indėlis šiems kelių tautinių sukakčių — Lietuvos nepriklausomybės atstatymo akto 40 metų, Lietuvos Globėjo Šv.

Kazimiero gimimo 500 metų ir Lietuvos himno autoriaus dr. Vinco Kudirkos gimimo 100 metų — metams atžymėti.

PLB Seimo organizatoriai daro, ką ir kaip išmanydami, kad seimas ne tik taptų stipriu ir visuotinai pajustu impulsu mūsų išeivijos tautiniam gajumui, kad seimas ne tik įspūdingai pademonstruotų savajai ir kitataučių publikai mūsų tautinės kūrybos gražiuosius žiedus, bet kad jo tautinė ir kultūrinė reprezentacija, kaip to legendos Geležinio Vilko staugimas Panerių kalnuos, aidų aidais atsilieptų ir kiekvienoje tėvynės lietuvio pirkioje, kiekviename kolchoze, kiekvienoje dirbtuvėje, ir kiekvienoje nesvetingojo Sibiro lietuvių tremtinių bendruomenėje.

Kaip žinome, pirmasis pasaulio lietuvių seimas yra įvykęs nepriklausomos Lietuvos laikinojoje sostinėje Kaune 1935 m. rugpjūčio 11-18 dienomis. Iš visų pasaulio šalių buvo susirinkę apie 3,000 lietuvių. Vytauto Didžiojo muziejaus sode prie Lietuvos laisvės karžygių paminklo ir Nežinomojo Kareivio kapo "Draugo" redaktorius L. Šimutis tada, be kita ko, kalbėjo: "Šiuo metu, kai Lietuvos padangėje niaukiasi neramūs, neaiškumų ir netikėtumų pilni debesys, užsienio lietuviai matė būtiną reikalą **sisirinkti tautinės vienybės manifestacijai.** Į tėvynę važiavome iš didelio turtingo krašto, greičiausiais pasaulio laivais. Tačiau tas mums neimponavo. Kai prisiartinome prie Lietuvos žemės, kai jon žengėme, mes ir mūsų jaunoji karta apsipylėme džiaugsmo ašaromis, širdyje pajutome taurią meilę tėvynei, pajutome kaitrią šilumą, širdys pradėjo daug stipriau plakti tėviškės ilgesiu. Džiaugėmės ir bučiavomės. Ir kodėl Tu, Lietuva, mums esi taip šventa ir brangi? Tai dėl to, kad Tavo žemė brolių krauju sulaistyta, nusėta karžygių kapais. Mes bučiavome Tavo žemę, nes Tu esi mūsų tikroji Tėvynė.' (žr. "Trimitas" 1935 m. 33 nr. 592-3 pusl.).

Antrasis pasaulio lietuvių seimas renkasi labai skirtingomis aplinkybėmis. Renkasi toli nuo tėvynės. Renkasi, kai Lietuvos žemė vaitoja okupanto trempiama, kai tėvynės padangė apniaukta okupanto propagandinių dūmų, kai pasaulyje kartas nuo karto pasigirsta defetistinės gaidos. Bet kaip tik dėl to šiuo metu viso pasaulio lietuvių tautinės vienybės menifestacija yra ypatingai reikalinga.

V. Vaitiekūnas

TAUTINIS KONGRESAS NEW YORKE

Gegužės 30-tąją Statlerio viešbučio salėje New Yorke buvo atidarytas Tautinis Kongresas, kurį suruošė komitetas, sudarytas iš: Amerikos bei Kanados lietuvių tautinių sąjungų, Tautinio Akademinio sambūrio, Tautinio Sąjūdžio, Rezistencinės Santarvės ir Lietuvos Kovotojų Sąjungos atstovų.

Suvažiavimą atidarė Vytautas Abraitis iš New Yorko. Maldą sukalbėjo jėzuitas kunigas Vaišnys iš Čikagos. Komiteto bei Amerikos Lietuvių Tautinės Sąjungos pirmininkas, jaunosios kartos atstovas, inžinierius Eugenijus Bartkus savo kalboje pažymėjo, kad pagrindinis suvažiavimo uždavinys yra derinti tautinių organizacijų veiklą siekiant Lietuvai laisvės.

Per trys šimtai trisdešimt atstovų ir svečių, suvažiavusių iš įvairių Amerikos ir Kanados vietų, tris dienas klausė visos eilės referatų bei gyvai dalyvavo diskusijose. Pirmasis kalbėtojų buvo daktaras P. Pamataitis iš Los Angeles miesto. Jo referatas — tautinių organizacijų veiklos derinimas bei koordinavimas. Vincas Rastenis ir Bronius Bieliukas, abu iš New Yorko, pasisakė apie lietuvių išeiviją ir josios problemas. Jaunimo klausimu pasisakė daktaras V. Čepas iš Bostono, kurio referatą suvažiavimui perskaitė B. Nemickas. Čikagietis J. Paplėnas padarė tautinės spaudos pjūvį, siūlydamas konkrečias priemones lietuviškai spaudai sustiprinti bei pagyvinti. Dideliu pritarimu sutiktas pranešimas, jog greitu laiku išeisiantį tomą apie Lietuvą Lietuvių Enciklopedijos Bostone leidykla išleis ir anglų kalba. Prelegento nuomone, tuo bus pasitarnauta teisingai ir išsamiai informacijai apie Lietuvą svetur.

Gegužės 31 dieną vakare kitoje Statlerio salėje įvyko banketas. Pagrindiniai vaišių kalbėtojai buvo Lietuvos generalinis konsulas New Jorke Jonas Budrys ir Jungtinių Valstybių Kongreso atstovas Ludwig Teller iš New Yorko.

Banketo koncertinėje dalyje solistė Aldona Stempužienė padainavo kelias kompozicijas. Akompanavo Aleksas Mrozinskas. Banketas užbaigtas jaunimo šokiais.

Tautinio Kongreso trečią ir paskutinę dieną po ilgesnių diskusijų pagaliau buvo priimta pasiūlyta pagrindine rezoliucija-deklaracija, kurioje siūloma tautinių organizacijų vadovybėm šiaurinėje Amerikoje sistemingai ir pastoviai derinti savo darbų planavimą, organizavimą bei vykdymą. Suvažiavimas taip pat priėmė eilę rezoliucijų jaunimo bei spaudos reikalu, Lietuvos laisvės bylos klausimu bei kitų lietuviškų veiksnių reikalu.

Tautinį Kongresą sveikino ministeris Stasys Lozoraitis bei kiti Lietuvos diplomatiniai atstovai; New Yorko abu senatoriai: Javits ir Ives; didelis skaičius Kongreso narių ir New Yorko miesto burmistras Wagneris.

Suvažiavimo metu prie milžiniškų Statlerio viešbučio rūmų šalia Amerikos žvaigždėtosios greta kabojo ir Lietuvos trispalvė.

Lietuvių spauda, vertindama Tautinį Kongresą, pažymi, kad jo tikslas buvęs "sudaryti koordinacijos centrą, kuris reguliuotų tautinę srovę" (Vienybė, birželio 6 d.), tačiau vietoj to buvo pasitenkinta rezoliucijų priėmimu.

B.

• Birželio žiauriosios deportacijos, suplanuotos komunistų 1940 m. pavasarį, ir šiemet buvo paminėtos laisvame pasaulyje gyvenančių lietuvių. Ypatingai New Yorke tą dieną suruoštas įspūdingas minėjimas. Pamaldoms gauta katedra, kurią pripildė pabaltiečiai. Paskui susirinkta į didelę Town Hall salę ir išklausyta kalbų bei paskatinančių sveikinimų, ta proga gautų iš žymių amerikiečių. Taip pat ir JAV senate prisiminta šios žiaurios deportacijos. Kalbėjo lietuviams palankūs senatoriai, tarp kurių H. Humprey iš Minnesotos, J. Javits iš New Yorko, S. Symington iš Missouri ir kt. Atstovų Rūmuose gi panašiai kalbas pasakė keletas narių. Visi jie priminė komunistų žiaurumus, jų dabartinę priespaudą Pabaltijo srityse, ir tuo prisidėjo prie šių tautų išlaikymo amerikiečių atmintyje.

• Šiemet Lietuvos Vyčių seimas ruošiamas Philadelphijoje rugpjūčio 20-23 d.d. Seimo programa siejama su 45 m. vyčių organizacijos įkūrimo sukaktimi ir su šv. Kazimiero, tos organizacijos globėjo, 500 m. gimimo jubiliejumi.

• Liet. Rašytojų Draugijos valdyba perkeliama į New Yorką. Septynerius metus ji išbuvo Čikagoje. Atsisakiusi kandidatuoti, nariams pasiūlė kelias vietoves valdybai sudaryti. Didžioji balsuotojų dalis pasisakė už New Yorką. Dabar ruošiamasi balsavimams į LRD valdybą, revizijos komisiją ir garbės teismą.

ĮVYKIAI

• Amerikos Lietuvių Bendruomenės taryba liepos 5 dieną savo posėdyje sudarė vykdomuosius Amerikos Lietuvių Bendruomenės organus. Amerikos Lietuvių Bendruomenės tarybos prezidiumo pirmininku išrinktas Jonas Šlepetys, vicepirmininku — Elena Devenienė, sekretorius — Juozas Kapočius. Bendruomenės valdybos pirmininku išrinktas Stasys Barzdukas; nariais: Žiūrys, dr. inž. A. Nasvytis, J. Staniškis ir Kamantas. Pirmininkui suteikta teisė pasikviesti kitus valdybos narius ir pateikti juos tvirtinimui. Amerikos Lietuvių Bendruomenės Kultūros Fondo pirmininku išrinktas Švedas iš Cicero, Ill. Naujasis Kultūros Fondo pirmininkas Švedas parinks fondo valdybos narius ir pateiks patvirtinti.

• Liepos 13 d. lietuvių pranciškonų centre Kennebunkporte, Maine, "Lietuvių Dienos" iškilmėje pašventinta naujai pastatytoji gimnazija. Šventinimo apeigas atliko Portlando vyskupas D. Feeney.

• Liepos 3-6 d.d JAV ir Kanados latviai New Yorke suruošė dainų šventę, kultūros konferenciją, muzikos-literatūros vakarą ir sporto žaidynes. Kultūros konferencijoje kalbėjo žymūs latvių mokslininkai bei visuomenininkai. Dainų šventėje dalyvavo 37 chorai Armory pastate. Koncertas įvyko Town Hall patalpoje; pasirodė solistai ir instrumentalistai.

• Sol. Prudencija Bičkienė, laimėjusi konkursą American Opera Audition sambūrio ir išsiųsta Italijon, birželio viduryje pradėjo reikštis Milane. Toscos operoj ji gavo pagrindinę rolę. Ji dalyvaus gastrolėse ir po kitus Italijos miestus.

• Liepos 4-6 dd. New Yorke įvyko sportinės žaidynės, kuriose dalyvavo sportininkai iš įvairių JAV ir Kanados vietovių. Organizacinis komitetas buvo sudarytas iš newyorkiečių.

• Teleforas Valius Kanados Grafikų Draugijos parodoje Toronte už spalvotą tipografiją "Tremtiniai" gavo pirmą premiją. Paroda vyko gegužės mėnesį. Taip pat Kanados Dailininkų-Grafikų Sąjunga savo garbės nariams šiems metams parinko Telesforo Valiaus medžio raižinį "Kapitonas Cartier, Kanados atradėjas". Parduodama 75 egzemplioriai. Taip atrinktus kas metą vis kito dailininko darbus išgarsina muziejai, bibliotekos, paveikslų kolektoriai, nes jie paprastai yra Sąjungos garbės nariais. Šis T. Valiaus kūrinys garsinamas astkiru leidiniu, kur aprašoma jo meninė vertė, dailininko biografija bei jo kūrybos pobūdis.

• Gegužės mėnesį Čikagoje mirė žymus Amerikos lietuvių veikėjas Antanas Olis. Velionis buvo gimęs JAV. Nuo jaunų dienų įsijungė į lietuvišką darbą. Veikė daugiausia tautininkų organizacijose ir Alte. Be to, reiškėsi ir Amerikiečių politiniame gyvenime.

• Prof. K. Pakštas mokslo tikslu aplankė Honduro valstybę. Ten susipažino su jos geografija, gyvūnija ir socialėmis sąlygomis.

• Prel. M. Krupavičius išvyko į Vokietiją liudyti apie nacių režimo žiaurumus Lietuvoje.

• Čiurlionio Galerijos vadovybė Čikagoje rūpinasi įsigyti naujų kūrinių. Tuo reikalu kreipiasi į visuomenę, prašydama aukomis paremti jos planus. Atsišaukime rašoma: "Turint tinkamą skaičių meno kūrinių, pirmasis lietuvių meno muziejus išeivijoje bus atdaras nuolatiniam lankymui. Jame vyks nuolatinės dailininkų meno parodos. Muziejaus kūrinius bus galima siųsti į parodas kituose lietuvių gyvenamuose centruose JAV. Mūsų jaunimas Čikagos Augšt. Lituanistinėje mokykloje nuolat lanko Čiurlionio Galeriją, stebi ten vykstančias meno parodas, keliamas jaunime savimi ir mūsų tauta pasitikėjimas... Čiurlionio Galeriją lanko mūsų ir kitataučių visuomenė. Kūriniai Galerijai yra aukojami dailininkų, nuperkami mecenatų ir įgijami Liet. Amerikiečių Menininkų Klubo. Dailininkai, dailės bei meno mylėtojai, organizacijos, Lietuvos rėmėjai esate kviečiami įsijungti į didelės kultūrinės ir tautinės reikšmės žygį — sudaryti savo kilmės tautai meno muziejų Amerikoje". Aukas prašoma siųsti šiuo adresu: Lithuanian American Art Club, Account No. 19302, Chicago Savings and Loan Association, 6245 So. Western Ave., Chicago 36, Ill.

• Lietuvos atstovas Vašingtone J. Kajeckas įteikė Valstybės Departamentui notą planuojamos viršūnių konferencijos reikalu.

• Organizacija, apjungianti iš centrinės ir rytų Europos kilusius imigrantus Amerikoje (Conference of Americans of Central and Eastern European Descent), kurios pirmininkas yra prel. Jonas Balkūnas, per valstybės sekretorių J. F. Dulles pasiuntė prez. D. Eisenhoweriui memorandumą, liečiantį "viršūnių konferenciją". Memorandume nurodoma vylingos Maskvos pinklės, supainiojančios tokio susitikimo esmę ir kitokios klastos, ypatingai pavergtųjų Europos tautų atžvilgiu. Memorandumą įteikė balandžio 29 d. senatoriai P. Douglas iš Illinois, A. Smith iš New Jersey, W. Judd iš Minnesotos ir Kongreso atstovas A. Feighan iš Ohio.

• Spausdinant šį "Aidų" numerį, įvyko Bostone Amerikos lietuvių ketvirtasis kongresas sušauktas Alto. Dalyvavo apie 500 žmonių, iš kurių 396 atstovai, iš 38 vietovių, kiti — svečiai. Buvo atstovaujama 238 lietuvių organizacijoms. Aukų sumesta 9000 dol. Kongresas prasidėjo pamaldomis, kurias 27 birželio laikė vysk. V. Brizgys, o baigtas birželio 28 d. vakarą puota. Visų posėdžių centre per abi dienas buvo Lietuvos laisvinimo klausimai. Apie tą kongresą "Aiduose" bus plačiau pasisakyta.

• Jau baigtas spausdinti veikalas apie M. Lietuvą. Tai 5 mokslinių studijų rinkinys, paruoštas Lietuvos Vakarų Studijų Komisijos pastangomis ir parama. Gausiai iliustruotų ir mokslišku kruopštumu parašytų studijų autoriai yra M. Gimbutienė (Rytprūsių ir Vakarų Lietuvos priešistorinės kultūros apžvalga). J. Lingis (Arklas baltų srityse), J. Gimbutas (Lietuvių sodžiaus architektūra Maž. Lietuvoje). J. Balys (Maž. Lietuvos tautosakos bruožai) ir J. Žilevičius (Maž. Lietuvos liaudies muzikos bruožai).

Prie studijų jungiamos santraukos anglų ir vokiečių kalbomis. Kvalifikuoti ir pasižymėję mokslininkai kiekvienas iš savo srities atskleidžia šiandien žiauriausiu būdu surusinto krašto lietuviškumą. Tai pirmas lietuviškų politinių organizacijų ir institucijų (ALT, Diplomatinės Tarnybos, VLIK ir LLK) bendros iniciatyvos žvilgsnis į politinę mokslinę dirvą. Jis yra vertas visos lietuvių visuomenės dėmesio.

Veikalas apie 230 puslapių. Kaina $5. Užsisakyti galima pas leidėją: Lithuanian Research Institute—Lietuvos Tyrimo Institutas, 70 Fifth Ave., 9th floor, New York 11, N. Y.

• Spausdinant šį "Aidų" numerį, lietuvių spaudoje buvo skelbiamas atsišaukimas, liečiąs kultūrinį nuosmūkį, pasirašytas 62 asmenų, pasižymėjusių moksle, mene, literatūroje ir kitose šakose. Atsišaukime iškeliama diletantizmo veržimasis į kūrybinę sritį, kuriam bujoti padeda spauda, atskleisdama laikraščių puslapius panegirikai bei nekritiškiems vertinimams.

AIDAI SKIRIA PREMIJĄ UŽ MOKSLO VEIKALĄ

1. Kultūros žurnalas "Aidai", leidžiamas Pranciškonų, skiria premiją už lietuvių mokslo veikalą, išspausdintą atskira knyga ar periodinėje spaudoje 1957 ir 1958 metais.

2. Premija, $500 sumoje, skiriama už humanistinių mokslų veikalą (teologijos, filosofijos, literatūros mokslų ir meno mokslo, istorijos, kalbotyros, geografijos, archeologijos, folkloro, visuomeninių mokslų ir k.), parašytą lietuvių kalba.

3. Premija nebus skaldoma tarp atskirų autorių.

4. Autoriai arba leidėjai veikalus komisijai atsiunčia ligi 1959 metų vasario 1 dienos "Aidų" redakcijos adresu: A. Vaičiulaitis, 304 Anacostia Rd., S. E., Washington 19, D. C. Pažymėti, kad tai siunčiama premijos komisijai.

5. Premijai galima siųsti ir suminėtų mokslų srities rankraščius.

6. Premijos komisija bus paskelbta vėliau.

"AIDŲ" GARBĖS PRENUMERATORIAI

Dr. Petras Kisielius, Cicero, Ill.; E. Masaitienė, Aberdeen, Md.; K. Kuprėnas, Yonkers, N. Y.; St Bujokas, Winnipeg, Man., Canada.

"AIDŲ" RĖMĖJAI

A. Mingėla, Hamilton, Ont., Canada; N. N., Toronto, Ontario, Canada; Piečaitis, Montreal, Canada.

"Aidų" administracija visiems nuoširdžiai dėkoja.

Redaguoja — Antanas Vaičiulaitis

Redakcijos nariai — Leonardas Andriekus, O.F.M., Juozas Girnius, Alfonsas Nyka-Niliūnas

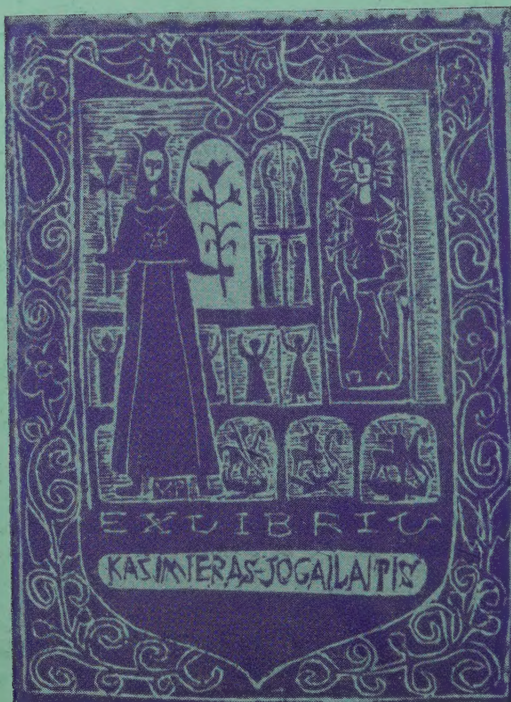
Meninė priežiūra — Telesforas Valius

Leidžia — Tėvai Pranciškonai

Administracijos adresas — Aidai 680 Bushwick Ave., Brooklyn 21, N. Y.

Dailininko adresas — Teleforas Valius, 84 Pine Crest Rd., Toronto, Ont., Canada

Redakcijos adresas — Antanas Vaičiulaitis, 304 Anacostia Rd. S. E., Washington 19, D. C.



V. Petravičius — šv. Kazimieras